

LINGUA ET VITA

vedecký časopis
pre výskum jazykov a interkultúrnej komunikácie
Fakulty aplikovaných jazykov
Ekonomickej univerzity v Bratislave

Journal
for Research of Languages and Intercultural Communication
of the Faculty of Applied Languages,
University of Economics in Bratislava

VEDECKÁ REDAKČNÁ RADA/SCIENTIFIC EDITORIAL BOARD

Šéfredaktor časopisu/Editor-in-chief: PhDr. Roman Kvapil, PhD.

Členovia vedeckej redakčnej rady/Scientific Editorial Board Members:

Prof. Dr. Vasile Spiridon, *University of Economics in Bratislava, Slovak Republic*

Univ. Prof. Dr. Irena Zavrl, PhD., *University of Applied Sciences, Burgenland, Eisenstadt, Austria*

Prof. Elena Markova, DrSc., *University of Economics in Bratislava, Slovak Republic*

Prof. PaedDr. Dušan Kostrub, PhD., *Comenius university in Bratislava, Slovak Republic*

Doc. PhDr. Milan Hrdlička, CSc., *Charles University in Prague, Czech Republic*

Doc. Mgr. Tomáš Káňa, PhD., *Masaryk University, Brno, Czech Republic*

Doc. PaedDr. Martina Šipošová, PhD., *Comenius university in Bratislava, Slovak Republic*

Doc. PhDr. Jana Truhlářová, CSc., *Comenius university in Bratislava, Slovak Republic*

Doc. Mgr. Irina Dulebová, PhD., *Comenius University in Bratislava, Slovac Republic*

Doc. PhDr. Radoslav Štefančík, MPol., PhD., *University of Economics in Bratislava, Slovak Republic*

Doc. Mgr. Ing. Katarína Seresová, PhD., *University of Economics in Bratislava, Slovak Republic*

Doc. Mgr. Mária Spišiaková, PhD., *University of Economics in Bratislava, Slovak Republic*

Doc. Mgr. Zuzana Gašová, PhD., *University of Economics in Bratislava, Slovak Republic*

Dr. Farida Djaileb, Associate Prof., *University of Science and Technology, Oran, Algeria*

Dipl. Slaw. Heike Kuban, *University Erfurt, Germany*

Jelena Jurjevna Strigankova, PhD., *The Russian Presidential Academy of National Economy and Public Administration, Saratov*

PhDr. Eva Molnárová, PhD., *Matej Bel University in Banská Bystrica, Slovak Republic*

PhDr. Tatiana Hrivíková, PhD., *University of Economics in Bratislava, Slovak Republic*

PaedDr. Eva Stradiotová, PhD., *University of Economics in Bratislava, Slovak Republic*

Recenzenti/Editorial Consultants:

Príspevky v časopise boli anonymne recenzované a do čísla zaradené na základe kladných recenzentských posudkov.

Papers in the journal were anonymously peer-reviewed and included in the issue based on positive reviews.

Grafická úprava a zlom/Graphic Design:

PhDr. Roman Kvapil, PhD.

Vydavateľ/Publisher:

Fakulta aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity v Bratislave

Strán/Pages: 61

ISSN 2989-333X (online)

ISSN 1338-6743 (print)

Evidenčné číslo/Registration Number: EV 5817/19

Za pravopisnú, gramatickú, lexikálnu a štylistickú stránku uverejnených príspevkov zodpovedajú autori príspevkov. / The language quality of the published papers is the sole responsibility of the authors.

Adresa redakcie/Editorial Office:

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta aplikovaných jazykov

Dolnozemská cesta 1

852 35 Bratislava, Slovenská republika

Email: casopis.faj@gmail.com

Web: linguaetvita.sk

RUBRIKY ČASOPISU/CATEGORIES OF THE JOURNAL

JAZYK, KOMUNIKÁCIA, KULTÚRA LANGUAGE, CULTURE, COMMUNICATION

The section deals particularly with:

- Linguistic phenomena from both synchronic and diachronic perspective,
- Comparative linguistics,
- Theory of communication and intercultural communication,
- History and culture of language areas.

DIDAKTIKA A METODIKA VYUČOVACÍCH A CUDZÍCH JAZYKOV DIDACTICS AND METHODOLOGY OF TEACHING AND FOREIGN LANGUAGES

The section deals particularly with:

- Language didactics,
- Methodology of language education,
- Teaching styles and strategies in language education,
- Testology within the framework of CEFR for languages.

TRANSLATOLÓGIA TRANSLATOLOGY

The section deals particularly with:

- Theory and practice of translation and interpretation,
- Translation and interpretation of general and literary texts from and into Slovak language,
- Translation and interpretation of texts for specific purposes from and into Slovak language.

RECENZIE REVIEWS

The section deals with:

- Reviews of scientific treatises, scholarly papers, project publications and monographs written at the faculty or other universities in Slovakia or abroad.

SPRÁVY REPORTS

The section deals with:

- News about scientific events and other supporting scientific and research activities of the Faculty of Applied Languages and the University of Economics in Bratislava.

5	OBSAH / CONTENTS
7	ÚVOD / INTRODUCTION

JAZYK, KULTÚRA, KOMUNIKÁCIA / LANGUAGE, CULTURE, COMMUNICATION
--

9 ZDENKO DOBRÍK

JAZYKOVÁ KRAJINA ERLANGENU S DÔRAZOM NA NÁZVY ULÍC A ĎALŠÍCH VEREJNÝCH PRIESTRANSTIEV Z DIACHRÓNNO-SYNCHRÓNNEJ PERSPEKTÍVY A V KOMPARÁCII / THE LINGUISTIC LANDSCAPE OF ERLANGEN WITH THE EMPHASIS ON STREET NAMES AND OTHER PUBLIC SPACES FROM THE DIACHRONIC-SYNCHRONIC PERSPECTIVE AND IN COMPARISON

18 NINA MOCKOVÁ

SLOVENSKÉ FRAZÉMY S TOPONYMICKÝM PRVKOM V ŠTRUKTÚRE / SLOVAK IDIOMS WITH TOPONYMIC ELEMENTS IN THEIR STRUCTURE

29 ŽELMÍRA PAVLIKOVÁ

METÁFORAS ORIENTACIONALES EN LA TERMINOLOGÍA ECONÓMICA ESPAÑOLA Y SUS EQUIVALENTES ESLOVACOS / ORIENTATIONAL METAPHORS IN SPANISH ECONOMIC TERMINOLOGY AND THEIR SLOVAK EQUIVALENTS

39 JARMILA RUSIŇÁKOVÁ

ACADEMIC E-PORTFOLIO / AKADEMICKÉ E-PORTFÓLIO

46 ANDREA TUREKOVÁ

NEBEZPEČNÉ ZNÁMOSTI 1782 – 2022: OD KLASICKÉJ LITERATÚRY K POPULÁRNEJ LITERATÚRE? / DANGEROUS LIAISONS 1782 – 2022 FROM CLASSICAL LITERATURE TO POPULAR LITERATURE?

DIDAKTIKA A METODIKA / DIDACTICS AND METHODOLOGY
--

53 JOZEF BRUK

A CORPUS-BASED RESEARCH INTO COGNITIVE-SEMANTIC FEATURES IN ESP COURSE BOOK *SECURITY PERSONNEL* / KORPUSOVÖ ORIENTOVANÁ SONDA DO KOGNITÍVNO-SÉMANTICKÝCH PRVKOV V UČEBNICI ODBORNEJ ANGLIČTINY

ÚVOD

Vážení čitatelia,

predkladáme vám ďalšie číslo nášho časopisu, v poradí 24., čím uzatvárame XII. ročník jeho existencie. V rámci úvodu – nášho pravidelného kalendária, by sme vám radi pripomenuli ďalšie významné výročia narodení slovenských osobností literatúry a kultúry, ktoré zaznamenávame a pripomíname si v druhom polroku roku 2023.

5. júla sme si pripomenuli **1160. výročie** príchodu svätých **CYRILA (KONŠTANTÍNA)** a **METODA** na Veľkú Moravu v r. 863 na podnet veľkomoravského kniežaťa Rastislava, aby na územie Veľkej Moravy prišli títo misionári šíriť kresťanskú vieru v reči jeho ľudu. Základom ich literárnej aktivity bolo šírenie Božieho slova prostredníctvom prekladov základných kníh Biblie. Preto v prvom rade preložili evanjeliá a nakoniec celý Starý zákon. Za prvé, jedinečné a skutočne literárne dielo veľkomoravskej literatúry možno považovať báseň Proglas – Predspev k svätému evanjeliu, ktorej najpravdepodobnejším autorom bol Konštantín. Báseň vysvetluje veľkosť a význam kresťanstva, v potrebe písma a knižnej vzdelanosti vidí podstatu ľudského pokroku späť predovšetkým s rozvojom kultúrnosti ako nevyhnutnej podmienky pre rozvoj humanity.

Rok 2023 patrí k rokom s najvýznamnejším výročím v dejinách spisovnej slovenčiny. Pripomenuli sme si **180. výročie UZÁKONENIA SPISOVNEJ SLOVENČINY (1843)**. Pod Štúrovým vedením sa skupina jeho najvernejších (Samuel Štúr, Ján Francisci, Samo Vozár, Ján Kalinčiak, Ján Gáber Lovinský) rozhodla ustanoviť slovenčinu za oficiálny spisovný jazyk (14. 02. 1843). V júli 1843 sa na evanjelickej fare v Hlbokom zišli Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban a Michal Miloslav Hodža a prijali hľadom najzáväžnejšie rozhodnutie pre celú svoju generáciu i pre celý ďalší vývin identifikácie a jednoty slovenského národa: uzákonili slovenský spisovný jazyk (vychádzajúc zo stredoslovenského úzu slovenčiny).

29. júl 1793 sa v Mošovciach narodil **JÁN KOLLÁR (230. výročie narodenia)** – politik, básnik, spisovateľ, evanjelický kňaz, ideológ, jazykovedec a predstaviteľ českého a slovenského národného obrodenia. V celoslovanskom kontexte sa Ján Kollár stal pojmom predovšetkým svojou poéziou a väsnivými výzvami k vzájomnej svornosti. Do slovanského kultúrneho prostredia sa dostal predovšetkým ako autor Slávy dcery a editorstvom dvoch zväzkov Národných spievaniiek.

4. augusta 1863 bola založená **MATICA SLOVENSKÁ (160. výročie)** – celonárodná slovenská kultúrna inštitúcia, ktorá sa stala symbolom slovenského národa. Zakladajúce valné zhromaždenie Matice slovenskej sa konalo 4. augusta 1863 v Turčianskom Svätom Martine. Ako prejav národnej jednoty za prvého predsedu zvolili katolíckeho biskupa Štefana Moysesa a za podpredsedu evanjelického superintendanta Karola Kuzmányho. Jadrom programu Matice tvorili kultúrne a literárne otázky. Za dvanásť rokov svojej existencie v tom čase sa vydávaním letopisov, zborníkov, kalendárov a čitaniek zaslúžila o rozšírenie o rozšírenie literárneho jazyka i osvety v širokých ľudových vrstvách.

28. augusta 1908 sa v Blatnici narodila **MAŠA HALAMOVÁ (115. výročie narodenia)**, slovenská poetka, autorka literatúry pre mládež, prekladateľka. Jej literárna tvorba je rozsiahla, preto spomienieme aspoň diela Dar, Červený mak, Smrť tvoju žijem, Komu dám svoju nehu, Čriepky. K najznámejším dielam pre deti a mládež sú Svrček a mravce, Mechúrik Koščúrik s kamarátmi, Petrišorka a Zabudnutý čert. Bola ocenená titulom zaslúžilá umelkyňa a neskôr aj titulom národná umelkyňa.

21. 09. 1888 sa v Kostolišti narodil **MARTIN BENKA (135. výročie narodenia)** – slovenský maliar, grafik, ilustrátor a výtvarný pedagóg, zakladateľ moderného slovenského prejavu v maľbe a v kresbe. Známy jej aj ako tvorca gobelínov a scénický výtvarník. Venoval sa aj hudbe a husliarstvu – bol nadaným huslistom – samoukom. Benkovo výtvarné dielo predstavuje v histórii nášho maliarstva i v kontexte celej našej národnej kultúry nenahraditeľný vklad. Za tento vklad mu bol udelený titul národného umelca.

25. 09. 1908 sa v Pezinku narodil **EUGEN SUCHOŇ (115. výročie narodenia)** – slovenský hudobný skladateľ, pedagóg a teoretik. Považuje sa za zakladateľa modernej slovenskej hudby. Vytvoril okolo 100 hudobných diel, zložil mnohé symfonické básne a upravil slovenské ľudové piesne pre zbor a orchester. Najväčšie uznanie získali jeho opery Krútňava a Svätopluk. Mnohokrát bol ocenený a stal sa trojnásobným laureátom štátnej ceny, za čo mu bol udelený titul národný umelec.

18. 10. 1888 sa vo Vrbici – v Liptovskom Mikuláši narodil **MARTIN RÁZUS (135. výročie narodenia)**. Poznáme ho ako slovenského básnika, prozaika, esejistu, dramatika, publicista, politika a evanjelického kňaza. Patril k predstaviteľom medzivojnovej slovenskej literatúry. Presadzoval národnú a politickú suverenitu Slovenska. Vo svojej literárnej činnosti mu boli vzorom najvýznamnejší slovenskí spisovatelia, ako Samo Chalupka, S. H. Vajanský, Ján Botto, P. O. Hviezdoslav a Ivan Krasko. Z jeho básnickej tvorby sú najznámejšie diela Z tichých a búrnych chvíľ, To je vojna, Hoj zem drahá, Kameň na medzi, Šípy duše a iné. Z prozaickej tvorby sú známe román Svety, Júlia, Krémárky kráľ, Odkaz mŕtvych. Vyvrcholením jeho tvorby je autobiografický dvojromán Maroško a Maroško študuje.

10. 12. 1928 sa v Závažnej Porube – v Liptovskom Mikuláši narodil **MILAN RÚFUS (95. výročie narodenia)** – slovenský básnik, literárny historik, prekladateľ a esejista. Debutoval básnickou zbierkou Až dozrieme a po nej vydal ďalších viac ako 20 zbierok. Významnou obľúšou jeho literárnej aktivity je esejistická tvorba, napr. Človek, čas a tvorba, Štyri epištoly k ľuďom, Rozhovory zo sebou a s tebou. Okrem tvorby pre dospelých sa venoval aj písaniu básní o deťoch, o detstve a pre deti. Prerozprával najkrajšie slovenské rozprávky. Z jeho básnickej tvorby azda každý pozná diela Stôl chudobných, Kolíska, Kolíska spieva deťom, Kniha rozprávok, Sobotné večery, Óda na radosť, Studnička, Tiché papradie, Modlitbičky, Pamätníček a iné.

16. 12. 1898 sa v Zemianskom Lieskovom narodil **JÁN SMREK (125. výročie narodenia)** – slovenský básnik, spisovateľ, redaktor, publicista, vydavateľ. Patrí medzi najčítanejších a najprekladanejších básnikov. Pri čítaní a hlbšom vnímaní veršov jeho poézie sa neubráníme pocitu smútku (*ja, čo v podstate smutný človek som, hlásam veselosť a radosť, bo nimi možno zvíťaziť nad zármutkom*) napriek tomu, že Smrek je v dejinách literatúry zaradený do vitalistického smerovania. Knižne debutoval v roku 1922 básnickou zbierkou Odsúdený k večej žízni, po ktorej prišli ďalšie: Cválajúce dni, Božské uzly, Iba oči, Zrno, Hostina, Studňa, Nerušte moje kruhy. Samozrejme, že netreba zabudnúť ani na jeho večne živú a nadčasovú básnickú skladbu Básnik a žena. Venoval sa aj poézii pre deti: Maľovaná abeceda a Machule. Napísal libretá k operám Jána Cikkera: Beg Bajazid a Mr. Scrooge. Bol ocenený titulom národný umelec.

Vyššie uvedené krátke informácie o jubileánoch významných dejateľov slovenskej literatúry a kultúry boli spracované na podklade jednozväzkových akademických Dejín slovenskej literatúry Milana Pišúta a kolektívu a dvojzväzkových Dejín slovenskej literatúry Imricha Sedláčka a kolektívu.

PhDr. Roman Kvapil, PhD.
šéfredaktor

JAZYKOVÁ KRAJINA ERLANGENU S DÔRAZOM NA NÁZVY ULÍC A ďALŠÍCH VEREJNÝCH PRIESTRANSTIEV Z DIACHRÓNNO-SYNCHRÓNNEJ PERSPEKTÍVY A V KOMPARÁCII

THE LINGUISTIC LANDSCAPE OF ERLANGEN WITH THE EMPHASIS ON STREET
NAMES AND OTHER PUBLIC SPACES FROM THE DIACHRONIC-SYNCHRONIC
PERSPECTIVE AND IN COMPARISON

ZDENKO DOBRÍK

Abstract

In most scholarly and specialised texts, linguistic landscape is described and interpreted from a synchronic point of view with the emphasis on the present. However, linguistic landscape can also be viewed from diachronic and diachronic-synchronic perspectives. The names of public spaces are also part of the linguistic landscape. This study is focused on the selected former and current street names of Erlangen, Bavaria and presents their comparison with the selected street names in Banská Bystrica. The aim of the presented comparison is to point out similarities and differences in the street naming processes as well as in the street names of these cities. The analysis of the presented phenomena drew on social constructivism.

Keywords: linguistic landscape, street names, Erlangen, Banská Bystrica, diachronic-synchronic perspectives, comparison.

Abstrakt

Väčšina vedeckých a odborných textov opisuje a interpretuje jazykovú krajinu zo synchrónnej perspektívy s dôrazom na súčasnosť. Na jazykovú krajinu sa však dá nahliaľať aj z diachrónnej a diachrónno-synchrónnej perspektívy. Súčasťou jazykovej krajiny sú tiež názvy ulíc a ďalších verejných priestranstiev. V centre pozornosti autora príspevku sú vybrané bývalé i súčasné názvy ulíc bavorského mesta Erlangen a ich komparácia s vybranými názvami ulíc Banskej Bystrice. Cieľom komparácie je poukázať na niektoré podobnosti a rozdiely v procesoch pomenovávania ulíc a v názvoch ulíc týchto miest. Východiskami uvažovania o uvedených javoch je sociálny konštruktivizmus.

Kľúčové slová: jazyková krajina, názvy ulíc, Erlangen, Banská Bystrica, diachrónno-synchrónna perspektíva, porovnávanie.

Úvod

Väčšina vedeckých a odborných textov opisuje a interpretuje jazykovú krajinu v aktuálnom časovom období zo synchrónnej perspektívy. Na jazykovú krajinu sa však dá nahliaľať aj z diachrónnej a synchrónno-diachrónnej perspektívy. Postupne sa utvárali početne viac alebo menej rôzne vymedzenia konceptu jazyková krajina. Vzhľadom na tému tejto štúdie uvádzame koncept jazyková krajina podľa Landryho a Bourhis, pretože explicitne obsahuje, že súčasťou jazykovej krajiny sú tiež názvy ulíc. Jazyková krajina predstavuje z ich pohľadu jazyk verejných nápisov, reklamných bilbordov, názvov ulíc, miestnych mien, obchodných štítov a nápisov na vládnych budovách (1997, s. 24 – 25). V centre pozornosti autora príspevku sú bývalé i súčasné názvy vybraných verejných priestranstiev bavorského mesta Erlangen a ich komparácia s názvami verejných priestranstiev Banskej Bystrice. Cieľom komparácie je poukázať na podobnosti a rozdiely v názvoch verejných priestranstiev týchto miest, t. j. ako sa prejavovali v minulosti a ako prejavujú v súčasnosti sociokultúrne skutočnosti v ich pomenovávaní a názvoch.

Metodológia výskumu

Východiskami uvažovania o procesoch pomenovávania ulíc a ich názvov je teória sociálneho konštruktivizmu. Berger a Luckmann (1999) zdôrazňujú, že významnú úlohu pri tvorení sociálneho sveta (jeho súčasťou je aj jazyková krajina – poznámka autora textu Z. D.) zohráva jazyk spolu s inými znakovými sústavami prostredníctvom ich používateľov, ktorí vytvárajú svet vo vzájomných interakciách. Sociálny konštruktivizmus vysvetluje významy a realitu ako sociálne konštrukty, ktoré sú premenlivé. Sú to permanentne sa meniace dynamické procesy, utvárané a závislé na ľudskom konaní – prostredníctvom medziľudskej interakcie a vnímania sveta sú modifikované a odovzdávané ďalej (1999). Lexikálny význam jazykového znaku je efektom interakcie medzi účastníkmi komunikácie. Jazykový znak je z pohľadu jazykového spoločenstva ako celku priestorom, o ktorý sa zápasí, je nestabilným a ambivalentným útvarom, jeho význam nemožno presne stanoviť, pretože sa jednotlivým spoločenským skupinám javí či podáva rôzne. A tým sú dané jeho rozchádzajúce sa konotácie, ktoré sú výrazom rozdielnych záujmov v spoločnosti (porov. Auer, 2014, s. 201). Predchádzajúce myšlienky o význame jazykového znaku sa vzťahujú tiež na procesy schvaľovania navrhovaných názvov ulíc, najmä ak ide o názvy po popredných osobnostiach alebo aj historických udalostiach. V súlade so stanovenými cieľmi príspevku odkazujeme v ňom na tie názvy ulíc, v ktorých sa prejavujú špecifické lokálne sociokultúrne kontexty, ako aj tie, ktoré ich presahujú.

Jazyková krajina Erlangenu s dôrazom na názvy ulíc v komparácii

Výskumom jazykovej krajiny Erlangenu sa doposiaľ zaobrali Lauková a Molnárová (2022), Lauková (2022), Molnárová (2022). Zamerali sa v ňom aj na viacjazyčnosť jazykovej krajiny Erlangenu v komparácii s viacjazyčnosťou Banskej Bystrice s dôrazom na neoficiálne signy (bottom-up). Súčasťou ich príspevku je rámcová charakteristika tohto mesta, ktorá obsahuje okrem geografickej polohy, celkového počtu obyvateľov aj štruktúru zloženia obyvateľstva z hľadiska evidencie žijúcich cudzincov pochádzajúcich z členských krajín EU i z tretích krajín, ktorí patria k rôznym národnostiam (Molnárová, Lauková, 2022, s. 264). Preto v tomto texte nebude opäťovne uvádzat' charakteristiku jednotlivých miest.

Obrázok 1 Erlangen na mape SRN.

Zdroj: <https://images.app.goo.gl/G46MWFkh44BBAdzdA>

Lauková (2022) sa zamerala z hľadiska viacjazyčnosti na charakteristiku oficiálnych nosičov (top-down signy) a neoficiálnych nosičov (bottom-up signy) v centre Erlangenu na Hauptstraße. Molnárová (2022) upriamila pozornosť na funkciu vybraných multimodálnych agregátov v tomto meste. Okrem nich skúmala jazykovú krajinu Erlangenu Ďuricová (2022). Identifikovala a charakterizovala jazykové i nejazykové prostriedky, ktoré sa používajú na vyjadrenie výzvy a usmernenie správania sa príjemcov, ktorým je určená. Okrem toho poukázala na možnosti realizácie výzvy v jazykovej krajinе v slovenských mestách. O jazykovej krajinе Banskej Bystrice boli publikované tiež viaceré štúdie. Vyberáme niektoré z nich. Štefaňáková (2022) a Jesenská (2022) sa zaoberali používaním rodovo vyváženého jazyka v centre mesta. Jesenská (2020) sa tiež zaoberala výskumom jazykovej krajinu Národná ulica s dôrazom na výskyt a funkcie viacjazyčnosti. Krško (2020) skúmal lokálne nárečia ako nástroj expresivizácie jazykovej krajinu. Jurčáková (2023) si všímala výskyt a funkciu obrazných pomenovaní v jazykovej krajinе Banskej Bystrice.

Funkcie názvov ulíc a verejných priestranstiev v minulosti a v súčasnosti

Je všeobecne známe, že názvy ulíc i d’alších verejných priestranstiev tvoria spolu s číslami jednotlivých budov orientačný systém miest a obcí. Okrem orientačnej funkcie sú názvy verejných priestranstiev tiež posolstvami o dávnej i menej dávnej minulosti, ktoré majú potenciál prebúdať v ľuďoch rôzne asociácie a emócie. Často je v nich obsiahnutá lokálna, regionálna, národná a štátна minulosť, niekedy i minulosť presahujúca rámc národnej a štátnej minulosti. Aj prostredníctvom názvov verejných priestranstiev možno preniknúť do kolektívnej pamäti obyvateľov konkrétneho mesta, obce i celej krajinu. Spomienková kultúra určitého spoločenstva, ktorá sa transponuje do názvov verejných priestranstiev, ale aj do pamätných tabúl, búst a pomníkov, predstavuje kultúrnu pamäť, ktorá je jednou z foriem kolektívnej pamäti. Kultúrna pamäť zahŕňa aj jazykovú pamäť. V súvislosti s charakteristikou kultúrnej pamäti odkazuje Dolník (2010) na Assmannovú (1999): „*Kultúrna pamäť má povahu funkčnej pamäti. Za týmto výrokom je odlišenie funkčnej pamäti od akumulačnej pamäti. Kým akumulačná pamäť funguje ako archív danej kultúry, čiže sa v nej hromadia verné, nemodifikované údaje o minulosti, funkčná pamäť „stylizuje“ minulosť, t. j. vyberá z archívu akumulačnej pamäti údaje a štruktúruje ich na základe potreby, záujmu a pod. daného kolektívu*“ (Dolník, 2010, s. 94). Na základe selekčno-preferenčného mechanizmu, ktorý vychádza z potrieb a hodnôt kolektívu, sa vyberajú z archívu danej kultúry určité osobnosti, príbehy a udalosti. Podľa tohto mechanizmu si kolektív vyberá aj osobnosti a udalosti, ktoré vstupujú ako honorifikačné urbanonymá do verejného priestoru tak, že niektorý jeho segment, napr. ulica, námestie, park, most nesie názov po nich. V d’alzej časti textu budeme o. i. manifestovať toto tvrdenie na početných príkladoch.

Názvy ulíc v Erlangene z diachrónno-synchrónnej perspektívy a v komparácii

Ucelený obraz o názvoch verejných priestranstiev v Erlangene vytvoril z diachrónnej i synchrónnej perspektívy Dörfler (2009). Podľa neho sa objavili prvé názvy ulíc Erlangenu v posledných dvoch desaťročiach 17. storočia. Až do konca 19. storočia mali prevažne orientačnú funkciu. Motivácie ich pomenovaní boli rôzne. Viaceré z nich boli pomenované podľa názvov hostincov, reštaurácií, penziónov, ktoré boli v tom čase dôležitými orientačnými bodmi pre domácih i prišelcov v pomerne unifikovanej, prevažne barokovej zástavbe mesta. V tomto období boli hostince, reštaurácie i penzióny vyhľadávanými miestami spoločenského stretnávania sa obyvateľov starého i nového Erlangenu. Okrem toho sa v penziónoch ubytovávali mimomestskí hostia patriaci k rôznym spoločenským vrstvám. Boli tiež miestom výmeny informácií, tovarov, stretnávania sa členov rôznych cechov. Zastavovali sa pri nich poštové koče, poslovia a navštevovali ich aj študenti. To, že bolo mesto v tomto období dôležitou súčasťou významnej dopravnej trasy, resp. siete medzi Norimbergom a Lipskom, sa prejavilo aj v názvoch

niektorých ulíc, napr. Nürnberg Gaß, Bayreuther Straße, Bamberger Straße.¹ Ulice boli taktiež pomenované podľa názvov fabrik a tých, ktorí ich vlastnili a prevádzkovali, napr. Fabrikantengasse odkazovala na vlastníkov rôznych fabrik. Ďalšia z ulíc sa nazývala Gerberei, t. j. podľa garbiarne, kde sa spracovávala koža na kožené rukavice, Cattun Gaß bola pomenovaná po fabrike, v ktorej sa spracovávala bavlna. Ulice boli pomenované aj po budovách pivovarov – Brauhausgaß, Brauhausstraße. Okrem toho boli ulice pomenované podľa komodít, ktoré sa na nich predávali, napr. Fleischbankkgasse, Holzmarkt. Súčasťou registra názvov ulíc a námestí boli tiež tie, ktoré boli pomenované po budovách a úradoch verejnej správy, napr. Altstädter Rathausplatz, Rathausgaß, Heuwaagstraße a Feuerspritz Gaß. Motiváciou pre pomenovanie niektorých ulíc Erlangenu sa stali i „vedľajšie“ rezidencie markgrófov z Brandenburgsko-bayreuthského kniežatstva, napr. Redoutengasse, Schloßgarthen Gaß, Schloßplatz. V roku 1743 bola presídlená do Erlangenu „Friedrich-Alexander Universität“² založená už o rok skôr v Bayreuthe. Ulice boli tiež pomenované po univerzite ako inštitúcii, resp. po budovách, ktoré jej prináležali, napr. Universitätsgaße, Kollegien Gaß.

V názvoch ulíc Banskej Bystrice sa na začiatku novoveku (mapa z roku 1589) odrážala ich geografická poloha, napr. Untere Gasse, Obere Gasse. Okrem toho sa v nich prejavoval vtedajší banský charakter mesta v kombinácii s ich geografickou polohou, napr. Obere Silbergasse, Untere Silbergasse. Centrum mesta tvorilo námestie, ktoré sa v tom čase nazývalo Ring (Odaloš, 2006, s. 78). Prítomnosť cirkevného vplyvu a sakrálnej architektúry v meste je verbalizovaná v názve Pfarrhofgasse. Je všeobecne známe, že uvádzanie názvov ulíc v nemčine trvalo približne až do polovice 70. rokov 19. storočia a súviselo s prítomnosťou početnej nemeckej komunity (baníci, remeselníci, obchodníci, atď.) v tomto meste. Vtedajšími uhorskými panovníkmi pozvaní baníci, remeselníci, obchodníci, z nemecky hovoriacich oblastí sa významne podieľali na hospodárskom rozvoji mesta a jeho okolia; okrem toho mala táto komunita silný vplyv na kultúrny ráz mesta (Pöss, 2005, s. 39).

Honorifikačné urbanonymá a niektoré ďalšie názvy verejných priestranstiev Erlangenu z diachrónno-synchrónnej perspektívy a v komparácii

V registri názvov ulíc mesta majú dôležité zastúpenie honorifikačné urbanonymá, ktoré odkazujú na mená niektorých markgrófov. V 70. rokoch 18. storočia figurujú v názvoch prominentné osobnosti, napr. Carlstraße a Friedrichstraße. Ulice boli pomenované na počesť markgrófa Georga Friedrika Carla z Brandenburgsko-bayreutského markgrófstva, ktorý sa v čase svojho vládnutia (1726 – 1735) zaslúžil o rozšírenie územia mesta. Ďalšími ulicami sú Alexander Gaß a Christian Gaß. Keďže v tom čase sa pomenovávali ulice po živých osobnostiach, názov Christian Gaß predstavoval zvláštny prípad, pretože išlo už o zosnulú významnú osobnosť, ktorá založila „Erlangen-Neustadt“ (Dörfler, 2009, s. 13). Názov tejto ulice predstavuje začiatok spomienkovej kultúry, ktorá sa viaže na označenie verejných priestranstiev v Erlangene. Zmienili sme sa už o nej v predchádzajúcej časti textu v spojitosti s funkčnou kultúrnou pamäťou. Začiatky masovejšieho pomenovávania ulíc po prominentných osobnostiach, najmä po dobrodincoch a univerzitných profesoroch, siahajú do posledných dvoch desaťročí 19. storočia. Odvtedy do roku 1918 boli pomenované či premenované viac ako štyri desiatky ulíc, napr. Mühlstraße na Paulistraße, Weise Ochsengasse na Rückertstraße, Sandstraße na Glückstraße (2009, s. 14). Všetky názvy ulíc pomenované po významných osobnostiach mali do roku 1890 spoločné to, že ich život bol bezprostredne spojený s Erlangenom. Neskôr sa pomenovávali ulice mesta aj po osobnostiach, ktoré neboli spojené s mestom, alebo len nepriamo, napr.

¹ Názvy ulíc v príspevku zodpovedajú ich štandardizovanému spôsobu písaniu v danom čase.

² Univerzita je pomenovaná po svojom zakladateľovi, franskom markgrófovi Fridrichovi z Brandenburg-Bayreuthu a po najvýznamnejšom sponzorovi Karlovi Alexandrovi z Brandenburgu-Ansbachu.

Schillerstraße, Richard-Wagner-Straße, Wilhelmstraße, Molktestraße. Viac ako polovica ulíc pomenovaných v rokoch 1875 – 1918 niesla názvy po prominentných osobnostiach mesta vrátane významných osobností tamojšej univerzity. Predstavitelia tejto univerzity mali až tretinové zastúpenie medzi osobnosťami, po ktorých boli pomenované verejné priestranstvá mesta (Dörfler 2009, s. 15). V posledných rokoch fungovania nemeckého cisárstva pomenoval magistrát mesta ulice po predstaviteľoch významných dynastií, napr. Maximiliansplatz, Luitpoldstraße, Luitpoldplatz, Wilhelmstraße, Kaiser-Wilhelm-Platz.

Masovejšie pomenovávanie verejných priestranstiev po prominentných osobnostiach sa prejavilo v mestách na území dnešného Slovenska (historické územie Horného Uhorska) na konci 19. storočia (1896) a súviselo s oslavami tisícočinného príchodu Maďarov do karpatskej kotliny. Do verejného priestoru Banskej Bystrici symbolicky vstúpili panovníci arpádovskej dynastie, napr. sv. Štefan, Belo IV, vodcovia protihabsburských povstaní, napr. G. Bethlen, F. Wesselényi, osobnosti maďarskej politiky, napr. L. Kossuth, F. Deák. Okrem toho boli v tom čase pomenované ulice po známych mešťanoch a richtároch, napr. po P. Károlyiovi, F. Turzovi, Ph. Morgenthalerovi, O. Heinczmannovi, J. Glabitsovi. V neposlednom rade sa nazývali verejné priestranstvá po kultúrnych a cirkevných činiteľoch, napr. po M. Belovi i po vtedy žijúcim cirkevnom i mestskom mecenášovi T. Štadlerovi (Kurhajcová, 2015, s. 116 – 117).

V období Weimarskej republiky (1918 – 1933) preferovala mestská rada Erlangenu ako celok názvy verejných priestranstiev po republikánsky orientovaných osobnostiach, ktoré sa stotožnili s existenciou Weimarskej republiky a jej hodnotami. Reprezentatívnym príkladom je názov ulice Rathenastraße pomenovanej po ministriovi zahraničných vecí Waltherovi Rathenauovi, ktorý bol zavraždený pravicovými radikálmi ešte v čase vykonávania ministerskej funkcie. Proti názvom ulíc po republikánsky orientovaných politikoch vystupovala antirepublikánska pravica, ktorá sa nedokázala zmieriť s existenciou Weimarskej republiky a požadovala návrat k cisárskej forme usporiadania krajiny (Dörfler, 2009, s. 18). Vtedajšie ostré názorové výmeny medzi predstaviteľmi antirepublikánskej pravice a republikánskej ľavice o postupoch pri pomenovaní ulíc manifestujú platnosť teórie sociálneho konštruktivizmu aj v oblasti tvorenia jazykovej krajiny. Pozoruhodnú skupinu tvorili názvy ulíc pomenovaných po názvoch určitých miest. V roku 1925 schválila mestská rada v Erlangene pomenovanie Danziger Straße, aby vyjadriala spolupatričnosť s mestom Gdańsk (Danzig), ktoré územne pripadlo po skončení 1. svetovej vojny na základe Versaillskej zmluvy Poľsku. Prejavom nesúhlasu s niektorými časťami Versaillskej zmluvy (1919) bolo tiež schválenie názvu Österreichische Straße v roku 1928. Versaillská zmluva, a neskôr aj ústava Weimarskej republiky, zakazovali spojenie Nemecka s Rakúskom.

Po vzniku 1. Československej republiky (ČSR) boli odstránené na základe zákona č. 266/1920 Zbierky zákonov a nariadení o názvoch miest, obcí, osád a ulíc, ako aj o označovaní obcí miestnymi tabuľkami a o číslovaní domov, a taktiež aj na základe vládneho nariadenia č. 324/1921 Zbierky zákonov a nariadení z verejného priestoru mená, pamätné tabule a sochy prominentných osobností, ktoré sa podieľali na vzniku a rozvíjani uhorských dejín a kultúry v najširšom slova zmysle. Namiesto nich postupne vstupovali symbolicky (prostredníctvom názvov ulíc, námestí, parkov) do verejného mestského priestoru osobnosti, ktoré sa najvýraznejšie pričinili o vznik 1. ČSR (T. G. Masaryk, M. R. Štefánik, E. Beneš), a tiež národní dejatelia, osobnosti z umeleckej sféry a ďalšie prominentné osobnosti (Harvan, 2019; Dobrik, 2020). V Banskej Bystrici došlo k schváleniu pôvodných názvov verejných priestranstiev v centre mesta, napr. Hlavné námestie, Dolné námestie, Horné námestie, Dolná ulica, Horná ulica, Horná Strieborná, Dolná Strieborná, Lazovná, Kapitulská. Až koncom 20. rokov bolo premenované Hlavné námestie na Masarykovo námestie.

Po uchopení moci nacistami dochádza v Erlangene v pomerne krátkom čase k premenovávaniu ulíc. Viaceré názvy ulíc mali okrem orientačnej funkcie aj ideologicko-propagandistickú funkciu. Premenovanie ulíc v celej krajine požadoval bezprostredne po získaní moci samotný Hitler: „Je našou čestnou povinnosťou odstrániť mená novembrových zločincov

z názvov ulíc a námestí“ (Dörfler, 2009, s. 20). Vtedajší starosta Erlangenu Flierl nechal premenovať Hauptstraße na Adolf-Hitler-Straße, Rathenaustraße na Horst-Wesel-Straße. Bohlenplatz na Dietrich-Eckart-Platz.

Počas Slovenského štátu (1939 – 1945) mali niektoré názvy ulíc najmä ideologicko-propagandistickú funkciu. Dnešné Námestie SNP v Banskej Bystrici sa nazývalo Námestie Andreja Hlinku, dnešná Skuteckého niesla názov Hitlerova ulica (Sklenka, 2016).

Bezprostredne po skončení 2. svetovej vojny bolo cieľom premenovaní ulíc v Erlangene stanovenie červenej čiary za nacistickou minulosťou. Do verejného priestoru sa opäťovne navrátili názvy ulíc, ktoré existovali do príchodu Hitlera k moci (Hauptstraße, Rathenaustraße, Bohlenplatz), Okrem toho sa v povojnovom Nemecku pridelenovali uliciam názvy, ktoré boli odideologizované a nadčasové, ako aj explicitné názvy súvisiace s protinacistickým odbojom. Avšak v Erlangene nedošlo ani v jedinom prípade k nahradeniu názvu ulice, ktorý sa spájal s nacistickou minulosťou názvom, ktorý by súvisel s protinacistickým odbojom a jeho predstaviteľmi. Cieľom takého prístupu predstaviteľov mesta bolo podporovať u obyvateľov mesta pozitívne stotožnenie sa s jeho dejinami. Zreteľným príkladom nepolemickej denacifikácie verejného priestoru bolo premenovanie Herbert-Norkus-Straße na Liebigstraße (Dörfler, 2009, s. 24). Justus von Liebig patril k významným chemikom, ktorý promoval na univerzite v Erlangene. Od roku 1948 do roku 1970 bola stratégia pomenovávania ulíc v Erlangene zameraná na vytváranie identity doterajších i nových obyvateľov. Enormný nárast obyvateľstva v tomto období, najmä bezprostredne po skončení 2. svetovej vojny, bol spôsobený v značnej miere prílivom vysídlených, resp. vyhnancov Nemcov z bývalých nemecky hovoriacich oblastí v strednej a juhovýchodnej Európe, a taktiež aj s udomácnením sa spoločnosti Siemens-Schuckert v tomto meste. Tieto dva faktory vyvolali intenzívne integračné úsilie zo strany reprezentantov mesta. Jedným z integračných snažení bolo vytvoriť u nových obyvateľov pocit spolupatričnosti cieľavedomým výberom názvov ulíc. Boli odobrené názvy ulíc, aby u vysídlenov evokovali spomienky na starú vlast, z ktorej museli odísť. K takýmto pomenovaniám v tomto zmysle patria napr. Komotauer Straße (slov. Chomutovská ul.), Brüxer Straße (slov. Mostecká ul.), Tolnaer Straße vo štvrti Schalershof, kde sa usídliili maďarskí Nemci vysídlení z Tolnianskej župy. Usadenie sa firmy Siemens-Schuckert (neskôr Siemens AG) v Erlangene sa prejavilo tak, že názvy viacerých ulíc boli pomenované po osobnostiach, ktoré sa významne zaslúžili o rozvoj firmy, napr. Anderlohrstraße, Von-Buol-Straße. Súčasne je potrebné dodať, že tieto osobnosti, a aj niektoré iné, symbolicky sprítomnené vo verejnom priestore mesta, majú chtiac-nechtiac aj tienistú stránku svojej identity spojenú s obdobím nacizmu alebo s inými skutočnosťami. Fritz Haber, po ktorom je pomenovaná jedna z erlangenských ulíc získal v roku 1918 Nobelovu cenu za chémiu za syntetizovanie amoniaku, bez ktorého nemožno vyrábať umelé hnojivá. Mnohí mu však vycítajú, že sa počas 1. svetovej vojny podieľal podstatným spôsobom na výskume chemických zbrani a zároveň spochybňoval ich nehumánnosť s odôvodnením, že je jedno, čím je smrť spôsobená. Erwin Rommel je tiež súčasťou verejného priestoru Erlangenu, Bol považovaný za jedného z najlepších pozemných taktikov počas 2. svetovej vojny, avšak bojoval na strane Adolfa Hitlera.

V centre Banskej Bystrice sa bezprostredne po skončení 2. svetovej vojny názvy ulíc vrátili k pôvodným názvom. Napríklad Námestie Andreja Hlinku bolo opäťovne pomenované ako Hlavné námestie. Povojnovú zmenu názvov ulíc na Slovensku určoval o. i. príkaz Poverenictva pre vnútro v Bratislave zo dňa 12. 1. 1946: „*Poverenictvo pre vnútro v Bratislave vyzýva všetky národné výbory, aby v rámci celoštátnej akcie pre nové pomenovanie ulíc bolo pamätané na dôležité a slávne dni nášho Povstania tým, že v každom meste budú niektoré z hlavných ulíc pomenované názvom „ulica Národného povstania, ulica 29. augusta“*“ (Odaloš, 2006, s. 110). V zmysle vyššie uvedeného príkazu bolo premenované Hlavné námestie na Námestie národného povstania. Slovenské národné povstanie sa stalo v 50. a 60. rokoch minulého storocia priamo alebo nepriamo súčasťou názvov viacerých ulíc, napr. Trieda SNP, Ulica 29. augusta, Partizánska cesta. Zásadný vplyv na zmenu názvov verejných priestranstiev mala

smernica Ministerstva vnútra z apríla 1953, ktorá určovala premenovávanie závodov, budov, škôl, priestranstiev, ulíc. Prikazovala „(...) odstránenie názvov verejných priestranstiev označených menami osôb, ktoré sa svojim nepriateľským postojom voči pracujúcemu ľudu zdiskreditovali v očiach verejnosti“. Patrili k nim Beneš, Masaryk, Hodža, Švehla a pod. Táto smernica preferovala pomenovávanie po „vynikajúcich osobnostiach verejného života, napr. Gottwald, Zápotocký, Široký, Fučík“ (Odaloš, 2006, s. 111 – 112). Tieto mená sa skôr alebo neskôr objavili v názvoch verejných priestranstiev Banskej Bystrice. Po novembri 1989 v dôsledku zásadných spoločenských zmien, postupne dochádzalo v Banskej Bystrici k premenovaniu najmä verejných priestranstiev, ktoré boli pomenované po: a) predstaviteľoch komunistickej strany doma i v zahraničí, napr. Námestie V. I. Lenina, Trieda K. Gottwalda; b) udalostiah, ktoré súviseli so spoločenským poriadkom od 1948 do 1989, napr. Ulica Februárového víťazstva. Niektorým uliciam boli prinavrátene osvedčené názvy, ktoré zostali aj počas celého obdobia tzv. socializmu súčasťou živej toponymie, napr. Dolná ulica, Národná ulica, Strieborné námestie. Na základe aktivovania kultúrnej pamäti, o ktorej sme sa už zmienili v tomto texte skôr, sa značne rozšírili názvy verejných priestranstiev po významných osobnostiach mesta a jeho okolia, ako aj po osobnostiach slovenského kultúrneho života, napr. Štefánikovo nábrežie, Bellušova ul., Ulica F. Švantnera, Ulica M. Rázusa (Odaloš, 2006, s. 85 – 87).

Záver

Z analýzy vybraných názvov ulíc a ďalších verejných priestranstiev v bavorskom Erlangene v komparácii s názvami ulíc v Banskej Bystrici, ktoré boli vyselektované na základe stanovených cieľov v úvode štúdie, sme dospeli k nasledujúcemu poznaniu. V minulých i súčasných názvoch sa prejavuje špecifický ráz sociokultúrnych i geografických prostredí jednotlivých miest. Špecifickosť sociokultúrneho prostredia Erlangenu, ktorá sa premietla do názvov verejných priestranstiev mesta, vytvárali najmä etablované živností a remeslá, jeho dopravno-obchodná poloha, historické ukotvenie mesta v Brandenbursko-bayreutskom markgrófstve, viac ako dva a pol storočná tradícia univerzitného vzdelávania a s ním spojené široké intelektuálne zázemie, prelomové sociálne zmeny, ktoré sa udiali počas 20. storočia. Špecifickosť sociokultúrneho prostredia Banskej Bystrice súvisí s jej banskou tradíciou, kultúrnou a jazykovou rôznorodosťou. Približne do konca prvej polovice 70. rokov 19. storočia boli názvy ulíc prevažne v nemčine, približne od druhej polovice 70. rokov predminulého storočia až do zániku Rakúsko-Uhorska v maďarčine a od vzniku Československa v slovenčine. Okrem toho názvy viacerých verejných priestranstiev v minulosti často odrážali geografickú polohu mesta a jeho okolia; tak je to aj v súčasnosti. Napriek špecifickému rázu sociokultúrnych prostredí obidvoch miest nachádzame v názvoch ich ulíc nasledujúce prieniky. Od posledných dvoch až troch desaťročí 19. storočia sa verejným priestranstvám udeľujú názvy v pomerne masívnej miere po prominentných osobnostiach, ktoré sa preukázateľne podieľali rôznym spôsobom na rozvoji miest, a taktiež po politikoch, ktorí neboli bezprostredne spätý s ich rozvojom. Názvy po niektorých prominentných osobnostiach vyzvolávali alebo vyzvolávajú odbornú a laickú polemiku, ktorá súvisí s ich komplikovanou identitou.

Zoznam citovanej literatúry

- ASSMANN, A. 1999. *Errinnerungsräume. Formen und Funktionen des kulturellen Gedächtnisses*. München. 424 s.
- AUER, P. 2014. *Jazyková interakce*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2014, 304 s.
- BERGER, P. L., LUCKMANN, T. 1999. *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 214 s.

- DOBRIK, Z. 2020. Interpretácia vytvárania jazykovej krajiny Banskej Štiavnice z pozície z pozície sociálneho konštruktivizmu. In: *Nová filologická revue : časopis o súčasnej lingvistike, literárnej vede, translatológii a kulturológii*, Banská Bystrica: Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, roč. XI., č. 2, s. 127 – 138.
- DOLNÍK, J. 2010. *Jazyk – človek – kultúra*. Bratislava: Kalligram, s. 93 – 95.
- DÖRFLER, H. D. 2009. *Schildergeschichten – Das Lexikon aller Erlangener Straßennamen. Sonderband V. Heimat- und Geschichtsverein*. Erlangen: Edition Spielbein. 218 s.
- ĎURICOVÁ, A. 2023. Jazyková krajina sa neprihovára len imperatívmi. In: *Aktuálne trendy výskumu jazykovej krajiny*. Zborník abstraktov z rovnomennej vedeckej konferencie. Eds. Z. Dobrík, S. J. Tóth. Komárno: Univerzita J. Selyeho, s. 6 – 8.
- HARVAN, D. 2019. Československá republika (1918 – 1939) – budovanie vedomia štátnej príslušnosti a občianskej hrdosti na príklade Banskej Štiavnice. (Príspevok k 100. výročiu vzniku Československej republiky.) In: *Zborník Slovenského banského múzea Banská Štiavnica*. Eds. J. Labuda, A. Matejková. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum, roč. XXVI, 2019, s. 117 – 155.
- JESENSKÁ, P. 2020. Úvodné poznámky na margo výskumu jazykovej krajiny Národnej ulice v Banskej Bystrici. In: *Od textu k prekladu XIV*, 2. časť *Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkov a prekladatelů, s. 24 – 28.
- JESENSKÁ, P. 2022. Pár poznámok k prezentovaniu žien v jazykovej krajine vybraného areálu. In: *Od textu k prekladu XVI*, 2. časť *Linguistic Landscape*. Praha: Jednota tlumočníkov a prekladatelů, s. 24 – 31.
- JURČÁKOVÁ, E. 2023. Obrazné pomenovania v jazykovej krajine Banská Bystrica. In: *Aktuálne trendy výskumu jazykovej krajiny*. Zborník abstraktov z rovnomennej vedeckej konferencie. Eds. Z. Dobrík, S. J. Tóth. Komárno: Univerzita J. Selyeho, s. 29 – 35.
- KRŠKO, J. 2020. Lokálne nárečie ako nástroj expresivizácie v jazykovej krajine (na príklade Banskej Bystrice). In: *Od textu k prekladu XIV*, 2. časť. Praha: Jednota tlumočníkov a prekladatelů, s. 36 – 46.
- KURHAJCOVÁ, A. 2015. *Kossúth, Alžbeta, Belo IV., Tompa ...: Pomenovanie verejných priesťastníc v mestách Zvolenskej a Gemersko-malohontskej župy (1867 – 1918)*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Belianum.
- LANDRY, R., BOURHIS, R. 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. An Empirical Study. In: *Jurnal of Language and Social Psychology*, roč. 16, č. 1, s. 23 – 49. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/0261927X970161002>
- LAUKOVÁ, J. 2022. Špecifika jazykovej krajiny intraurbanej lokality mesta Erlangen (Nemecko). In: *Od textu k prekladu 16*, 2. časť. Eds. A. Ďuricová, E. Molnárová. Praha: Jednota tlumočníkov a prekladatelů, s. 32 – 40.
- MILLIAN, V. 2022. *Wie umgehen mit „vergifteten“ Namen in Erlangen*. Dostupné na: <https://www.nordbayern.de/region/erlangen/wie-umgehen-mit-vergifteten-namen-in-erlangen-1.11712176>
- MOLNÁROVÁ, E., LAUKOVÁ, J. 2022. Inakosť v jazykovej krajine. In: *Jazyk a politika* 7, 2022, s. 261 – 274.
- MOLNÁROVÁ, E. 2022. Multimodálne agregáty v jazykovej krajine. In: *Od textu k prekladu 16*, 2. časť. Eds. A. Ďuricová, E. Molnárová. Praha : Jednota tlumočníkov a prekladatelů, s. 41 – 47.
- ODALOŠ, P. 2006. Dynamika premien urbanonymie. In: *Sociálny kontext onymie*. Eds. J. Krško, M. Imrichová, P. Odaloš. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, s. 74 – 122.

PÖSS, O. 2005. *Dejiny a kultúra karpatských Nemcov. Geschichte und Kultur der Karpatendeutschen*. Bratislava: SNM-Múzeum kultúry karpatských Nemcov. 74 s.

SKLENKA, V. 2016. *Našli by ste v Banskej Bystrici Hitlerovu či Stalinovu? Takto sa menili názvy ulíc!* Dostupné na: <https://www.cas.sk/clanok/368291/nasli-by-ste-v-banskej-bystrici-hitlerovu-ci-stalinovu-takto-sa-menili-nazvy-ulic/>.

ŠTEFAŇÁKOVÁ, J. 2020. K rodovo vyváženému jazyku a jeho uplatňovaniu v súčasnej jazykovej krajine (na príklade oznamov s aktuálnymi hygienickými opatreniami v súvislosti s pandémiou koronavírusu v Banskej Bystrici a Mníchove). In: *Od textu k prekladu XIV*, 2. časť. Praha: Jednota tlumočníkov a překladatelů, s. 67 – 85.

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu APVV-18-015 Jazyk v meste – dokumentovanie multimodálnej semiosféry jazykovej krajiny na Slovensku a z komparatívnej perspektívy.

Kontakt

Doc. PaedDr. Zdenko Dobrík, PhD.
Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica
Filozofická fakulta
Katedra germanistiky
Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
Email: zdenko.dobrik@umb.sk

SLOVENSKÉ FRAZÉMY S TOPONYMICKÝM PRVKOM V ŠTRUKTÚRE**SLOVAK IDIOMS WITH TOPONYMIC ELEMENTS IN THEIR STRUCTURE***NINA MOCKOVÁ***Abstract**

The present paper focuses on idioms with a toponymic lexeme in their structure intending to explain the historical origin of such idioms and their place in Slovak phraseology. From the chronological point of view, these idioms contain toponymic elements from the ancient, medieval and modern periods. Toponyms from the period of antiquity most often refer to events from the Bible or the history of ancient Greece. Toponyms from the medieval period reflect the socio-political events of Europe from the 11th to the 16th century. Finally, toponyms referring to the modern era have their origin in the Hungarian-Turkish wars. The paper also examines the accuracy of the given phraseological units in the contemporary Slovak language with the help of two electronic corpora: the Slovak National Corpus and the Aranea corpus.

Keywords: phraseology, idiom, history, toponym, Slovak language, Antiquity, Middle Age, Modern Age, Europe, corpus.

Abstrakt

Príspevok sa venuje frazeologickým jednotkám v slovenskom jazyku, ktoré vo svojej štruktúre obsahujú toponymickú lexému. Cieľom je objasniť historický pôvod týchto frazém a ich miesto v slovenskej frazeológii. Z chronologického hľadiska ide o frazémy s toponymickými prvkami z obdobia staroveku, stredoveku a novoveku. Toponymá z obdobia staroveku odkazujú najčastejšie na udalosti z Biblie či antického Grécka. Toponymá z obdobia stredoveku reflektujú spoločensko-politicke udalosti Európy od 11. do 16. storočia. Napokon, toponymá odkazujúce na novovek majú pôvod v uhorsko-tureckých bojoch. Príspevok zároveň skúma aktuálnosť daných frazeologických jednotiek v súčasnom slovenskom jazyku za pomoci dvoch elektronických korpusov: Slovenský národný korpus a korpus Aranea.

Kľúčové slová: frazeológia, frazéma, história, toponymum, slovenský jazyk, starovek, stredovek, novovek, Európa, korpus.

Úvod

Frazeológia ako jazykovedná disciplína je pomerne mladou disciplínou, ktorá sa začala vedecky konsolidovať začiatkom minulého storočia, pričom stojí na križovatke jazykovedných disciplín a vedci si naprieč jazykmi kladú otázku, či by sa mala považovať za samostatnú lingvistickú teóriu spájajúcu sémantické a syntaktické javy integrujúc ich do kultúrnej perspektívy, alebo by mala hľadať usmernenie v osvedčených smeroch lingvistického výskumu, ako sú korpusová a počítačová lingvistika, pragmatika a analýza diskurzu, kognitívna lingvistika, lexikálna gramatika, konštrukčná gramatika, rámcová sémantika (Colson, 2014, s. 1). Príslavia, porekadilá, pranostiky, aforizmy, výroky, priovnania a pod. podnietili vznik paremiológie – disciplíny, z ktorej sa neskôr vyčlenila samostatná vetva – frazeológia.

Prvé zbierky prísloví a porekadiel začali vznikať už v 16. storočí, avšak najvýznamnejšie diela pochádzajú až z obdobia 19. storočia, teda z obdobia romantizmu. Totiž práve v tomto turbulentnom období revolúcií a bojov za autonómiu národov v rámci celej Európy sa dostávali do popredia záujmu prvky, ktoré odkazovali na históriu národa, zvyky a tradície a pod., čo napokon odzrkadľuje aj literatúra z obdobia romantizmu. Zároveň ide o epochu, počas ktorej došlo k rozvoju filológie (Fridrich Schlegel, Franz Bopp). V kontexte slovenského jazyka patrí

medzi najznámejšie diela *Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia* od autora Adolfa Petra Zátureckého z roku 1897. Autor vo svojom diele zozbieran asi 13000 prísloví a porekadiel.

Kultúra a história významne ovplyvňujú frazeológiu konkrétneho jazyka. „*Frazeológia každého národa je cenné kultúrne dedičstvo, ktoré prechádza z generácie na generáciu, obohacuje a spestruje jeho jazyk. Zhomotňuje životné skúsenosti, životnú múdrost našich predkov, rešpektuje ich kultúrne posolstvo, zachováva všetky ich hodnoty, ako aj hodnoty príslušníkov tých národov, s ktorými naši predkovia prichádzali do styku a od ktorých preberali aj ich jazykové bohatstvo*“ (Skladaná, 2012, s. 5). Frazeologickej jednotky tvoria pevnú súčasť každého jazyka. Odzrkadľujú spôsob života a práce, spoločensko-kultúrne vzťahy daného národa a vytvárajú tak určitú špecifickú kategóriu v rámci charakteristiky každého národa. Z jazykového hľadiska predstavujú frazeologickej jednotky rozmanitosť vyjadrovania (predovšetkým v hovorovom štýle) a dotvárajú obraz daného národa (Trup, Bakytová, 2017). Podľa Smieškovej „*jadro slovenskej frazeológie je staré, ľudové a okrem jazykových hodnôt má aj iné hodnoty: odzrkadľuje spôsob života, práce, spôsob myšlenia, svetonázor, tvorivú schopnosť nositeľov národného jazyka, sociálne, kultúrne a spoločenské pomery vo vývine národa. (...) Niektoré pôvodom staré frazeologizmy, ktorých obraznosť sa zakladá na náboženskej symbolike, alebo majú svoj pôvod v Biblia, v procese spoločenského vývinu stratili priamu spojitosť s náboženskými pojмami, prehodnotili sa a zostali živé v jazyku poväčšine v žartovnom alebo posmešnom význame*“ (Smiešková, 1989, s. 5-6).

Jedným z najväčších úspechov frazeologickeho výskumu, ktorý sa uskutočnil v rámci Európskej frazeologickej spoločnosti (Europhras), bol nový pohľad na frazémy ako na kontínuum, kde sa na jednom konci nachádzajú rutiny a formuly a na druhom idiomy a príslovia (Colson, 2014, s. 1). Najnovšie frazeologickej štúdie kladú dôraz na skúmanie pôvodu, vývinu a konsolidáciu frazeologickej jednotiek v rámci jazykových zmien (Pato, Pla Colomer, 2022, s. 75). V súčasnosti prenikajú predovšetkým do výskumu kolokácií a ustálených slovných spojení v najširšom zmysle slova snahy o aplikáciu metodík a definícií inšpirovaných exaktnými vedami, čo v konečnom dôsledku pridáva na nejednotnosti výskumu v tejto oblasti. (Colson, 2014, s. 1).

V našom príspevku skúmame frazeologickej jednotky v slovenskom jazyku, ktoré obsahujú vo svojej štruktúre toponymický prvak. Cieľom príspevku je zistiť, aké toponymické prvky obsahujú slovenské frazeologickej jednotky, z akého historického obdobia pochádzajú a na akú dejinnú udalosť odkazujú v pôvodnom zmysle slova i v tom súčasnom, teda frazeologickom jazyku.

Ciele a metódy

Cieľom nášho príspevku je zmapovať výskyt a používanie frazeologickej jednotiek v slovenskom jazyku, ktoré obsahujú vo svojej štruktúre toponymický prvak. Na základe obsahovej analýzy toponymických frazeologickej jednotiek odhalujeme ich historický pôvod a následne približujeme ich miesto v slovenskej frazeológii.

Pre získanie výskumnej vzorky sme použili metódu excerptie, a to z dvoch frazeologickej slovníkov: *Malého frazeologickeho slovníka* (Smiešková, 1986) a zo slovenskej časti *Španielsko-slovenského a slovensko-španielskeho frazeologickeho slovníka* (Trup, Bakytová, 2017) a tiež z etymologickej publikácie *Ukryté v slovách* (Skladaná, 2012). Paralelne sme využili metódu selekcie, ktorá nám umožnila vyselektovať relevantné frazeologickej jednotky. Na objasnenie ich etymologickejho pôvodu sme využili obsahovú analýzu a ich význam a používanie v slovenskom jazyku sme zistovali pomocou sémantickej analýzy.

Frekvenciu výskytu frazeologickej jednotiek s toponymickým prvkom v súčasnom slovenskom jazyku a frekvenciu ich používania sme následne overovali v dvoch elektronických korpusoch: v *Slovenskom národnom korpuse* a v *korpuse Aranea (Araneum Slovacum)*. Napokon, pomocou syntézy sme boli schopní dospieť k formulácii záverov nášho výskumu.

Toponymický prvok z obdobia staroveku

Starovek započal vznikom prvých mestských štátov v Grécku a končí v roku 476 pádom Západorímskej ríše (pre západnú Európu), resp. rokom 1453 dobytím mesta Konštantinopol vo Východorímskej ríši Turkami (pre východnú Európu). Z chronologického hľadiska sú najstaršie frazeologickej jednotky, ktorých toponymický prvok odkazuje na historické udalosti z obdobia staroveku. Táto kategória je v slovenskej frazeológii zároveň najpočetnejšou, pretože zahŕňa spolu 9 frazém: tri majú pôvod v Biblia a zachytávajú tak významné historické medzníky v dejinách krajín Blízskeho východu; jedna pochádza zo starovekej Číny, jedna odkazuje na Rímsku ríšu a štyri frazémy pochádzajú z antického Grécka.

Egyptské rany: o ranach zoslaných na staroveký Egypt píše Biblia v Mojžišovej knihe Exodus, v ktorej sa pojednáva o exode Židov z Egypta. Opisuje situáciu, kedy Mojžiš s bratom Áronom prišli do Egypta požiadat' faraóna, aby prepustil ich ľud – Izraelitov, čo však faraón odmietol. Tým, že faraón neuposlúchal Mojžiša a Árona, zároveň neuposlúchal Pána, a tak zoskal na Egypt prív ranu: voda v rieka i studniach sa zmenila na krv. Malo to byť varovné znamenie, no faraón Izraelitov stále neprepustil. A tak nasledovala séria ďalších rán vždy po tom, čo faraón nadľa odmietal vyhovieť Mojžišovej žiadosti. Egypt zamorili všadeprítomné žaby, potom komáre, po nich muchy. Hospodárske zvieratá Egyptanov zahynuli na mor, potom sa Egyptanom vyhodili bolestivé vredy po celom tele. Následne prišla silná búrka sprevádzaná krúpami a ničivým ohňom, nasledovalo zamorenie Egypta kobylkami, ktoré požrali zvyšnú úrodu, čo zostala po krúpoch a požiari. Napokon nastali tri dni tmy, kedy sa slnko na oblohe neukázalo. Poslednou ranou bola smrť všetkého prvorodeného – ľudí i hospodárskych zvierat. Až po poslednej – desiatej rane nechal faraón židovský národ odísť z Egypta. Nie je známe, za vlády ktorého panovníka došlo k týmto udalostiam. Vedci a historici udávajú mená ako Ramesse III., Merenptah alebo Sethi I., avšak z historického hľadiska sa zdá byť najpravdepodobnejšie, že sa tak stalo za vlády faraóna Merenptaha (Felgr, 2012). Toto frazeologicke spojenie v súčasnosti znamená sériu veľkých nešťastí, nešťastných udalostí nasledujúcich za sebou (Smiešková, 1989, s. 55). Hoci v Biblia aj v historických prameňoch sa píše o desiatich egyptských ranach, *Malý frazeologickej slovník* (1988) uvádzajú ako ustálené spojenie **sedem egyptských rán**. V prenesenom význame sa tak možno stretnúť s tvarom „egyptské rany“, „desať egyptských rán“ alebo „sedem egyptských rán“. Skladaná (2012) objasňuje pôvod čísla sedem v danej frazéme: „vzniklo kontamináciou so spojením sedem bohatých rokov, sedem chudobných rokov. (...) takisto pochádza zo Starého zákona (Genezis, 41) a súvisí s Jozefovým výkladom faraónovho sna o siedmich tučných a siedmich chudých kravách“ (Skladaná, 2012, s. 61).

Sodoma a Gomora (sodoma a gomora): boli mestá na Blízkom Východe, ktoré Boh strestal tým, že ich nechal zničiť veľkou pohromou. Mestá boli takto potrestané pre zlé, resp. nevhodné správanie ich ľudí. Nie je však presne známe, o aké zlé správanie išlo. Udalosti, ktoré tomu predchádzali zachytáva v Biblia kniha Genezis. Píše sa v nej, že Abrahámovi sa zjavil Boh a predpovedal mu, že mestá Sodoma a Gomora majú byť zničené pre ľažké hriechy ich ľudu. Ak však Abrahám nájde desať spravodlivých ľudí, mestá budú ušetrené od skazy. Abrahám preto žiada svojho synovca Lóta a jeho rodinu, aby sa zachránili. Boh k nemu zoskal anjelov, ktorí ho vyzývajú k okamžitému odchodu, avšak zároveň varujú, že sa nemajú obzrieť späť, čo poruší Lótova žena a na mieste sa premení na stlp (Škápková, Petáková, Moravec, 2014). Táto historická udalosť prešla do frazeologickeho jazyka s významom, že sa máme snažiť správať a konáť mravne a cnostne, inak nás za naše správanie a konanie môže stihnuť trest. Tak isto nám vraví, že keď raz dostaneme druhú šancu, nemáme sa viac obzerať späť (Škápková, Petáková, Moravec, 2014). Spomenutá historická udalosť dala zároveň pôvod aj ďalšej frazeologickej jednotke – **stát' ako solný stlp** – vo význame stáť bez pohnutia, čím odkazuje na zmeravenie Lótovej manželky.

Abdérské pomery: staroveké mesto Abdéra, založené okolo roku 650 p. n. l. na severnom pobreží Egejského mora v Trácií malo už v čase svojej existencie povest' mesta plného zaostalých, obmedzených až hlúpych ľudí (Skladaná, 2012, s. 86). Pomery a charakteristické negatívne črty tohto antického mesta sa oveľa neskôr dostali do všeobecného podvedomia, keď nemecký spisovateľ Christoph Martin Wieland napísal satirické dielo o malomeštiackej obmedzenosti s názvom *Dejiny Abdérčanov* (1774). V prenesenom význame nadobudlo toto spojenie ustáleny význam pre nezmyselnú, t'ažkopádnu, situáciu či konanie úzkoprsých a obmedzených ľudí.

Nosit' sovy do Atén: atény boli v starovekom Grécku metropolou vedy a učenosti. Nesie názov podľa bohyne múdrosti – Atény, ktorá mala podľa mytológie soviu farbu očí (gr. *glaukópis*), t. j. zelená ako oliva, pripomínajúca farbu očí sovy (Škápková, Petáková, Moravec, 2014) a sovy boli v starovekom Grécku považované za symbol múdrosti. Nájdeme ich na minciach aj v znaku mesta. Svhahy Akropoly týčiacej sa nad Aténami obývali v hojných počtoch sovy. Priniesť tak čo i len jednu sovu do tohto mesta by bolo zbytočné. A presne z tohto doslovného významu pramení aj význam, ktorý sa dostal aj do slovenskej frazeologie, teda robiť čokoľvek márne, zbytočne, lebo to nemá význam.

Gordický uzol: historický pôvod tohto spojenia nachádzame v „starogréckej povesti o Alexandrovi Veľkom, ktorý pri svojom ťažení v roku 334 p. n. l. v chráme maloázijského mesta Gordion mečom rozsekol uzol pokladaný za nerozviazateľný, a tak sa stal vládcom Ázie“ (*Slovník súčasného slovenského jazyka*, 2006). V súčasnosti frazeologické spojenie *gordický uzol* označuje „spletitú, t'ažko riešiteľnú otázku, záležitosť“ a *pret'at'/rozťat' gordický uzol* znamená „rázne vyriešiť ťažký problém“ (*Slovník cudzích slov – akademický*, 2005).

Trójsky kôň: v skutočnosti išlo obrovského dreveného koňa, ktorého starovekí Gréci dopravili pred hradby mesta Trója (nachádzajúceho sa v severozápadnej časti Malej Ázie) a z útrob ktorého vyskočili bojovníci a zaútočili na nepripravených a nič netušiacich vojakov Tróje. Tento historický čin sa premietol aj do slovenskej frazeologie s významom „ťsti, úskoku či prefíkanosti“ (*Slovník slovenského jazyka*, 1964). V modernej dobe sa rovnaké spojenie stalo terminologickou metaforou v oblasti informačno-komunikačných technológií a označuje počítačový vírus, ktorý napáda počítače s obdobnou zákernosťou a prefíkanosťou ako kedysi pôvodný kôň, ktorým napadli Gréci Tróju.

Všetky cesty vedú do Ríma: mesto Rím, založené v roku 753 p. n. l. bolo centrom Rímskej ríše až po jej zánik – t. j. rozpad Západorímskej ríše v roku 476 n. l. Rímska ríša patrí k najrozsiahlejším impériám, aké kedy existovali a jej architektúra a infraštruktúra bola povestná. „*Všetky provincie Rímskej ríše boli dômyselne pospájané cestami, ktoré vychádzali z jej centra, z Ríma*“ (Skladaná, 2012, s. 217). Z ktorejkoľvek časti celej ríše sa tak dalo ľahko dostať do jej centra, nezávisle od toho, z ktorej časti ríše sa cestujúci vybral. Tento doslovny význam prešiel do frazeologického jazyka s rozšíreným významom, teda že určitá situácia sa za každých okolností vyvinie tak, že vždy skončí v rovnakom bode, že sa dospeje k cielu, nezávisí, ktoru alebo akou cestou, spôsobom (napr. konverzácia nezávisle od témy a pod.).

Čínsky mór: s jeho výstavbou sa začalo na rozkaz prvého cisára zjednotenej Číny v 3. storočí p. n. l., Čchin-š-Chuang-tiho (Skladaná, 2012, s. 42). Mór mal obrannú funkciu, aby chránil krajinu pred neustálymi nájazdmi nepriateľských kmeňov hlavne zo severu krajiny. Túto funkciu plnil približne do roku 1644, kedy Činu ovládli Mandžuskovia a hranice ríše posunuli smerom na sever a noví nepriatelia začali prichádzať zo zámoria (Skladaná, 2012). V prenesenom význame označuje toto spojenie v dnešnom jazyku akúkoľvek obranu, ktorá spôsobuje izolovanosť, uzavretosť od okolitého sveta, prostredia.

Toponymický prvok z obdobia stredoveku

Do slovenskej frazeológie sa dostali 3 výrazy, ktorých toponymický prvok má pôvod v historických udalostiach z čias stredoveku. Vzhladom na politickú situáciu v Európe počas stredoveku a tiež vzhladom na iné geografické usporiadanie, nemožno úplne presne určiť, z dejín ktorého národa dané frazeologické výrazy pochádzajú, avšak v hrubých liniach možno spomenúť, že z historicko-geografického hľadiska ide najmä o krajiny ako Španielsko, Taliansko, Nemecko.

Íst' do Canossy: fakt, že niekto šiel pešo skutočne do ďalekého mesta (Canossy), má svoj pôvod v stredovekej dejinnej udalosti- tzv. *Spore o investitúru*, čo bol spor medzi cirkevnou a svetskou mocou o právomoci pri menovaní cirkevných hodnostárov na prelome 11. a 12. storočia. Išlo o prirodzené vyústenie z tzv. *clunyjského hnutia* (zač. v 10. storočí) (podľa mesta Cluny vo Francúzsku), počas ktorého vtedajší pápežovia otvorené vystúpili proti dosadzovaniu cirkevných hodnostárov svetskou mocou (Schäfer, 2017). Pápež Gregor VII. vydal v roku 1075 pápežskú bulu pod názvom *Dictatus papae*, v ktorej presadzoval právomoci cirkvi vrátane výlučného práva na menovanie a odvolávanie cirkevných hodnostárov a zároveň panovníkov svetskej moci – t. j., aj cisárov Svätej ríše rímskej. Jednou z najradikálnejších reakcií na pápežskú bulu bolo vypovedanie poslušnosti Rímu zo strany Henricha IV. Pápež ho za to exkomunikoval a zbavil vlády. Panovníkovi tak hrozilo, že príde aj o vernosť a rešpekt ostatných ríšskych kniežat. Jedinou možnosťou bol preto pokus o zmier s pápežom, a tak musel íst' pešo z mesta Speyer (v juhozápadnom Nemecku) až do Canossy v dnešnom severnom Taliansku, kde osobne požiadal pápeža o odpustenie (Müller a kol., 2004, s. 39-40). Vo frazeológii nadobudol tento výraz prenesený význam ponízene a pokorne prosiť a byť nútene ustúpiť; o človeku, ktorý sa ocitne v poníženom postavení voči silnejšiemu. V slovenčine by rovnakému významu zodpovedali synonymné frazémy *ohnúť pred niekým chrbát, padnúť pred niekým na kolenná*, prípadne aj *sypať si popol na hlavu* (Skladaná, 2012, s. 82).

Objavíť Ameriku: ako samotné slovné spojenie jasne napovedá, ide o jeden z najvýznamnejších medzníkov histórie ľudstva, a to objavenie amerického kontinentu v roku 1492 Krištofom Kolumbom – moreplavcom, ktorý dostal povolenie a prostriedky na uskutočnenie svojej plavby od španielskych katolíckych kráľov Izabely I. Kastílskej a jej manžela Ferdinanda II. Aragónskeho. Ide o jeden z milníkov dejín ľudstva, pretože v niektorých častiach Európy sa tento rok uvádza ako hranica prechodu z vrcholného stredoveku do raného novoveku. V súčasnom jazyku sa toto spojenie používa ironicky vo význame objavíť, resp. prísť na niečo, čo je už známe, teda neprísť na nič nové.

Vidieť Neapol a zomrieť: v súčasnom slovenskom jazyku ide o menej známy výraz a jeho pôvod je dvojaký, avšak nepodložený oficiálnymi zdrojmi: na jednej strane môže odkazovať na architektonické stavby mesta, z ktorých sa veľa nachádza na zozname chránených pamiatok UNESCO a na symbol vrcholu slasti, po ktorej už môže nastať čokoľvek (hoc aj skon); na druhej strane môže súvisiť s faktom, že ako známy stredoveký prístav sa Neapol stával epicentrom syfilisu – choroby, ktorú neraz so sebou prinášali námorníci. Keďže išlo o nevyyliečiteľnú chorobu, ľudia, ktorí sa hned po kontakte s námorníkmi a ich posádkou nakazili, nestihli už viac než naozaj vidieť Neapol a zomrieť (Mičoch, 2016). Keď nemecký spisovateľ Johann Wolfgang von Goethe cestoval po Taliansku, bol tak ohromený pobytom v Neapole, že tomuto mestu venoval samostatný diel v rámci cestopisu pod názvom *Talianska cesta, druhá časť, Neapol* (1787) a o meste píše: „*Neapol je raj, všetci tu žijú v akejsi opileckej sebazabudnutosti. Cítim sa rovnako, sotva sa poznám, zdá sa mi, že som úplne iný človek. iná osoba*“ (náš preklad) (Goethezeitportal, 2009). Keď daný výrok aplikujeme na súčasný Neapol (a nielen na toto mesto), z pôvodnej hyperboly sa stáva „*realistický opis situácie: odpadky zaplavujú Neapol, na mnohých miestach horia smeti, hrozný puch a nad nim dioxin sa valí ulicami, svahy Vezuvu sú skládky jedovatých látok pochovaných iba pár centimetrov pod zemou (...)* Kol'ko detí, ktoré dnes behajú

po uliciach tohto mesta, zomrie po rokoch na následky vdychovania rakovinotvorných látok? Napokon, nie je dnešný Neapol iba hyperbolou ekologickej tragédie planéty Zem, živým obrazom našej budúcnosti?“ (Petrusek, 2007). Obsah tohto výrazu by sme si teda mohli vyložiť aj v prenesenom význame dvojako: buď v pozitívnom zmysle na vychválenie čohosi, čo sa určite oplatí vidieť alebo zažiť; alebo v negatívnom zmysle ako podobizeň nepriaznivej, smutnej situácie s pravdepodobným fatálnym koncom.

Toponymický prvok z obdobia novoveku

Presná časová hranica medzi stredovekom a raným novovekom nie je presne definovateľná, no historické pramene zvyknú najčastejšie uvádzat' rok 1492. Iné historické zdroje udávajú za začiatok raného novoveku rok 1517 a založenie reformovanej cirkvi Martinom Lutherom. V slovenských dejinách, t. j., v kontexte Uhorska, datujeme novovek od roku 1526, kedy sa odohrala *Bitka pri Moháci*. Bol to boj medzi Uhorským kniežatstvom a Osmanskou ríšou, v ktorom bol zabity uhorský kráľ Ľudovít II. Jagelovský tureckým vojskom pod vedením Süleymana I. Smrťou Ľudovíta I. Jagelovského končí vláda jagelovskej dynastie a následne je za českého kráľa zvolený Ferdinand Habsburský. Jeho nástupom na trón začína vláda habsburskej dynastie v Uhorsku. Do tejto skupiny patria 3 frazémy (v jednom prípade ide o dva varianty jednej frazémy).

Byt' (niečo pre niekoho) španielska dedina: Pôvod tohto výrazu siaha do 16. storočia, kedy bol za rímskonemeckého cisára zvolený Karol V. Habsburský a stal sa panovníkom mocného impéria, nad ktorým slnko nikdy nezapadá. Takýto prílastok dostala jeho ríša preto, že do nej patrili aj španielske kolónie v zámorí. Niektoré nemecké kniežatá však boli nespokojné so španielskym panovníkom, a tak bolo pre nich neprijateľný nielen sám panovník, ale aj spôsob jeho vlády a všetko španielske (Skladaná, 2012). Oveľa neskôr, po skončení *Tridsaťročnej vojny* (1648) začali opustené a spustošené české dediny osídľovať nemecky hovoriaci obyvatelia, a tí sa v nových dedinách nevysznali, žiadnemu názvu nerozumeli. Tak sa česká dedina stala pre Nemcov symbolom čohosi neznámeho, nepochopiteľného, cudzieho – podobne, ako bolo ich predkom cudzie všetko španielske. Do nemčiny sa takýmto spôsobom dostal frazeologický výraz *das sind jemandem böhmische Dörfer* (dosl. to sú niekomu české dediny). V 18. storočí nemecký klasicistický básnik, Johann Wolfgang von Goethe, ktorý mal k českému prostrediu blízký osobný vzťah, nahradil v uvedenom spojení príslušné meno „böhmische“ (české) za „spanische“ (španielske), čím sa späťne akoby vrátil k odporu nemeckej časti impéria Karola V. Habsburského voči všetkému španielskemu (Skladaná, 2012, s. 202). Z nemčiny tento výraz prešiel najsôr do češtiny a z nej aj do slovenčiny. Význam tejto frazémy v súčasnom slovenskom jazyku je teda „neznámý“, t. j., ked' o niečom nemáme žiadnu vedomosť, vôbec sa v niečom nevysznáme, až je nám to cudzie a pod.

Raz za uhorský/turecký rok: pôvod tohto slovného spojenia nie je úplne jasný. *Slovník české frazeologie a idiomatiky* (1988) hovorí, že toto spojenie je pravdepodobne motivované skutočnosťou, že v Uhorsku sa mohli muži upísť na rok vojenčiny, ale v čase uhorsko-tureckých bojov sa ich služba predĺžovala podľa potreby aj na niekol'ko rokov (Čermák, 2016). Iné zdroje odkazujú na tzv. trojpolný systém obrábania pôdy, ktorý v Európe vystriedal menej účinný dvojpolný systém, využívaný v ranom stredoveku. Podľa trojpolného systému sa pôda rozdelila na časť, ktorá sa osiala na jeseň (ozimina), na jar (jarina) a časť, ktorá sa nechala nezasiata, teda ležať úhom. Táto časť pôdy bola na ďalší rok odpočinutá a úrodnejšia (Kováč, Lacko-Bartošová, 2004, s. 78). Hoci nemožno s určitosťou hovoriť o pôvode týchto frazém v slovenskom jazyku, obe znamenajú „veľmi zriedka, takmer skoro nikdy“. A hoci ich Malý frazeologický slovník uvádzá pod spoločným heslom ako absolútne synonymá, v súčasnej reči je oveľa používanejší tvar *raz za uhorský rok*, zatiaľ čo tvar *raz za turecký rok* sa takmer nepoužíva.

Turecké hospodárstvo: označuje zlú hospodársku politiku, ktorá má za následok zruinovanie, krach hospodárstva (*Finančné noviny*, 2022). Obrazne súvisí s obdobím tureckých nájazdov na Uhorskú ríšu, kedy dochádzalo k plieneniu a rabovaniu, a tak „*v pejoratívnom význame vyjadrujúce niečo koristnicke a charakteristické pre rozrát a nestabilitu*“ (Mlacek, 1999).

Iný toponymický prvok – národný motív

Do tejto kategórie sme zaradili dve frazeologické jednotky, pretože hoci obsahujú toponymický prvok vo svojej štruktúre, nemožno ho chronologicky presne vymedziť a priradiť k žiadnemu časovému obdobiu či dejinnej udalosti. Zaradili sme sem 6 frazém (vrátane variant)

Byť (niečo) kocúrkovo, (niečo) je ako v Kocúrkove je významovým ekvivalentom frazémy **abdérské pomery**. Pôvod má v diele Jána Chalupku s názvom *Kocúrkovo alebo len aby sme v hanbe nezostali*, ktoré vyšlo v roku 1830 a v ktorom tak isto pranieruje správanie ľudí z malomeštackeho prostredia, pričom sa zameriava na nedostatok národného povedomia, úzkoprsosť malomestského prostredia (Skladaná, 2012). Fenomén Kocúrkova (ako všeobecne podstatné meno sa píše s malým začiatočným písmenom) sa tak stal symbolom obmedzenosti, tuposti, nezmyselnosti a pod.

Íst' do Spiša (spiša): v hovorovej reči ide o frazeologizmus s významom „íst' spať“. *Malý frazeologický slovník* (1988) zároveň pri hesle „Spiš“ uvádzajú aj synonymný frazeologizmus, a to **íst' na ucho** (Smiešková, 1988, s. 210). Pôvod frazémy s kľúčovou lexémou „uch“ možno hľadať v motivovanosti mimojazykovou realitou – na ucho si človek líha, keď sa ukladá spať. Naproti tomu, pri frazéme s kľúčovou lexémou „Spiš“ ide s najväčšou pravdepodobnosťou o motivovanosť na základe foneticky podobných slov: „Spiš“ a „spiš“ a podobné odvodené slova od slovotvorného základu „spat“.. „*Ako naznačuje sám dvojaký zápis tejto jednotky, otvorená je tu povaha mennej zložky frazémy: je to jednotka s proprietálnym komponentom „Spiš“, alebo jednotka s apelatívnym komponentom „spiš“*“ (Mlacek, Vojtech, 2005).

Liat' vodu do Dunaja: s touto frazémou sme sa stretli už vyššie pri frazeologizmoch odkazujúcich na obdobie staroveku. Ide vlastne o synonymum k výrazu **nosiť sovy do Atén** s významom robiť niečo märne, zbytočne; robiť niečo, čo nemá význam. Zatial však, čo výraz **nosiť sovy do Atén** možno klasifikovať ako europeizmus, **liat' vodu do Dunaja** môžeme považovať za absolútne synonymum, avšak s národným prvkom odkazujúcim na rieku Dunaj, ktorá mala pre obyvateľov územia (nie len) Slovenska odpradávna dôležitý význam. Ďalšími synonymnými frazeologizmami sú výrazy **liat' vodu do mora, liat' vodu do koša, nosiť drevo do hory** (Smiešková, 1988, s. 69, 104, 121).

Používanie frazém v súčasnom jazyku

Používanosť frazém v súčasnom jazyku sme ďalej skúmali porovnávaním dvoch korpusov slovenského jazyka: korpusu *Araneum Slovacum VI Beta Minus* a *Slovenského národného korpusu*. V Slovenskom národnom korpuse tvorí tzv. „prim“ hlavný korpus. „*Obsahuje písané texty súčasného slovenského jazyka z rôznych štýlov, žánrov, vecných oblastí, regiónov a pod., ktoré vznikli po roku 1995*“ (SNK). Slovenský národný korpus zároveň pracuje s väčšou vzorkou textov, preto sa čísla frekvencie výskytu jednotlivých frazém líšia aj v závislosti od toho, v ktorom korpuse boli nájdené. V tabuľke 1 je zobrazená frekvencia skúmaných frazeologických jednotiek v oboch korpusoch (pozri tabuľku 1). Z tabuľky môžeme vidieť aktuálnosť daných frazém: výrazy s nulovým alebo len minimálnym výskytom v oboch korpusoch naznačujú, že ide o frazeologizmy na ústupe používania v súčasnom slovenskom jazyku, resp. je možné sa s nimi stretnúť len v úzko špecifických kontextoch. Takýchto jednotiek sme zaznamenali 6. Spomeňme, že pri niektorých výrazoch sme uviedli nulový výskyt preto, že príklady v korpuse boli bud s

doslovňom významom, alebo explicitne vysvetľovali ich význam, no žiadnen príklad ich neuvádzal v prenesenom zmysle, teda ako frazeologizmus.

frazéma	korpusy	
	Araneum Slovacum	SNK
<i>abdérske pomery</i>	0	0
<i>byť Kocúrkovo/ ako v Kocúrkove</i>	8	79
<i>čínsky mûr</i>	3	264
<i>egyptské rany</i>	0	51
<i>gordický uzol</i>	24	356
<i>ísť do Canossy</i>	0	0
<i>ísť do Spiša</i>	0	0
<i>ísť na ucho</i>	0	5
<i>liat' vodu do Dunaja</i>	0	0
<i>liat' vodu do koša</i>	0	3
<i>liat'/nosiť vodu do mora</i>	0	10
<i>nosiť drevo do hory</i>	2	16
<i>nosiť sovy do Atén</i>	0	3
<i>objavíť Ameriku</i>	20	58
<i>raz za uhorský rok</i>	9	100
<i>raz za turecký rok</i>	0	2
<i>Sodoma a Gomora</i>	22	101
<i>stáť ako soľný stíp</i>	19	161
<i>španielska dedina</i>	31	55
<i>trójsky kôň</i>	27	262
<i>turecké hospodárstvo</i>	0	2
<i>vidieť Neapol a zomrieť</i>	1	18
<i>všetky cesty vedú do Ríma</i>	8	139

Tabuľka č. 1. Výskyt frazém v korpusoch

Rovnako 6 jednotiek sme zaznamenali s vysokou frekvenciou, hoci táto sa môže výrazne lísiť. Medzi najpoužívanejšie frazeologizmy s toponymickým prvkom tak v dnešnom jazyku patria výrazy ako *byť (niečo) španielska dedina, gordický uzol, objavíť Ameriku, raz za uhorský rok, Sodoma a Gomora, trójsky kôň* či *všetky cesty vedú do Ríma*. Pri frazéme *raz za turecký/uhorský rok* sme v korpusoch zaznamenali preferenciu adjektíva „uhorský“ oproti „turecký“. Najfrekventovanejšou frazémou sa ukázalo byť spojenie *gordický uzol*, ktoré sa v korpusoch vyskytovalo v najrôznejších spojeniach: *pret'at/rozťat/preseknúť/rozseknúť* a pod. Treba však podotknúť, že *Malý frazeologický slovník* (1988) uvádza ustálenú podobu *pret'at/rozťat gordický uzol*. Toto spojenie je skoro rovnako často používané ako *trójsky kôň, čínsky mûr* alebo *všetky cesty vedú do Ríma*. Iba o čosí menje častými sa ukázali byť spojenia *Sodoma a Gomora, byť (niečo) španielska dedina a raz za uhorský rok*. V tabuľke 2 vidíme frekvenciu používania frazém s danými toponymickými prvками v súčasnom slovenskom jazyku, pričom vychádzame z údajov zo SNK, ktorý pracuje s väčšou vzorkov textov, a teda sú tieto údaje štatisticky relevantnejšie (pozri tabuľku 2).

Záver

Cieľom nášho príspevku bolo preskúmať slovenské frazeologické jednotky, ktoré vo svojej štruktúre obsahujú lexému s toponymickým prvkom. Podarilo sa nám zozbierať 23 frazeologických jednotiek s toponymickým prvkom v štruktúre, pričom ide o 17 základných

frazém a varianty niektorých z nich, ktoré sme pre potreby výskumu mohli považovať za samostatné výrazy.

frekvencia používania	počet frazém	percentuálny podiel
f = 0	4	17,39%
f < 10	6	26,08%
f 11-50	2	8,70%
f 51-100	5	21,74%
f 101-200	3	13,04%
f 201-300	2	8,70%
f > 300	1	4,35%

Tabuľka č. 2. Frekvencia používania frazém

V našom príspevku sme dané frazemy rozdelili do kategórií podľa chronologického hľadiska, teda podľa historických období, na ktoré odkazujú v pôvodnom znení. Takto sme získali štyri skupiny: frazemy z obdobia staroveku, stredoveku, novoveku a samostatnú skupinu, ktorá obsahovala spojenia neodkazujúce na žiadne historické obdobie, ale odvolávala sa buď na historické reálne Slovenska, alebo nebola definovateľná ani z geografického, ani z historického hľadiska.

Najpočetnejšou kategóriou (9 frazém) bola skupina výrazov spájajúca sa so starovekými dejinami, pričom štyri z nich odkazovali na udalosti antického Grécka. Ďalšie dve frazemy odkazovali na dejiny Blízkeho východu a na udalosti z Biblie. Na časy Rímskej ríše aj starovekej Číny odkazovala iba jedna frazema.

Druhou skupinou z kvantitatívneho hľadiska bola kategória „iné toponymické frazemy“ so siedmimi výrazmi (vrátane variantov) ktoré nebolo možné zaradiť na základe žiadneho historického ukazovateľa. Zároveň však niektoré z nich obsahujú toponymický prvok viažuci sa priamo na geografiu Slovenska, resp. na jej reálne (Spiš, Dunaj, Kocúrkovo).

Frazeologizmy z obdobia novoveku súce odkazujú na dejiny Slovenska (vtedajšieho Uhorska), hoci geografický prvok vo všetkých z nich je slovo „turecký“. Jasne tak naznačujú obdobie, v ktorom tieto frazemy vznikli, a teda boje medzi Uhorskou a Osmanskou ríšou a turecké vpády. Jedinou výnimkou je frazema **byť (niečo) pre niekoho) španielska dedina**, ktorá reflekтуje na európske dejiny v širšom geografickom kontexte. V našom výskume ide o kvantitatívne tretiu najpočetnejšiu kategóriu.

Napokon, kvantitatívne na poslednom miestne sa umiestnili frazemy z obdobia stredoveku (3 frazemy), pričom jedna z nich (**objavíť Ameriku**) osciluje z historického hľadiska medzi stredovekom a novovekom. Pre politicko-geografické pomery, ktoré vládli vo vtedajšej Európe nemožno presne vymedziť, s históriou ktorých štátov všetky frazemy súvisia, hoci vieme určiť, že **objavíť Ameriku** sa vzťahuje na milník svetového významu, avšak odzrkadľujúci dejiny Španielska (s presahom mimo európsky kontinent). Nemecká história sa mieša s talianskou v spojení **íst' do Canossy a Vidieť Neapol a zomrieť**.

Z hľadiska aktuálnosti skúmaných frazeologických jednotiek sme v elektronických korpusoch *Aranea* a *Slovenský národný korpus* zaznamenali neaktuálnosť až zastaralosť niektorých z nich a naopak, pri iných sme zaznamenali vysoký výskyt, čo svedčí o vývoji a živosti jazyka v súlade s vývojom jeho používateľov. Priam notoriicky sú zaužívané spojenia ako **gordický uzol, čínsky múr, trójsky kôň, všetky cesty vedú do Ríma, Sodoma a Gomora a raz za uhorský rok**, čo predstavuje 26,09% z celkovej výskumnej vzorky. Frazeologizmy s nulovou frekvenciou výskytu a používania tvoria 17,39%. Napokon, viac ako polovicu tvoria frazeologizmy s frekvenciou 1-100 (56,52%).

Literatúra

- ASSEL, J., GEORG, J. 2009. Italiensehnsucht deutscher Künstler der Goethezeit. In: *Goethezeitportal*. [online]. <http://www.goethezeitportal.de/wissen/projektepools/goetheitalien/goethes-reiseroute/neapel-ii.html>
- BUZÁSSYOVÁ, K., JAROŠOVÁ, A. 2006. *Slovník súčasného slovenského jazyka. A – G.* Bratislava: vydavateľstvo SAV.
- COLSON, J. P. 2014. Editorial: Phraseology at a crossroads. In: *Yearbook of Phraseology* 5, č. 1, s. 1 – 2. Dostupné na: <https://doi.org/10.1515/phras-2014-0001> SCOPUS
- ČERMÁK, F. 2016. *Slovník české frazeologie a idiomatiky*. Praha: Leda.
- FELGR, P. 2012. Deset ran egyptských. In: *Starověký Egypt*. [online]. <https://www.starovekyegypt.net/faraoni-nove-rise/deset-ran-egyptskych.php>
- Kolektív autorov. 2022. Turecké hospodárstvo, erdoganomika, 70 % inflácia. In: *Finančné noviny*, 7/2022 [online] <https://financnenoviny.com/turecke-hospodarstvo-erdoganomika-70-inflacia/>
- KOVÁČ, K., LACKO-BARTOŠOVÁ, M. 2004. Formy poľnohospodárskeho využívania krajiny: minulosť, súčasnosť a budúcnosť. In: *Životné prostredie* 38, č. 3, s. 77 – 80.
- MÍČOCH, Z. 2016. Itálie – zajímavosti o městech a vesnicích. Vidět Neapol a zemřít – proč se to říká? In: *Vše o Itálii*. [online]. <https://www.vseoitalii.cz/cestovani-do-italie-po-italii/zajimavosti-o-mestech-vesnicich-a-mistech-italie/8-videt-neapol-a-zemrit-proc-se-to-rika>
- MLACEK, J. 1999. Prednášky XXXV. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. In: *Studia Academica Slovaca*, 28, Bratislava: Stimul.
- MLACEK, J., VOJTECH, M. 2005. Prednášky XLI. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. In: *Studia Academica Slovaca*, 34, Bratislava: Stimul.
- MÜLLER, H. a kol. *Dějiny Německa*. Praha: Lidové noviny, 2004.
- PATO, E., PLA COLOMER, F. P. 2022. Fijación, fíjeza y variación en las locuciones nominales: el caso de metedura de pata, tomadura de pelo y comedura de coco. In: *Philologica canariensis* 28, 2022, s. 71 – 94. Dostupné na: <https://doi.org/10.20420/Phil.Can.2022.468>
- PECIAR, Š. 1964. *Slovník slovenského jazyka. IV. S – U.* 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J. 2005. *Slovník cudzích slov (akademický)*. 2. vyd. Bratislava: SPN – Mladé letá.
- PETRUSEK, M. 2007. *Společnosti pozdní doby*. Praha: SLON.
- SCHÄFER, J. 2017. *Investiturstreit* [online]. www.heiligenlexikon.de
- SKLADANÁ, J. 2012. *Ukryté v slovách*. Bratislava: SPN – Mladé letá.
- Aranea Web Corpora Project*. [online]. Dostupné na: <http://aranea.juls.savba.sk>
- Slovenský národný korpus* – web-6.0. Bratislava: Jazykovedný ústav L. Štúra SAV 2022. Dostupné na: <https://korpus.sk>.
- SMIEŠKOVÁ, E. 1989. *Malý frazeologický slovník*. Bratislava: SPN.
- ŠKÁPÍKOVÁ, J., PETÁKOVÁ, H., MORAVEC, D. 2014. Sodoma a Gomora In: *Slovo nad zlato*. [online]. <https://dvojka.rozhlas.cz/sodoma-a-gomora-7602649>
- TRUP, L., BAKYTOVÁ, J. 2017. *Španielsko-slovenský a slovensko-španielsky frazeologický slovník*. Bratislava: Mikula.

ZÁTURECKÝ, A. P. 2018. *Slovenské príslovia, porekadlá, úslovia a hádanky*. Bratislava: Tatran. 816 s.

Kontakt

Mgr. Nina Mocková, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra románskych a slovanských jazykov
Dolnozemská 1, 852 35 Bratislava
Slovenská republika
Email: nina.mockova@euba.sk

METÁFORAS ORIENTACIONALES EN LA TERMINOLOGÍA ECONÓMICA ESPAÑOLA Y SUS EQUIVALENTES ESLOVACOS

ORIENTATIONAL METAPHORS IN SPANISH ECONOMIC TERMINOLOGY AND
THEIR SLOVAK EQUIVALENTS

ŽELMÍRA PAVLIKOVÁ

Abstract

This article will analyse the orientational metaphors obtained from a corpus of selected metaphors from the newspapers *El Economista* and *Alternativas económicas* between 2021 and 2022. The aim of the study is to analyse metaphorical terms related to spatial orientation and to see which source domains are the most frequent. In addition to characterising, grouping and classifying metaphorical orientation terms, we aim to determine the degree of figurative meaning of the Slovak equivalents. On the basis of semantic analysis, we have classified the different metaphorical terms into groups according to the source domain: inside/outside, background/surface, high/low, and central/peripheral.

Keywords: metaphor, orientational metaphor, economics, term, economic terminology.

Resumen

El artículo está enfocado en el análisis de las metáforas cognitivas-orientacionales obtenidas de los periódicos *El Economista* y *Alternativas económicas* en los años 2021-2022. El objetivo del estudio es analizar los términos metafóricos relacionados con la orientación espacial y, ver qué dominios fuente son los más frecuentes. Además de caracterizar, agrupar y clasificar los términos metafóricos orientacionales pretendemos determinar el grado de la equivalencia o no equivalencia con el eslovaco. A base del análisis semántico hemos clasificado los diferentes términos metafóricos en grupos según el dominio fuente: dentro/fuera, fondo/superficial, alto/bajo, central/periférico.

Palabras clave: metáfora, metáfora orientacional, economía, término, terminología económica.

Introducción

La metáfora parece ser un tema de investigación eterno e inagotable debido a su variabilidad y a la apertura de sus funciones y formas. Existe en formas muy diversas que los lingüistas intentan plasmar en conceptos y definiciones teóricos limitados a palabras. Sin embargo, la metáfora ya no es solo dominio del estilo artístico, un adorno de poemas, relatos cortos o novelas, sino que también forma parte del lenguaje profesional. El lenguaje económico no es una excepción. La expresión metafórica, basada en la imaginación y la ambigüedad, se utiliza muy a menudo en los textos específicos económicos, en la creación de las definiciones o términos que explican los conceptos abstractos de la economía.

Existen numerosas opiniones y perspectivas respecto al estudio de la metáfora. La definición más antigua de la metáfora se encuentra en la Poética (1996) de Aristóteles: “*La metáfora es la aplicación a una cosa de un nombre que es propio de otra*”. Según Le Guern (1985), la metáfora es una figura por medio de la cual se transporta, por así decir, el significado propio de una palabra a otro significado que solamente le conviene en virtud de una comparación que reside en la mente. Según Lázaro Carreter (1998, p. 26) “*la metáfora es tropo mediante el cual se presentan como idénticos dos términos distintos.*” Trup y Tallová (2004, p. 37) describen la metáfora de la siguiente manera: “*La transmisión del significado es prácticamente la derivación semántica de las palabras, y consiste en la transmisión de la denominación de un*

objeto o fenómeno a otro por algún rasgo común. Si esto ocurre debido a la concordancia o semejanza de alguno de los componentes de la significación, hablamos de la metáfora." La Real Academia Española (RAE) define la metáfora como: "Aplicación de una palabra o de una expresión a un objeto o a un concepto, al cual no denota literalmente, con el fin de sugerir una comparación (con otro objeto o concepto) y facilitar su compresión"¹.

En cuanto a la categorización de las metáforas también existen varias posibilidades según el autor y el criterio. Lázaro Carreter (1998, p. 275) distingue la metáfora pura, lingüística, léxica o fósil y literaria. Dubský (1977) distingue las metáforas sensoriales, intelectuales, antropomórficas o personificadoras y emocionales. Desde el punto de vista de la función de las denominaciones metafóricas, distingue metáforas lexicalizadas o léxicas, metáforas poéticas y metáforas estilísticas. Krupa (1990), divide las metáforas en tres grupos: metáforas del lenguaje cotidiano, literario y científico. Ondruš y Sabol (1987) reconocen metáfora lexicalizada o poética. Según los autores, la metáfora lexicalizada pertenece al estilo coloquial, profesional y administrativo, mientras que la metáfora poética se aplica al estilo literario y poético. Según Ramacciotti Giorgio (2012) desde el punto de vista de originalidad de las metáforas en economía, suelen distinguirse las metáforas lexicalizadas, convencionalizadas o muertas y las originales, dinámicas o nuevas (llamadas también vivas). Henderson (1986) señala al respecto que en el campo de la economía presenciamos un número muy elevado de metáforas convencionalizadas en forma de términos. Igualmente, según el autor, en cada lengua existen metáforas consagradas o fosilizadas que se repiten constantemente durante ciertos períodos.

Por otra parte, en el marco de la lingüística cognitiva, Lakoff y Johnson (1980) realizan otra propuesta de clasificación cuando introducen el concepto de la metáfora cognitiva. Para estos autores, la metáfora es un proceso mental que permite comprender ciertos aspectos de la experiencia, generalmente abstractos e intangibles, en términos de otros que suelen ser más familiares y estar claramente delineados. Argumentan que la metáfora cognitiva es una expresión metafórica que permite que un conjunto de nociones en el dominio meta adquieran coherencia en nuestro sistema conceptual. Al usar la lengua, sus usuarios crean determinadas expresiones metafóricas que serían una manifestación de cómo estructuran sus sistemas conceptuales. De su libro *Metaphors we live by*, se desprende la clasificación de las metáforas en: estructurales, ontológicas y orientacionales.

Objetivos y metodología

Según Lakoff y Jonhson (2002), algunas imágenes estructuradoras de los modelos cognitivos idealizados – las relaciones existentes entre el funcionamiento de la mente y las experiencias corporales con el mundo de las que surgen nuestros sistemas conceptuales humanos – provienen de nuestro sistema corporal. Para este tipo de comprensión, crearon el modelo cognitivo de la metáfora del "contenedor", un concepto delimitador de fronteras que también se utiliza para las nociones del interior y exterior. Según estos autores, somos seres físicos, delimitados y separados del resto del mundo por la superficie de nuestra piel; experimentamos el resto del mundo como algo externo a nosotros. Somos un contenedor de una superficie delimitadora de orientación "dentro-fuera". Marcamos límites y una superficie restringida capaz de revelar nuestro instinto más básico de territorialidad en un acto de cuantificación de esos límites. Las metáforas del "contenedor" forman parte de las metáforas orientacionales que según estos autores se basan en la orientación espacial de la constitución física del cuerpo humano, es decir, denotan la orientación arriba/abajo, dentro/fuera, central/periférico, alto/bajo etc. Tales metáforas conllevan ciertos valores universales, como que la orientación hacia arriba evoca lo bueno, lo positivo, y la orientación hacia abajo lo contrario.

---

¹ Disponible en: <https://www.rae.es/>. Consultado en línea 15.08.2022.

Las metáforas que indican lo temporal y lo afectivo con lo espacial son también frecuentes en el discurso económico.

En el presente estudio presentamos las metáforas orientacionales en español con sus equivalentes eslovacos, encontradas en el diario *El Economista* y *Alternativas económicas* entre los años 2021-2022. El objetivo del presente estudio es encontrar y seleccionar todas la metáforas relacionadas con la orientación espacial. Hemos usado el método del análisis del contenido de documentos de texto y asimismo el método de extracción y selección para ser capaces de hacer un listado de los términos relevantes para nuestro estudio. Mediante los métodos de los pensamientos lógicos, como el análisis y la síntesis hemos analizado y después clasificado las metáforas que han contado con mayor número de representaciones según el significado que encierran estas metáforas. Las hemos dividido en cuatro categorías, las que mostramos más abajo. También hemos buscado los equivalentes eslovacos y hemos comparado las similitudes y diferencias en la traducción según los siguientes criterios: 1. equivalentes idénticos en ambas lenguas, 2. términos con equivalentes parciales en eslovaco, 3. términos con equivalentes descriptivos o sin equivalentes en eslovaco. En el caso de que la metáfora española tenía dos significados en eslovaco, uno idéntico y otro parcial, la incluimos en el grupo con el equivalente idéntico. Para las definiciones y la aproximación al significado de un determinado término, hemos utilizado también los siguientes diccionarios eslovacos (*Výkladový slovník ekonomických pojmov*², *Ekonomický a finančný slovník*³), diccionarios terminológicos y técnicos bilingües *Španielsko-slovenský ekonomický slovník*⁴, *Diccionario económico español-eslovaco: španielsko slovenský ekonomický slovník*). A la hora de ordenar, procesar y evaluar los resultados obtenidos hemos utilizado el método de procedimiento de datos estadísticos, de acuerdo con la naturaleza de nuestra investigación.

Análisis del corpus

Hemos reunido 84 expresiones metafóricas orientacionales de los periódicos *El Economista* y *Alternativas económicas*. De acuerdo con las expresiones metafóricas encontradas en el corpus, se listan solamente los dominios fuente que cuentan con un mayor numero de la apariencia. Los conceptos metafóricos presentados en nuestro corpus son: 1. Dentro/fuera, 2. Fondo/superficial, 3. Alto/bajo, 4. Central/periférico. Cabe destacar que hemos trabajado únicamente con términos económicos, es decir, la unidad del análisis debía funcionar como un término del lenguaje económico. Partiendo de las definiciones del término de autores como Poštolková et al. (1983), Mistrík (1998), Ološtiak (2015) y Cabré Castelví (1993), establecimos los siguientes criterios para la selección del término: una construcción de una o varias palabras con un único significado, forma parte de sistema lingüístico, tiene una función denotativa y se define en el Diccionario de Economía y Negocios (Andersen, 1999) o en el Diccionario de Economía⁵.

Dentro/fuera

En el esquema imaginario del “contenedor” como una superficie delimitadora de la orientación “dentro-fuera” localizamos, entre los términos estudiados, lexicalizaciones metafóricas como *economía abierta*, *fondos abiertos*, *nicho de mercado*, *techo salarial*, *barrera aduanera*, *frontera de producción* o *margen comercial* etc. Hay 38 unidades metafóricas generadas a partir de este concepto en nuestro corpus.

Si la economía es un “contenedor” o un “recipiente” que puede estar “abierto” o “cerrado”, puede evidenciar términos como *capital abierto*, *capital cerrado* o *empresas de capital cerrado*.

² Glosario interpretativo de términos económicos

³ Diccionario económico y financiero

⁴ Diccionario económico español-eslovaco

⁵ <https://www.eleconomista.es/diccionario-de-economia>

En el caso del *capital abierto*, estas proyecciones se refieren a las sociedades anónimas, cuyos accionistas son anónimos. El capital en este caso está formado por acciones que se negocian libremente en las Bolsas de Valores. *Duolingo se convierte en una empresa de capital abierto y cotiza en Nasdaq bajo el símbolo DUOL* (eleconomista.es). En la denominación de *capital cerrado*, el concepto se refiere a una sociedad anónima, cuyo capital representado por acciones suele estar dividido entre unos pocos accionistas. *Un estudio que examinó los fondos de capital cerrado encontró que comprar una cartera de aproximadamente siete fondos con los máximos descuentos y mantenerlos hasta que sus descuentos relativos disminuyaran* (eleconomista.es).

Para delimitar los valores que no pueden ser ni más bajos ni más altos, las unidades terminológicas metafóricas están constituidas por el *suelo*, por ejemplo, el *suelo salarial* (la cantidad más baja de salario que se puede pagar dentro de una categoría profesional específica) y el *techo*, como el *techo de las prestaciones* (la cantidad más alta de las prestaciones de la seguridad social). En estos ejemplos, el concepto de “límite” está mapeado en las expresiones lingüísticas. *Se impone un techo de precios para brindar alivio a los consumidores de los altos precios* (alternativaseconomicas.coop).

Las unidades *frontera de producción* y *margen financiero* son mapeos metafóricos utilizados para demarcar fronteras y una superficie delimitada, revelando conceptos relacionados con la territorialidad. El término *frontera de producción* se usa para hablar de la función con las que se pueden evidenciar las posibilidades máximas de producción de una compañía. Este concepto se puede entender como una transformación que muestra el límite a alcanzar en una situación determinada; con ciertos factores.⁶ Mientras que el *margen financiero* es la diferencia entre los rendimientos de uno o varios productos financieros menos el costo de los recursos obtenidos de otros agentes (a través de préstamos u otros medios).⁷

Por último, la metáfora del “nicho”, también se puede categorizar como metáfora del “contenedor”, ya que en esta proyección se entiende lo que se puede colocar dentro de un nicho. La analogía establecida consiste en hacer referencia a la delimitación de un espacio físico. En el Diccionario de Economía y Empresa (1996, p. 436), el *nicho* se define como un término que puede designar un rango de mercado ocupado por una empresa en su estrategia empresarial, normalmente conocido como *nicho de mercado*. *Las compañías, por lo general, buscan un nicho de mercado concreto, al que se puedan dirigirlos distintos productos con los que trabajan* (eleconomista.es).

Metáforas españolas con equivalentes idénticos en eslovaco	
barrera aduanera/arancelaria	colná bariéra/prekážka
barrera comercial	obchodná bariéra/prekážka
barreras de entrada	prekážky vstupu/pri vstupe (na trh)
barreras de salida	1. výstupné bariéry, 2. bariéry pri odchode (z trhu)
barreras regulatorias	regulačné bariéry
costes marginales	hraničné/okrajové náklady
cuenta cerrada	uzavretý účet
economía abierta	otvorená ekonomika
economía cerrada	uzavretá ekonomika
fondos abiertos	otvorené fondy (napr. investičné)

⁶ Disponible en: <https://www.queeseconomia.site/frontera-de-produccion-2/>. Consultado en línea 11.01.2023.

⁷ Disponible en: <https://economipedia.com/definiciones/margen-financiero.html>. Consultado en línea 11.01.2023.

fondos cerrados	uzavreté fondy (napr. podielové)
frontera de producción	hranica výroby
frontera de salario	mzdová hranica
hipoteca abierta	otvorená hypotéka
hueco bursátil	medzera na akciovom trhu
inflación abierta	otvorená inflácia
línea de pobreza	hranica chudoby
productividad marginal	hraničná/okrajová produktivita
suelo salarial	mzdová podlaha
techo de crédito	úverový strop
techo de cristal	sklenený strop
techo de deuda	dlhový strop
techo de gasto(s)	1. výdavkový strop, 2. horná hranica výdavkov
techo de precios ⁸	1. cenový strop, 2. maximálna cena
techo de tasa de interés	strop úrokovej sadzby
techo financiero	1. finančný strop, 2. finančný limit
techo salarial	mzdový strop
Metáforas españolas con equivalentes parciales en eslovaco	
capital abierto	otvorené základné imanie
cláusula suelo ⁹	1. dolná klauzula, 2. minimálna úroková sadzba
cláusula techo	1. stropná doložka, 2. strop v hypotéke
margin comercial	obchodné rozpätie
margin de cobertura	rozpätie krytia
margin financiero	finančné rozpätie
nicho de mercado	trhová medzera
suelo de tipos de interés	dolná hranica úrokovej sadzby
techo de las prestaciones	horná hranica/maximálna výška dávky
Metáforas españolas con equivalentes descriptivos o sin equivalentes en eslovaco	
desempleados abiertos	osoby v pracovnej sile, ktoré boli za posledných 7 dní bez práce a ktoré sú k dispozícii pre okamžitú prácu ¹⁰
empresas de capital cerrado	úzkoprofilové spoločnosti

Tabla 1 Unidades metafóricas del dominio fuente dentro/fuera

⁸ También llamado *precio tope*⁹ También llamado *suelo hipotecario*¹⁰ Las personas en la fuerza de trabajo que estaban sin trabajo en los últimos 7 días, que están disponibles para trabajar de inmediato.

Fondo/superficial

La proyección de este concepto del “fondo” es muy productiva en la economía, especialmente cuando se refiere a una forma de aplicación financiera: *fondo de acciones*, *fondos de inversión*, *fondos a corto plazo*, etc. En este grupo no identificamos términos metafóricos de la categoría “superficial”. Sin embargo, para la noción del “fondo”, encontramos 23 unidades terminológicas.

Según Ahijado y Aguer (1996), la palabra *fondo* comenzó a utilizarse a finales del siglo XVII para denominar una determinada cantidad de dinero para el ejercicio de un negocio o empresa para el apoyo y mantenimiento institucional o individual. Esta información nos lleva a inferir que el sentido básico, con el significado de inversión, es principalmente de origen latino, proyectando la perspectiva espacial de “profundo”, que es lo contrario de “superficial”. Desde un punto de vista conceptual, este tipo de dominio es positivo, ya que el fondo es una especie de “dinero” que sirve de inversión. No consideramos que el *fondo (fond)* en eslovaco sea una metáfora, aunque hemos incluido estos términos en el grupo con equivalentes idénticos en eslovaco.

La metáfora de *fondo* es tan frecuente en economía que es considerada por algunos una metáfora muerta. Como ya nos referimos a las metáforas vivas (en las que se explora la analogía entre diferentes dominios conceptuales) y a las metáforas muertas (en las que el nuevo concepto se estabiliza y su activación ya no implica la exploración de este proceso de analogía), se asegura ? quién asegura que las metáforas de la economía son, inicialmente, metáforas vivas; sin embargo, con el paso del tiempo, cuanto más son utilizadas por los economistas, más se convierten en metáforas muertas dentro de este grupo, aunque puedan permanecer como metáforas vivas para otros. *Los fondos de inversión de mercado de dinero son uno de los instrumentos a la vista o de corto plazo con el cual las personas físicas o jurídicas pueden dar los primeros pasos como inversionistas, tanto en moneda nacional como en moneda extranjera* (eleconomista.es).

Metáforas españolas con equivalentes idénticos en eslovaco	
fondo a corto plazo	krátkodobý fond
fondo a largo plazo	dlhodobý fond
fondo de acciones	akciový fond
fondo de comercio	obchodný fond
fondo de emergencia	núdzový fond
fondo de estabilización fiscal	fiškálny stabilizačný fond
fondo de fondos	fond fondov
fondo de garantía de depósitos	fond ochrany vkladov
fondo de gestión activa	aktívne riadený/spravovaný fond
fondo de gestión pasiva	pasívne riadený/spravovaný fond
fondo de inversión	investičný fond
fondo de inversión agresivo	agresívny investičný fond
fondo de inversión cerrado	uzavretý investičný fond
fondo de inversión conservador	konzervatívny investičný fond
fondo de inversión de alto riesgo	vysokorizikový investičný fond
fondo de maniobra	pracovný fond
fondo de rescate	záchranný fond
fondo de rotación	1. rotačný fond, 2. revolvingový fond
fondo híbrido	hybridný fond

fondos de capital riesgo ¹¹	fondy rizikového kapitálu
fondos de dinero	peňažné fondy
profundidad de mercado	hlbka trhu
profundización financiera	finančné prehľbenie

Tabla 2 Unidades metafóricas del dominio fuente fonfo/superficial

Alto/bajo

Las metáforas de tipo espacial que hacen referencia a lo “alto” presentan una carga semántica del valor positivo. Este es el caso, por ejemplo, de la *alta liquidez*. En este término, el adjetivo *alta* especifica el tipo de liquidez, refiriéndose a un proceso económico en el que los beneficios se obtienen de forma rápida (por tanto, alta). *Cuando hay una alta demanda de un activo, hay una alta liquidez, ya que será más fácil encontrar un comprador (o vendedor) para ese activo* (eleconomista.es).

Las metáforas que hacen proyecciones metafóricas del tipo “bajo” determinan el valor negativo del término, como por ejemplo, la *baja liquidez*. El término *bajo*, por ejemplo, representa una tasa de cierre desfavorable en la bolsa. *Bitcoin se encuentra en un escenario de baja liquidez por lo que esta situación mantiene a las ballenas a raya del mercado que no pueden realizar grandes operaciones de compra o venta* (eleconomista.es).

La *baja liquidez* es lo contrario de la *alta liquidez* y esta denominación se emplea para la situación en la que el inversor no puede convertir rápidamente sus inversiones en efectivo. Por lo tanto, lo que está “abajo” en economía es algo negativo. En relación con el número total de metáforas de este corpus, estos conceptos metafóricos representan 15 términos.

Metáforas españolas con equivalentes idénticos en eslovaco	
alta dirección	vrcholový manažment
alta liquidez	vysoká likvidita
baja de precios	1. pokles cien, 2. cenová kríza/depresia
baja liquidez	nízka likvidita
estrategia alcista	stratégia vzostupu/zvyšovania
inflación baja	nízka miera inflácie
mercado a la baja	klesajúci/padajúci trh
mercado alcista	1. rastúci/stúpajúci trh, 2. býci trh
mercado bajista	1. nízky trh, 2. medvedí trh
precio alto	1. vysoká cena, 2. vysoká úroveň cien
precio bajo	1. nízka cena, 2. nízka úroveň cien
temporada alta	1. vysoká sezóna, 2. vrchol sezóny
temporada baja	1. nízka sezóna, 2. turisticky najslabšie obdobie roka
Metáfora española con equivalente parcial en eslovaco	
alta gerencia	1. vedenie podniku, 2. vyšší manažment
Metáfora española con equivalente descriptivo en eslovaco	
estrategia bajista	medvedia stratégia (preklad z anglického termínu bear strategy)

Tabla 3 Unidades metafóricas del dominio fuente alto/bajo

¹¹ También llamados *fondos de capital privado*

Central/periférico

En cuanto a los dominios espaciales de “central-periférico”, solo encontramos un ejemplo noc el dominio del “central”, evidenciado por la expresión lingüística *espiral inflacionaria*, ya que “espiral” se refiere a un concepto espacial, y puede analizarse como una línea curva que realiza un movimiento hacia el centro. Aparece en al menos 6 unidades terminológicas de nuestro corpus.

En economía, una *espiral inflacionaria* implica un proceso en el que los elementos interconectados, participantes en la inflación, funcionan como generadores de más inflación, en un proceso de autoalimentación: el aumento continuo de costes, precios, salarios, impuestos etc., con la consiguiente devaluación de la moneda (Sandroni, 2005, p. 312). Estos procesos de interconexión giratoria son el elemento cartografiado por esta metáfora, que puede entenderse en términos de movilidad: el movimiento de la espiral se realiza en forma de círculo interpretado en una línea curva que se despliega en un plano regular a partir de un punto, alejándose gradualmente de él (Ahijado, Aguer, 1996). *Si bien en este sentido aún se vislumbra un largo camino hasta revertir la espiral inflacionaria, los últimos datos sí reflejan una cierta mejoría en este sentido* (alternativaseconomicas.coop).

Metáforas españolas con equivalentes idénticos en eslovaco	
espiral de liquidez	špirála likvidity
espiral de salarios-precios	mzdová a cenová špirála
espiral de la deuda	špirála zadlženosť
espiral del coste de la vida	špirála životných nákladov
espiral deflacionaria/deflacionista	deflačná špirála
espiral inflacionaria/inflacionista	inflačná špirála

Tabla 4 Unidades metafóricas del dominio fuente central/periférico

Conclusiones

En cuanto al tema de las metáforas orientacionales pudimos comprobar que algunas imágenes estructuradas desde los modelos cognitivos idealizados provienen de nuestro sistema corporal. Para este tipo de comprensión se creó el modelo cognitivo de la metáfora del “contenedor”, un concepto delimitador de fronteras que también se utilizan para las nociones de interior y exterior. Hay muchos dominios que revelan que lo que es bueno está “arriba”, y lo que es malo está “abajo”. Es el caso de los “alcistas”, momento en el que los valores con una buena cotización presentan una importante subida de precios, y los “bajistas”, el movimiento contrario a este. También hay algunos términos relacionados con las nociones del dentro y fuera que generan las unidades metafóricas como *capital abierto* o *capital cerrado* o del centro y periferia, como *espiral inflacionista*. Hay otros ejemplos, como la *desverticalización de la producción*, en la que la “verticalización” también conceptualiza la idea de que lo bueno es “hacia arriba”.

Los mapeos proyectados anteriormente y su frecuencia nos llevan a afirmar que, en primer lugar son bastante frecuentes los conceptos espaciales relacionados con “dentro-fuera”, aquí podemos observar las proyecciones demarcando fronteras, límites, nociones de “abierto” y “cerrado”, como si los procesos y productos económicos podrían meterse en un recipiente, se produce la metáfora del “contenedor” que pretende delimitar valores que no pueden ir ni “por debajo” ni “por encima”. Simulando estas proyecciones, se generan unidades como el *suelo* (límite a los movimientos a la baja del output, en el ciclo económico) o el *techo* (límite a los movimientos al alza del output en el ciclo económico). En segundo lugar los conceptos espaciales relacionados con “fondo” constituyen un dominio positivo, ya que el fondo es un dinero que sirve para algún tipo de inversión. En una sociedad capitalista se invierte continuamente para aumentar la rentabilidad de sus inversores. En tercer lugar, presentando una frecuencia muy baja en lo que

a fondos se refiere, aparecen las proyecciones relacionadas con los conceptos “alto-bajo”. Estas parten principalmente de la idea de que una orientación “hacia arriba” indica progreso, bienestar, poder, mientras que en el caso de “hacia abajo” se establece precisamente lo contrario de estos elementos relacionados. En cuarto lugar, presentando la frecuencia más baja de todos los términos en este grupo que son los conceptos “central-periférico”, donde solo encontramos un ejemplo con “central”, evidenciado por la expresión lingüística *espiral*.

Para concluir nuestro estudio, en cuanto al porcentaje de los equivalentes eslovacos por su grupo de clasificación podemos afirmar que del total de 82 términos metafóricos, que clasificamos en tres grupos según sus equivalencias en eslovaco, el grupo más numeroso es el de las metáforas terminológicas con equivalentes idénticos (84%). El segundo grupo son las metáforas terminológicas españolas con equivalentes parciales en eslovaco (12%). El tercer grupo con menos metáforas terminológicas es el grupo con equivalentes descriptivos o sin equivalentes en eslovaco, solo un 4%. Como podemos ver, la mayoría de los términos metafóricos en el discurso económico tiene su equivalente total o parcial en eslovaco.

Bibliografía

- AHIJADO, M., AGUER, M. 1996. *Diccionario de Economía y Empresa*. Madrid: Ediciones Pirámide, S.A.
- ANDERSEN, A. 1999. *Diccionario de Economía y Negocios*. Madrid: Espasa Calpe.
- ARISTOTELES. 1996. *Poetika*. Preložil Milan MRÁZ. Praha: Svoboda.
- BERNARD, Y., COLLI, J. C. 1992. *Ekonomický a finančný slovník*. Preložil Michal Krajčovič. Bratislava: Práca – Knižnica odborára, zv. 3/92.
- CABRÉ CASTELVÍ, M. T. 1993. *La terminología. Teoría, metodología, aplicaciones*. Barcelona: Editorial Antártida/Empúries.
- DUBSKÝ, J. 1977. *Základy španělské lexikologie pro překladatele a tlumočníky*. Praha: SPN.
- HENDERSON, W. 1986. Metaphor in economics. In: *Talking about Text*, Birmingham: University of Birmingham, s. 109 – 127.
- KRUPA, V. 1990. *Metáfora na rozhraní vedeckých disciplín*. Bratislava: Tatran.
- LANGOVÁ, T. 1994. *Diccionario económico español-eslovaco: španielsko-slovenský ekonomický slovník*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV. 232 s.
- LAKOFF, G., JOHNSON, M. 1980. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LAKOFF, G., JOHNSON, M. 2002. *Metafory, ktorými žijeme* (z anglického originálu Metaphors We Live By 1980). Preložil Mirek Čejka. Brno: Host.
- LÁZARO CARRETER, F. 1998. *Diccionario de términos filológicos*. Madrid: Gredos.
- LE GUERN, M. 1985. *La metáfora y la metonimia*. Madrid: Catedra.
- MISTRÍK, J. 1998. *Lingvistický slovník*. Bratislava: SPN.
- OLOŠTIAK, M. 2015. *Viacslovné pomenovania v slovenčine*. Prešov: Filozofická fakulta v Prešove. 517 s.
- ONDRAŠ, Š., SABOL, J. 1987. *Úvod do štúdia jazykov*. 3.vyd. Bratislava: SPN.
- PAULEOVÁ, M., Roček, F. 2003. *Španielsko-slovenský ekonomický slovník*. Bratislava: Ekonóm. 327 s.
- POŠTOLKOVÁ, B., ROUDNÝ, M., TEJNOR, A. 1983. *O české terminologii*. Praha: Academia.

RAMACCIOTTI GIORGIO, S. 2012. La metáfora en el discurso macroeconómico – sentido y expresividad. In: *Debate Terminológico* [online], No. 08 Junio 2012, s. 65 – 79. Dostupné na: <https://docplayer.es/18204302-La-metafora-en-el-discurso-macroeconomico-sentido-y-expresividad.html>.

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA. 2015. *Diccionario de la lengua española*, 23.ª ed. [online]. © Real Academia Española 2019. Dostupné na: <http://dle.rae.es/>

SANDRONI, P. 2005. *Dicionário de economia do século XXI*. Rio de Janeiro: Record. 922 s.

SPIŠIAKOVÁ, M., MOCKOVÁ, N. 2022. Colours in Politics in Spanish Speaking Countries. In: *Folia Linguistica et Litteraria: Časopis za nauku o jeziku i književnosti = Folia linguistica et litteraria: Journal of Language and Literary Studies*. No. 39. Institute for Language and Literature, s. 273 – 294. [online]. Dostupné na: DOI: 10.31902/fll.39.2022.14

ŠLOSÁR, R., ŠLOSÁROVÁ, A., MAJTÁN, Š. 2002. *Výkladový slovník ekonomických pojmov*. 3. upravené vyd. Bratislava: SPN. 254 s.

TRUP, L., TALLOVÁ, E. 2004. El lenguaje científico-técnico y la metáfora. In: *Actas VIII – Encuentro de profesores de español de Eslovaquia*. Bratislava: AnaPress Bratislava, s. 37 – 48. Dostupné na: https://www.academia.edu/16502414/Comparaciones_y_refranes_en_el_espa%C3%B1ol_coloquial

Tento príspevok je súčasťou riešenia grantového projektu KEGA č. 012EU-4/2023 Portfólio ako pedagogika podporujúca integrovanú výučbu.

Kontakt

Mgr. Želmíra Pavliková, PhD.

Ekonomická Univerzita v Bratislave

Fakulta aplikovaných jazykov

Katedra románskych a slovanských jazykov

Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava

Slovenská republika

Email: zelmira.pavlikova@euba.sk

ACADEMIC E-PORTFOLIO**AKADEMICKÉ E-PORTFÓLIO***JARMILA RUSIŇÁKOVÁ***Abstract**

The aim of the article is to explore the concept of e-learning and e-Portfolio as a relatively new instrument of schooling with its advantages and possible disadvantages. In particular, the author tries to attract the attention to the role and importance of academic portfolios. The portfolio serves as a means of monitoring students` authentic learning, guiding the student to reflect on his/her own work and giving him/her the opportunity to decide on the quality of the work done. The KEGA project “e-Portfolio as Pedagogy Facilitating Integrative Learning“ (012EU-4/ 2023) carried out at the University of Economics, Faculty of Applied Languages, Bratislava and the Trnava University, Faculty of Education, Trnava, is presented in the second part of the article.

Keywords: assessment, authentic learning, e-portfólio, feedback, higher education, monitoring.

Abstrakt

Cieľom daného príspevku je preskúmať koncept e-štúdia a e-portfolia ako pomerne nového nástroja vo vyučovacom procese s jeho prospešnými znakmi a tiež možnými nevýhodami. Autorka sa snaží upriamiť pozornosť predovšetkým na miesto a význam akademického e-portfólia. Portfólio slúži ako prostriedok na monitorovanie autentického (skutočného) učenia sa, vedie študenta k reflexii vlastnej práce a dáva mu možnosť rozhodnúť o kvalite vykonanej práce. V druhej časti článku je predstavený projekt KEGA "e-Portfólio ako pedagogika podporujúca integrovanú výučbu" (012EU-4/ 2023) realizovaný na Fakulte aplikovaných jazykov Ekonomickej univerzity v Bratislave a na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave.

Kľúčové slová: hodnotenie, autentické učenie, e-portfólio, spätná väzba, vysokoškolské vzdelávanie, monitorovanie.

Introduction

Information about student learning can be assessed through both direct and indirect measures. Direct measures may include homework, quizzes, exams, reports, essays, research projects, case study analysis, and rubrics for oral and other performances. Examples of indirect measures include course evaluations, student surveys, course enrolment information, retention in the major, alumni surveys, and graduate school placement rates.

Methods of measuring student learning are often characterized as summative or formative assessments. Summative assessments - tests, quizzes, and other graded course activities that are used to measure student performance. They are cumulative and often reveal what students have learned at the end of a unit or the end of a course. Within a course, summative assessment includes the system for calculating individual student grades. Formative assessment include any means by which students receive input and guiding feedback on their relative performance to help them improve. It can be provided face-to-face in office hours, in written comments on assignments, through rubrics, and through emails.

With the arrival of electronic media as an important instrument in any sphere of the human activity, including education, the new trends toward authentic assessment of student learning were observed already in 1990s. That anticipated that educators would need to have clear purposes and comprehensible procedures for students to collect work samples over time, store them efficiently, and ultimately select them as the messages about themselves. The e-portfolio,

complete with multimedia, including audio and video evidence and student reflection, has since transformed the landscape of authentic assessment. Advances and availability of technology have brought many more opportunities for educators as well as learners.

Rather than assessment *of* student learning, the portfolio is in many cases positioned as representing assessment *for* student learning. It gives the opportunity to explore the innovation presented in e-portfolio as a number of ideas, resources, procedures for safely “sailing” a student into cyberspace.

In this article e-portfolio as a new instrument in schooling is described, its importance for many in the educational process is addressed, especially with the focus on academic portfolios. The KEGA project “ePortfolio as Pedagogy Facilitating Integrative Learning“ carried out at the University of Economics and Trnava university is introduced as well.

Portfolio as a valuable assessment tool

The richness of the portfolio as a valuable tool in schooling has become evident throughout the world. As portfolios have been introduced to educational processes, implemented, and modified, they have been defined and redefined mostly “*as a container of evidence about and for student achievement*” (Belgrad – Burke – Fogarty, 2008, xiii). Increasingly, they are viewed as a platform or scaffolding for analysis, reflection and a kind of conversation about students' work. At the same time, implementing an effective portfolio is not only about analyses, students' reflections, but it is a very complex system, and can be time consuming for many, especially at the outset.

Academic portfolios have been defined in numerous ways. One of them describes academic portfolios as “*containers or compendiums of specifically selected student work that meets the stated purposes of the assessment process – notably, student work representing a selection of performances*” (Belgrad, Burke, Fogarty, 2008, xiii). Hebert describes the experience with portfolios as “*one of discovery in which students, faculty, and parents recognize that the real contents of a portfolio are the child's thoughts and his or her reasons for selecting a particular entry*” (Hebert, 1998, p. 583). Black and William believe that “*portfolios promote evidence and dialogue to identify where pupils are in their learning, where they need to go and how best to get there*” (Black – William, 1998, p. 7). They argue that portfolios work best when they are seen as a principal means of assessing for learning rather than simply evaluation of learning. But portfolios can achieve both assessment and evaluation. Black and William believe that educators who use portfolios in the studying process provide “*clear evidence about how to drive up individual attainment, clear feedback for and from pupils so there is clarity on what they need to improve and how best they can do so*” (Black, William, 1998, p. 8)

While portfolios and e-portfolios are considered to be a form of alternative assessment that include samples of student performance, they can also be an alternative form of evaluation. They include scores on formal tests on which students reflect, they also set goals for future academic attainment. The key function of portfolios is promoting ongoing process for both – students as well as teachers. They are continually and constantly reviewing the contents of the portfolio any time of the day in their comfort and at their pace. There are clear standards and criteria for selection of the most representative artifacts at predetermined times of the year and student voice, self-reflection, and self-evaluation are always present.

The notion of a portfolio as a systematic process of students` self-assessment and reflection on what they know as well as their learning achievement, has gained increasing agreement in recent years all over the world. The term "portfolio" has been used in the school environment with regard to pupil/student assessment since the 1990s. Not only has it expanded to the process of students` performance and evaluation, it enables monitoring, documenting and evaluating the learning process in detail. An electronic portfolio allows documents to be efficiently stored on the hard disk of a computer, on portable disks, in database centres etc. Not

only does it take up little physical space, but it also allows one to work efficiently and analyse a large amount of information. A large number of documents can be scanned and saved.

Electronic portfolios perform many functions in higher education at the institutional and student levels. An interest in e-portfolios has exploded because, compared to traditional portfolios, they provide an easier and more comprehensive way to assess students' learning and have the potential to transform students' ability to combine and apply their knowledge.

Thus, e-Portfolios can be more than just storage devices of the learner's best work or any work when faculties develop a curriculum that integrates them across each student's academic career. It helps students explore and extend their learning in a developmental manner. Educational goals can be met with a developmental e-Portfolio system.

Advantages of adopting portfolio-based learning and assessment have been reported by researchers (e.g. Kim, 2004, O'Brien, 2006, Carmean & Christie, 2006, Hartnell-Young, 2006) and acknowledged by accreditation agencies. While portfolios are being adopted in various educational settings, the rapid advancement of digital and communication technologies are making it possible for the innovative design, implementations and applications of portfolio systems. Kim assumes that there are "*two emerging areas of educational research studies that are supporting, if not shaping, today's evolution of portfolio systems: 1) collaborative learning and qualitative assessment through concept-mapping, and 2) interactive visual interface-based multimedia storing and information retrieval*" (Kim, 2006, p. 44 – 45).

The role and importance of e-Portfolios as a relatively new tool in the educational process is emphasized by Colleen Carmean and Alice Christie who argue that "*e-Portfolio is a promising framework for enduring learning, self-assessment and construction of value across a student's educational path. Learners learn by doing, and by constructing knowledge, meaning, ownership, and value from the act of learning*" (Carmean & Christie, 2006, p. 40). When students know that their portfolio will reflect their growth or skill development over time, they are more focused. They become more rigorous self-evaluators and set goals for their own progress. They value where they have been and how much they have achieved. Because portfolios and e-portfolios include applications of content skills and chronicle students' progress and growth toward meeting curriculum goals and standards. Such a picture cannot be captured by a single test score. Within the portfolio process, students become active agents in the acquisition and exposition of their knowledge across the content area of the grade levels.

Kathleen O'Brien writes about many ways how e-portfolios might be used pointing out that "*of the many uses of e-Portfolios, optimizing and making available in an anytime, anywhere format faculty judgement and student self-assessment – critical elements of the teaching, learning, and assessment equation – are among the most useful, efficacious, and cost-effective purposes of these Web-enabled tools. Despite current and potential limitations, e-Portfolios configured to capture the content, process, and expert judgements of faculty assessors and the reflections of students across the boundaries of the disciplines and their learning experiences hold promise for a new era of teaching, student-directed learning, and curriculum development*" (O'Brien, 2006, p. 74).

In terms of types and uses of e-Portfolios there are many possibilities how to implement this tool into the studying programmes of schools and universities. Most of them are so called showcase portfolios in which students select evidence they believe demonstrates how they see specific learning outcomes, outcomes they themselves design rather than those the institution requires. As worthy and creative as these are, they are often supplements to the educational process, demonstrating student's way of understanding the issues, adding a new dimension to faculty pedagogical practice as well as student reflective practice.

It is important, for learners as well as teachers, to decide what type of portfolio they are planning to use in the educational institution, its organization, what the portfolio includes, e.g. student artifacts, feedback nature of content, delivery mode.

Video portfolios, for example, may contribute to the student's growing communication. They enable to see the development in case of student's skills because they contain samples of student's communication skills over a period of time. Faculties may also create a writing portfolio for each student that contains samples of each student's writing from the very beginning of a semester. As O'Brien argues "*selection of samples for the video and paper portfolio is guided by the educational philosophy of assessment – as – learning*" (O'Brien, 2006, p. 75 – 76). Students need to review their previous performances in a variety of disciplinary contexts and re-visit their self-assessment and faculty feedback, in order to optimize their learning process.

A balanced or comprehensive assessment system is developed when the portfolio includes three types of assessment in order to arrive at an accurate portrait of a student as a learner: knowledge, processes, and performances (Belgrad & Burke & Fogarty, 2008).

The first type of assessment that teachers can include on portfolios and e-portfolios consists of scores from traditional or standardized tests, which focus on mastery of students' knowledge of the content of curricula. Obviously, this type of assessment is necessary and appropriate.

The second type of assessment focuses on the processes the student uses to achieve the academic goals. Process assessment tend to provide formative feedback to students and teachers while students are learning concepts, knowledge, and skills. Belgrad & Burke & Fogarty say that "*because of this, rough drafts of writing or initial problem-solving strategies should be dated and should include student reflection on how the new piece has improved, and what new ideas, strategies, or concepts have been acquired*" (Belgrad & Burke & Fogarty, 2008, p. xviii).

The third assessment type focuses on student performances, i.e. student's ability to apply the knowledge, content, and skills they have learned become evident. Performances allow students to demonstrate that they are able to transform the knowledge and skills in the subjects studied into action.

When teachers design portfolio and e-portfolio processes that integrate these three types of assessment, they help meet the individual needs of the student and provide a more accurate evaluation picture of the student's strengths and weaknesses.

Moreover, e-portfolios may be used not only by pupils or students and their teachers at schools or universities, they might be useful in case of adults working in various organizations. Hartnell-Young argues that the focus should be on the lifelong learners' capacity to create and communicate with digital technologies while learning as well. She says that "*in the 21st century, we talk of knowledge as the new currency, and knowledge building as the work to be done in learning organizations. While knowledge building is activity directed outward towards the creation of knowledge itself, learning is a personal consequence of this process, the aspect that is directed to enhancing individual abilities and dispositions and e Portfolios can support aspects of lifelong learning in the knowledge economy: engagement with technology, representations of identity, developing critical multiliteracies, and global and local mobility*" (Hartnell-Young, 2006, p. 125).

Marcoul-Burlinson from City University, London, also points out that the concept and the uses of electronic portfolios as pedagogical tools might be useful for adult learners, particularly in higher education, where it is part of the personal development plan (PDP) agenda on lifelong learning and widening participation. She assumes that "*the role of the e-Portfolio is to evidence learning in general and to provide a personal digital collection of information showcasing the learning process, experience, and achievements of a learner for career purposes and for personal development*" (Marcoul-Burlinson, 2006, p. 168 – 169).

Despite many promising features and power as a learning tool, e-portfolios have their drawbacks and concerns, perhaps even risks. One of challenges to be faced is the process of designing and implementing an e-Portfolio system that would be cost effective, user-friendly and accepted and used by faculty and students, by any user, in fact. The possible risky moments include the question of students' technological ability, but not only. The other and more important

question is that one which concerns designing an effective and comprehensible portfolio or e-portfolio that would consider the development stages of the student, to determine what skills they may need to develop before proceeding. Understanding that an effective portfolio process is one in which students are highly involved from the outset and that one which will enable the teacher to determine what knowledge, skills, and dispositions students need to possess or develop along the way.

The KEGA project “ePortfolio as Pedagogy Facilitating Integrative Learning”

Today's Slovak university graduates are not up to the demands of big business. The requirements of companies for applicants are changing dynamically and it turns out that the education system cannot meet them to the necessary extent. Foreign languages, critical thinking and digital skills are a scarce commodity on the labour market. Slovakia is part of the global economy and the education system should prepare graduates primarily for adaptability on the labour market and the ability to learn for life. In addition to general knowledge, graduates already need soft and digital skills. The education system in Slovakia should prepare enough young people for the labour market who are sufficiently linguistically equipped with at least two foreign languages, have critical thinking, can present things clearly and intelligibly, are curious and can work together.

The University of Economics in Bratislava has a specific position among Slovak universities because every year it produces many graduates who are successful on the labour market. The majority of them is equipped with two foreign languages, but what seems to be a challenge for the future is the fact that they need better communication and presentation skills. The Department of English Language and the Department of Romance and Slavic Languages of the Faculty of Applied Languages at the University of Economics, want to develop students' soft and digital skills. Through case studies and professional texts, they want to focus on integrated skills in a foreign language (reading comprehension, listening comprehension, speaking, writing) as well as analytical and critical thinking, problem solving and cooperation between team members. The final output of each case study will be a written assignment, which students will add to their own e-portfolios.

The aim of the KEGA research project “e-Portfolio as Pedagogy Facilitating Integrative Learning” carried out at the University of Economics, Faculty of Applied Languages in cooperation with the Trnava University, Faculty of Education, is to find out to what extent an e-portfolio will affect students' writing skills and improve their performance. Written assignments will be regularly evaluated, students will be able to consult their shortcomings with their lecturers. Evaluations of all groups of students will be regularly monitored, compared and statistically processed.

The present KEGA project is focused on the development of integrated skills in English and Spanish language, by introducing an e-portfolio through the iSkills portfolio application, Mahara, Office 365 or Moodle. The research team will assess the standard of all student outputs. At the same time, it will examine how working on their own e-portfolio has motivated students to improve their written expression in English and Spanish. The results achieved will be verified through statistical methods. The output of the project will be a university textbook with the most common used genres that are essential to master in written communication. It will be designed for educators who teach a foreign language for specific purposes.

The project will take for three years (from 2023 to 2025) and during this period students will create their e-portfolios and work on their collections of assignments. The benefits of an e-portfolio will be explained to them and they will be familiarised with all the genres they should master in writing, because they will encounter and need them in practice. Throughout the whole period, they will communicate with their lecturers and improve their writing skills by means of various tasks completed during their semesters. Students will have the opportunity to present their e-portfolios and continue to create a professional e-portfolio in the future. Implementing e-

portfolios with students and evaluating individual tasks requires great courage and challenge for lecturers and therefore we believe that working on e-portfolios will be beneficial for both students and educators.

In many cases students are not familiar with e-Portfolios enough. Despite the fact they like new technologies and use them on the daily basis, they have little training or experience (if any) with electronic platforms used nowadays. According to their answers in the questionnaire at the beginning of the semester, only a few have heard about Moodle, none about Mahara, most of them said they had the experience with e-learning, but not with e-Portfolios. In terms of their skills, all of them expect to improve writing skills in the sphere of professional foreign language.

To sum it up, communication skills cannot be understood in isolation since they overlap and complement each other. The project is focused on the development of integrated skills, i.e. reading comprehension, listening comprehension, writing and speaking (dialogue, monologue) with an emphasis on the development of writing skills in English and Spanish. The main goal of the project is to find out to what extent an e-portfolio will affect students' writing skills and improve their performance. This goal is supposed to be reached by means of the following partial objectives - to create an e-portfolio, to develop digital skills, to modernise the educational process within the study of professional foreign languages and make it more interesting and beneficial for students, to develop writing skills within the period of two/three semesters, to present own e-portfolios, to elaborate a university textbook for lecturers who teach English and Spanish for Specific Purposes.

Conclusion

The notion of a portfolio or e-portfolio as a systematic process of students' learning, self-assessment and reflection on what they know, as well as their better learning achievement, has gained increasing attention in recent years. It enables teachers to work with students at all levels, including universities, as they place their work into portfolios throughout the year. It enables students to see their growth, their development in the given field as they work with e-portfolios over a period of time. A portfolio gets students involved into a process of learning actively and leaves them with a product they can be proud of.

Teachers realize that portfolios demonstrate what students know and what they can do, how they grow. They also realize that they "*can gain a better understanding of a student's abilities and accomplishments by simply looking at the student's work, rather than the abstracted final grade*" (Niquida, 1993, p. 1). They also believe that portfolios complement paper-to-pencil tests as formative tools that measure academic skills and by means of portfolios and e-portfolios students are able to take ownership as they begin to compile their best work in writing. While it is true that portfolios will take more time and more planning, teachers recognize that the payoff in terms of student motivation, involvement in self-assessment, goal-setting, and overall achievement is worth it.

References

- BELGRAD, S., BURKE, K., FOGARTY, R. 2008. *The Portfolio Connection. Student work linked to standards*. The third edition. USA: Corwin Press, p. xiii.
- BLACK, P., WILLIAM, D. 1998. *Assessment and classroom learning*. Assessment in Education, pp.7-8.
- CARMEAN, C., CHRISTIE, A. 2006. e Portfolios: Constructing Meaning Across Time, Space, and Curriculum. In: *Handbook of Research on e Portfolios by Ali Jafari and Catherine Kaufman*. USA: Idea Group Inc. published in the U.S.A. and the United Kingdom, pp. 33 – 43.

- HARTNELL-YOUNG, E. 2006. ePortfolios for Knowledge and Learning. In: *Handbook of Research on e Portfolios by Ali Jafari and Catherine Kaufman*. USA: Idea Group Inc. published in the U.S.A. and the United Kingdom, pp. 125 – 134.
- HEBERT, E.A. 1998. *Lessons learned about student portfolios*. Phi Delta Kappan, p. 583.
- KIM, P. 2006. Perspectives on a Visual Map-Based Electronic Portfolio System. In: *Handbook of Research on e Portfolios by Ali Jafari and Catherine Kaufman*. USA: Idea Group Inc. published in the U.S.A. and the United Kingdom, pp. 44 – 53.
- MARCOUL-BURLINSON, I. 2006. ePortfolio: Constructing Learning. In: *Handbook of Research on e Portfolios by Ali Jafari and Catherine Kaufman*. USA: Idea Group Inc. published in the U.S.A. and the United Kingdom, pp. 168 – 178.
- NIQUIDA, D. 1993. The digital portfolio: A richer picture of student performance. In: *The Exhibition Collection*. Providence. RI: Coalition of Essential Schools. Brown: Brown University.
- O'BRIEN, K. 2006. ePortfolios as Learning Construction Zones: Provost's Perspective. In: *Handbook of Research on e Portfolios by Ali Jafari and Catherine Kaufman*. USA: Idea Group Inc. published in the U.S.A. and the United Kingdom, pp. 74 – 82.

Contact

PhDr. Jarmila Rusiňáková, PhD.
University of Economics in Bratislava
Faculty of Applied Languages
Department of English Language
Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava
Slovakia
Email: jarmila.rusinakova@euba.sk

**NEBEZPEČNÉ ZNÁMOSTI 1782 – 2022:
OD KLASICKEJ LITERATÚRY K POPULÁRNEJ LITERATÚRE?**

DANGEROUS LIAISONS 1782 – 2022
FROM CLASSICAL LITERATURE TO POPULAR LITERATURE?

ANDREA TUREKOVÁ

Abstract

The novel *Dangerous Liaisons* (1782) by Choderlos de Laclos is one of the most famous and imitated novels in French literature. Since the middle of the 20th century, there have been numerous literary transcriptions, continuations, transpositions, as well as theatre and film adaptations. In 2022, the latest film adaptation from the French production was created under the unchanged title *Dangerous Liaisons*. This paper is dedicated to the novel adaptation based on the script of the film. The analysis is focused on the question of intertextual relations between the original novel and its transcription, on the level of narrative technique as well as on the thematic level, while noting the modernizing elements that, on the one hand, increase the appeal of the text for the contemporary reader, but on the other hand, move Laclos' masterpiece towards to popular literature.

Keywords: 18th-century French novel, modern re-writing of literary texts, Choderlos de Laclos, *Dangerous Liaisons* in the 21th century.

Abstrakt

Román *Nebezpečné známosti* (1782) od Choderlosa de Laclos je jedným z najznámejších a najimitovanejších románov francúzskej literatúry. Od polovice 20. storočia vzniklo množstvo literárnych prepisov, pokračovaní, transpozícií, ako aj divadelných a filmových adaptácií. V roku 2022 vyšlo najnovšie filmové spracovanie z francúzskej produkcie pod nezmeneným názvom *Nebezpečné známosti*, na základe scenára aj románové spracovanie, ktorému je tento príspevok venovaný. Analýza sa opiera o otázkou intertextuálnych vzťahov medzi pôvodným románom a jeho prepisom, na pláne naratívnej techniky ako aj na pláne tematickom, pričom si všíma modernizujúce elementy, ktoré na jednej strane zvyšujú príťažlivosť textu pre súčasného čitateľa, na strane druhej však posúvajú Laclosovo vrcholné dielo k populárnej literatúre.

Klúčové slová: francúzsky román 18. storočia, moderné prepsy literárnych textov, Choderlos de Laclos, *Nebezpečné známosti* v 21. storočí.

Azda každý čitateľ *Nebezpečných známostí* pozná slávne slová, ktoré Pierre Choderlos de Laclos vrazil vyrieckol počas rozhovoru s grófom Alexandrom de Tilly v Londýne roku 1790: „Rozhodol som sa napísať dielo, ktoré vybočí zo všednej cesty, ktoré vyvolá rozruch, a ktoré bude vo svete zvúčne znieť ešte aj po tom, čo ja z neho odídem“¹ (cit. Laclos, 1979, s. 1143). Či už je anekdota v Tillyho *Memoároch* pravdivá, alebo nie, isté je, že Laclos svoj cieľ dosiahol – tak, ako jeho román vyvolal škandál v roku 1782, tak vyvoláva neustály záujem aj o takmer dva a pol storočia neskôr.

Hoci je zápletka *Nebezpečných známostí* viac než známa, pripomeňme ju aspoň v základných bodoch. Ide o tzv. polyfónny epištolárny román, teda napísaný vo forme listovej korešpondencie medzi viacerými postavami. Hlavnými predstaviteľmi príbehu sú markíza de

¹ „Je résolus de faire un ouvrage qui sortit de la route ordinaire, qui fit du bruit, et qui retentît encore sur la terre quand j'y aurai passé.“

Merteuil a vikomt de Valmont – on sa teší reputácií obávaného libertína a zvodcu, ona si zase zachováva dobrú povest' cnostnej vdovy. Jeden pred druhým však nemajú žiadne tajomstvá a vedú spoločnú misiu manipulácie svojich „obetí“. Ked' markíza požiada vikomta o pomoc pri uskutočnení plánu pomsty – zviesť mladú Cécile de Volanges –, Valmont odmietne túto úlohu, príliš jednoduchú a nehodnú jeho reputácie. Sám sleduje iný cieľ, a to zviesť pani de Tourvel, ktorej cnosť a prísna morálka sú preňho oveľa väčšou výzvou. Markíza sa teda usiluje podporovať náklonnosť medzi Cécile a jej mladým učiteľom hudby, rytierom Dancenym. Valmont sa však dozvie, že Cécilina matka ho očiernila pred pani de Tourvel a z pomsty sa rozhodne Cécile zneuctiť. Danceny sa medzitým stáva milencom markízy de Merteuil. Valmontovi sa napokon podarí získať lásku pani de Tourvel, stane sa však niečo, s čím nepočítal: takisto sa zamiluje. Lásku popiera, no markíza de Merteuil sa nenechá oklamat' a vysmieva sa vikomtovej slabosti. Valmont teda pošle pani de Tourvel list na rozlúčku, nadiktovaný markízou. Ked' však žiada od pani de Merteuil svoju „odmenu“, spoločne strávenú noc, tátó dohodu odmietne splniť. Medzi bývalými komplícmi vypukne boj. Pani de Tourvel stráca rozum a umiera. Markíza de Merteuil odhalí Dancenu Valmontovu zradu, a vikomt sa nechá zabiť v súboji s neskúseným rytierom. Cécile skončí v kláštore a Danceny v ráde Maltézskych rytierov. Na verejnosť sa napokon dostane celá korešpondencia medzi Valmontom a pani de Merteuil. Markíza, s tvárou zohyzdenou kiahňami, finančne zruinovaná a spoločensky zničená, uteká z Paríža.

Nebezpečné známosti predstavujú vrchol francúzskeho románu 18. storočia z hľadiska tematického i formálneho: sú zavŕšením tradície libertínskeho žánru, na ktorej počiatku stojí v 30. rokoch storočia romány Claudia Crébillona, ako aj dovedením do dokonalosti polyfónnej formy epištolárneho románu, vďaka efektívnomu, až geometricky presnému, striedaniu korešpondentov a ich štýlov, ako aj striedaniu rôznych uhlov pohľadu na jednu udalosť. Tak, ako Racine „zabil“ tragédiu dovedením do dokonalosti, tak aj Laclos zdá sa napísal neprekonateľné dielo. A napriek tomu sú *Nebezpečné známosti* predmetom nespočetného množstva imitácií, prepisov, či adaptácií rôzneho druhu (pozri Delon, 1998; Herman, 2003; Seth, 2016). Čím tento román natoľko fascinoval a stále fascinuje čitateľov? Odpovedí je určite viacero, na jednom sa však kritici zhodujú, a to je bytostná nejednoznačnosť *Nebezpečných známostí*: Laclos nedáva čitateľovi všetky odpovede, zámerne necháva otvorený priestor pre dohad, vyplnenie „bielych miest“ v príbehu, navádzka k rôznym interpretáciám či hypotézam. V ich popredí nepopierateľne stojí tajomná a rozporuplná markíza de Merteuil. Mnohé románové pokračovania sú venované práve jej: medzi najznámejšie patrí román Helly Haasseovej *Nebezpečná známosť* (*Une liaison dangereuse*), pôvodne publikovaný v holandčine v roku 1976 a preložený do francúzštiny v roku 1995, či román Laurenta de Graeveho *Zlý žáner* (*Le Mauvais Genre*, 2000).

Najpočetnejšou kategóriou sú literárne prepisy v podobe imitácií resp. dobových transpozícií zápletky, publikovaných najmä od druhej polovice 20. storočia – spomeňme napríklad *Zima krásy* (*L'Hiver de Beauté*, 1987) od Christiane Barocheovej, *Noc masiek* (*La Nuit des masques*, 1990) od Marca Lambrona, alebo *Lúbosťné následnosti* (*Les Successions amoureuses*, 1990) od Georges-Noëla Jeandrieua (pozri Delon, 1998). S príchodom 21. storočia a nových komunikačných technológií sa nové prepisy *Nebezpečných známostí* usilujú o obnovenie epištolárnej formy prostredníctvom e-mailov či sms. Zároveň však dochádza k signifikantnému posunu, ktorým je transpozícia zápletky do znudeného sveta tínedžerov. Patrí k nim napríklad román Sarah Cohen-Scaliovej z roku 2002, s „aktualizujúcim“ názvom *Nebezpečné spojenia* (*Connexions dangereuses*), ktorý je definovaný ako mládežnícka literatúra vhodná od 13 rokov a jeho hrdinami sú 15-16 roční stredoškoláci. V tejto súvislosti nesmieme opomenúť v súčasnosti asi najpozoruhodnejší prepis *Nebezpečných známostí*, ktorému je venovaná pozornosť aj zo strany univerzitnej kritiky (pozri Vitali, 2011; Matar, 2016) – ide o román z pera Camille de Perettiovej, *Sme krutí* (*Nous sommes cruels*, 2006). Vzťah medzi hypotextom a hypertextom je v tomto prípade oveľa komplexnejší. Hlavní hrdinovia, Camille a Julien, sú bohatí stredoškoláci študujúci na prestížnom gymnáziu v maturitnom ročníku.

Camille po maturite študuje v prípravnom ročníku na École Normale Supérieure, Julien sa zase stáva žiakom prestížnej vojenskej školy Saint-Cyr. K „aristokracii“ teda patria nielen bohatstvom, ale najmä intelektom. Ich obľúbeným románom sú Laclosove *Nebezpečné známosti* – rozhodnú sa hrať na markízu a vikomta, citujúc vo svojich listoch slávne pasáže a hrajúc nebezpečnú hru s citmi svojich „obetí“. Napriek tomu, že rozuzlenie Laclosovho románu poznajú, nechajú sa natoľko uniesť, že ich vlastný román zájde rovnako až do tragickejho konca.

Spomeňme napokon ešte najznámejšie divadelné adaptácie: hra *Kwarteto* od nemeckého dramatika Heinera Müllera (1981) a hra *Nebezpečné známosti* od britského autora Christophera Hamptona z roku 1985, ktorá sa stala predlohou pre najslávnejšie filmové spracovanie, *Nebezpečné známosti* od Stephena Frearsa (1988), ale aj pre Formanovu voľnú adaptáciu *Valmont* (1989). V tejto súvislosti stojí za zmienku aj slovenská adaptácia románu v podobe televíznej inscenácie, v hlavných úlohách s Emíliou Vásáryovou a Jurajom Kukurom z roku 1980. Uvedené filmové spracovania ponúkajú dobovú vernosť, no tak ako v literatúre, tak aj v kinematografii môžeme pozorovať modernizáciu zápletky a zároveň aj vekový posun hlavných protagonistov. V roku 1961 Roger Vadim vsádza svoje *Nebezpečné známosti* do prostredia parízskej buržoazie, no v roku 1999 už Kumbelovo filmové spracovanie *Veľmi nebezpečné známosti (Cruel intentions)* stavia zápletku do prostredia americkej bohatej mládeže. Najnovšia adaptácia Laclosovho románu z roku 2022 potvrdzuje túto tendenciu. Ide o filmovú adaptáciu realizovanú pod taktovkou francúzskej režisérky Rachel Suisseovej. Na základe scenára vyšla románová verzia (Suissa – Thévin, 2022), ktorej analýzou sa v ďalších riadkoch budeme zaoberať.

Čo na prvý pohľad spája oba romány, je – okrem názvu – základná dejová línia. Príbeh sa odohráva v meste Biarritz na západnom pobreží Francúzska, tradičnom letovisku zámožnej časti populácie. Vanessa Merteuil a Tristan de Badiola, žiaci maturitného ročníka tamojšieho prestížneho gymnázia, sú populárnym párom s niekoľkými miliónmi sledovateľov na Instagrame. Dvojicou sú však len navonok, v skutočnosti sa zabávajú vzájomnými „výzvami“. Do mesta prichádza Célène Rivas: v sedemnástich rokoch zasnúbená so študentom medicíny Pierrom de Tourvel, verná myšlienke manželskej lásky. Célène sa stane Tristanovou novou „výzvou“, ten sa však do nej postupne zamiluje. Vanessa medzitým snová plán pomsty voči riaditeľovi školy, ktorého sa jej nepodarilo zviest: dáva Tristanovi za úlohu zneuctiť a verejne ponížiť riaditeľovu naivnú dcéru Charlotte. Tristan však zlyhá a Charlotte sa na večierku organizovanom Vanessou ocítá v náručí Oscara, víťaza speváckej talentovej šou. Célène prehrá boj sama so sebou a nakoniec sa poddá citom, ktoré ju príťahujú k Tristanovi. Na školskom divadelnom predstavení však Vanessa od Tristana žiada, aby podľa dohody Célène opustil – a to verejne, na javisku. Tristan chce od dohody odstúpiť, no Vanessa mu pohrozí zverejnením videa, ktoré by zničilo Céléninu povest. Tristan teda pred očami všetkých Célène poníži, ona z divadla uteká priamo do rozbúrených morských vĺn. Na rozdiel od Laclosa však autorky moderného prepisu upúšťajú od tragickejho záveru, voliac čitateľsky populárnejšie klišé šťastného konca: Célène zachráni pre utopením bývalý snúbenec, Tristan sa vo videu zdieľanom fanúšikom ku všetkému prizná a zároveň odhalí Vanessine manipulácie. Vanessa Merteuil stráca všetok kredit na sociálnych sieťach, zatialčo Célène sa stáva novou kráľovnou Instagramu a nachádza šťastie vo vztahu s Tristanom.

Podľa genettovskej terminológie (Genette, 1982) teda román patrí k literárnym „palimpsestom“, kde Laclosove *Nebezpečné známosti* sú hypotextom pre imitáciu, hypertext, ktorým sú *Nebezpečné známosti* Suisseovej a Thévinovej. Zároveň môžeme upresniť, že dielo je tzv. „modernizujúcou aktualizáciou“ (Hölzle, 2017), ktorej cieľom je priblížiť problematiku románu vlastnej skúsenosti súčasného mladého čitateľa. Suisseová a Thévinová ponúkajú veľmi aktuálnu transpozíciu, v ktorej badať miestami zaujímovú a originálnu prácu s hypotextom. Predmetom našej analýzy bude tak na jednej strane prítomnosť Laclosovho textu v prepise na rovine formálnej i tematickej, na druhej strane spôsob a úskalia modernizácie.

Laclosove *Nebezpečné známosti* sú majstrovským dielom v prvom rade z hľadiska naratívnej techniky. V druhej polovici 18. storočia vo francúzskom románe dominuje epištolárna

forma ako „záruka“ autenticity textu. Jej najkomplexnejším typom je polyfónny román a Laclos dokonale využíva všetky jeho možnosti: vytvára nielen komplexnú korešpondenčnú sieť, no ponúka čitateľovi napríklad rôzne uhly pohľadu na tú istú situáciu a najmä, vtiahnutím čitateľa do intríg plánovaných markízou de Merteuil a vikomtom de Valmont, robí z neho istým spôsobom „spolupáchatela“, akéhosi „voyeura“ prizerajúceho sa naivite manipulovaných obetí (porov. Goulemot, 1983). Ako píše Laurent Versini, *Nebezpečné známosti* sú „kompendiom, korunováciou a zároveň likvidáciou epištolárneho románu“ (1998, s. 62)². Mnohé aktualizujúce prepisy sa pokúšajú využiť moderné technológie ako základ pre „román v listoch“ – elektronická pošta či sms, no v dvadsiatych rokoch 21. storočia, kedy komunikácia prebieha predovšetkým prostredníctvom sociálnych sietí a telefonické hovory či videohovory sú bežnou realitou, bolo by nepravdepodobné stavať autentickosť románového príbehu na výlučne písomnej komunikácii. Z tohto dôvodu aj autorky prepisu *Nebezpečných známostí* v roku 2022 upúšťajú od epištolárnej formy. Román sice zachováva prvú osobu singuláru ako rozprávača, no ide o vnútorný monológ jednotlivých postáv, pričom dochádza k výraznej redukcii uhlov pohľadu na tri hlavné postavy – Célène, Tristana a Vanessu. Z formálneho hľadiska rozhodne môžeme hovoriť o ochudobnení, a to nielen počtom „hlasov“: vnútorný monológ ponúka čitateľovi náhľad do myšlienok postáv, avšak tieto tým výrazne strácajú na svojej komplexnosti a nejednoznačnosti. Istú originalitu vo vzťahu k literárному vzoru možno pripisať zámeru vyrozprávať príbeh z pohľadu Célène (teda panej de Tourvel), no dielo dostáva charakter dievčenského lúbostného románu.

Vzťah medzi hypotextom a hypertextom je tak pozorovateľný predovšetkým na pláne tematickom. Prepis sa k svojmu modelu hlási samotným názvom a dejovou líniou. V románe sú jednoznačne identifikovateľné hlavné postavy a ich charaktery. Vanessa Merteuil, cynická manipulátorka, si ako jediná postava zachováva aj meno svojej predchodyne³ – potvrzuje sa tak, že markíza je neodmysliteľným stredom akejkoľvek imitácie či adaptácie. Tristan-Valmont je šarmantný zvodca s chladným srdcom, ktorého nečakane prekvapí úprimný cit. Célène-pani de Tourvel je inou než všetky ostatné dievčatá v jej veku, verná morálnym zásadám a idei manželskej lásky. Napokon Charlotte-Cécile, naivná a prostoreká absolventka cirkevnej školy, stretáva Oscara-Dancenyho, mladého speváka, z ktorého sa vykľuje kontroverzný „učiteľ hudby“.

V štruktúre románu sú (okrem záveru) zachované klúčové prvky výstavby zápletky tak, ako sú známe z Laclosovho textu: pakt a vzájomná výzva medzi libertínnimi, pomsta ako motivácia, nadiktovaný rozchod a následné rozptútanie „vojny“ medzi bývalými spojencami, ale aj markízina „spoved“⁴. Priame použitie textu *Nebezpečných známostí* je však ojedinelé. Od čitateľa sa tak nevyžaduje dôkladná znalosť pôvodného románu na to, aby vedel oceniť intertextuálne presahy či prípadné hry s textom. V zásade nejde o viac než niekoľko alúzií vsadených do zmodernizovaného kontextu. Ako príklad spomeňme veľmi známu pasáž Valmontovho listu na rozlúčku, nadiktovaného markízou de Merteuil: „Človeku sa všetko znuje, anjel môj, taký je zákon prírody; to nie je moja vina“ (Laclos, 1999, list CXLVI). Situácia v prepise prechádza istou transformáciou, súvisiacou s charakterovou obmenou moderného Valmonta. Vanessa vydieraním prinúti Tristana, aby jej sokyňu verejne ponížil rozchodom na javisku počas predstavenia školskej divadelnej hry. Refrén „to nie je moja vina“ teda hrdina opakuje v nádeji, že Célène pochopí, že nekoná z vlastnej vôle:

Anjel môj, už sa viac nemôžeme stretnúť [...] – To nie je moja vina [...] Zo začiatku som t'a naozaj mal rád. Potom, všetky tvoje princípy, tvoje hodnoty, tvoja cnotnosť, bola si príliš otravná. Znechutilo ma to. To nie je moja vina,

² „Les Liaisons sont le compendium, le couronnement et en même temps la liquidation du roman épistolaire.“

³ V románe je aj meno de Tourvel – samotná hrdinka ho však nenosí, ide o priezvisko jej snúbenca.

opakujem ešte raz, podčiarknuc tento vymyslený príbeh aspoň jednou pravdou.
To nie je moja vina⁴ (Suissa, Thévin, 2022, kap. 44, s. p.).

Podobne známou alúziou je aj výrok markízy de Merteuil v slávnom liste LXXXI, ktorý je jej osobnou spoved'ou: „Treba zvíťaziť alebo zahynúť“ (Laclos, 1999). Tak, ako Laclosova hrdinka pootvára dvere k čiastočnému pochopeniu svojej cynickosti poukázaním na nerovnosť postavenia mužov a žien vo vtedajšej spoločnosti, tak aj jej moderná verzia Vanessa Merteuil odhaluje odvrátenú stránku života slávnej detskej filmovej hviezdy:

Som odkázaná sama na seba od deviatich rokov, v pätnásťich som už videla a zažila príliš mnoho neprávostí! Viem, čo znamená byť korist'ou: vydieranie, zastrašovanie, návrhy, obťažovanie, dobrovoľný či nedobrovoľný sex, maloletá či nie, čo na tom záleží, keď ide o kľúčovú rolu? [...] Aby som už nikdy nebola obet'ou, nuž áno, *nič nedarujem!* Využívam mužov a bojujem so ženami, pretože v mojom svete buď zvíťaziš, alebo zomrieš⁵ (Suissa, Thévin, 2022, kap. 45, s. p.).

Napriek istej patetickosti nemožno autorkám románu uprietať snahu o nájdenie paralel medzi životom na výslní spoločenského diania v 18. storočí a v 21. storočí, ako aj medzi nerovnosťou pohlaví, ktoré každá doba v sebe iným spôsobom ukrýva.

Román však stavia predovšetkým na jednej paralele – ako všetky viac či menej aktualizujúce prepisy *Nebezpečných známostí* –, a tou je libertínstvo. Libertínsky román je veľmi špecifickým podžánrom francúzskeho románu 18. storočia. Jeho tradícia siaha do tridsiatych rokov 18. storočia k románom Clauďa Crébillona a vrcholí o päťdesať rokov neskôr práve Laclosovými *Nebezpečnými známostami*. Podáva morálny obraz aristokratickej spoločnosti a v nej vládnúcich milostných vzťahov, ktorých základom sú „maska“ a „slovo“ (porov. Stewart, 1973). Život libertína je ako nikdy nekončiace predstavenie, kde publikom je vysoká spoločnosť. Udržanie reputácie zvodcu je preňho prioritou. V tejto rovnici je žena predovšetkým „korist'ou“. Pre libertínov ako Valmont však ide o viac, než len o znásobovanie mien na zozname – ide o pocit moci, kde víťazstvo je menej dôležité ako samotný lov. Milostné vzťahy majú pritom presne stanovené pravidlá, z ktorých prvým je nikdy sa citovo neviazať. Láska je len slovo, a aj to má svoj presný „kódovaný“ význam; ako hovorí markíza de Merteuil v liste XXXIII, je potrebné vedieť, že slová „milujem ňa“ znamenajú „ja sa ti vzdávam“ (Laclos, 1999). Kto pravidlá hry nepozná, vystavuje sa riziku zosmiešnenia alebo utrpenia.

Moderný prepis *Nebezpečných známostí* sa opiera o transpozíciu týchto charakteristických čŕt libertínskeho románu do prostredia súčasnej spoločnosti. Tak, ako v prípade filmu *Veľmi nebezpečné známosti*, či románov *Nebezpečné spojenia* a *Sme krutí*, aj táto aktualizujúca verzia potvrdzuje tendenciu 21. storočia presúvať tému libertínstva do sveta tinedžerov. Aristokraciou je tu nielen bohatá, no najmä mediálne známa mládež: Vanessa a Tristan sú hviezdami Instagramu – ona detská filmová hviezdica na novú rolu, on obletovaný športovec, majster sveta v surfovani – pričom ostatné postavy sú „dvoranmi“ v službách „ich veličenstiev“. Žijú na javisku sociálnych sietí, udržiavajúc obraz dokonalého páru. Prestíž ich spoločenskej existencie

⁴ „Mon ange, il est impossible de nous revoir [...] – C'est pas de ma faute. [...] Au début, je t'ai vraiment aimée. Puis entre tous tes principes, tes valeurs, ta vertu, t'était trop chiante. Ça m'a gavé. C'est pas de ma faute, répète-je encore une fois pour ponctuer ce récit imaginaire d'une vérité au moins. C'est pas de ma faute.“

⁵ „Je suis livrée à moi-même depuis l'âge de neuf ans, à quinze ans j'avais déjà vu et vécu beaucoup trop d'injustices ! Je sais ce que c'est que d'être la proie : chantage, intimidation, propositions, attouchement, sexe consenti, non consenti, mineure ou pas qu'importe quand il y a rôle à la clef ! [...] Alors pour ne plus jamais être une victime, oui, c'est vrai, je lâche rien ! J'utilise les hommes et je combats les femmes car dans mon monde c'est vaincre ou mourir.“

zaručuje priazeň publika – milióny „sledovateľov“ rozhodujú o sláve alebo o smrti. Tak, ako je na konci Laclosovho románu markíza de Merteuil, po odhalení jej intríg, spoločensky zruinovaná a nútene utiecť z Paríža, tak je aj Vanessa verejne potupená a symbolickú spoločenskú smrť pre ňu znamená strata fanúšikov. Jedným z dôvodov, pre ktorý Laclosov román neustále príťahuje imitátorov je, že cez dobovú kritiku mravov dokázal zachytia istú univerzálnosť ľudskej povahy. *Nebezpečné známosti* v roku 2022 ukazujú, že život na „javisku sveta“ je viac než aktuálny aj v dnešnej dobe. Incipit románu je signifikantný, ukazujúc, no čom stojí previazanost' oboch textov:

Čo by si bol ochotný urobiť pre slávu? Elita pred dvesto rokmi, to bola modrá krv, aristokracia! Pred dvadsiatimi rokmi to znamenalo mať prachy. Dnes ti titul ani peniaze nezabránia byť lúzerom. V dnešnej dobe, moc, to je *fame*... a keď k nej raz privoniaš, si ochotný urobiť čokoľvek, aby si si ju udržal, hoci aj skapal⁶ (Suissa, Thévin, 2022, Prológ, s. p.).

Prostredníctvom modernizácie textu sa autorky usilujú poukázať na mnohé aktuálne témy, ktoré problematiku románu približujú skúsenosti dnešného mladého čitateľa. Zdieľanie života na sociálnych sieťach je globálnym fenoménom, neustála potreba sebaprezentácie a obdivu verejnosti je len pozláteným povrchom, pod ktorým sa často ukrýva prázdna realita. Jedným z modernizujúcich tém je napríklad aj problematika kyberšikany, drog a nevyhneme sa ani aktuálne extrémne módnej téme lesbizmu či homosexuality.

Pri prepise *Nebezpečných známostí* Suissovej a Thévinovej sa nevyhnutne vynára otázka limitov literárnej modernizácie. Intertextuálne vzťahy medzi oboma románmi ponúkajú mnoho zaujímavých momentov. Transpozícia do súčasnej doby je premyslená a orientovaná na mladého čitateľa, ukazujúc, že vo svete ovládanom sociálnymi sieťami, statusmi, tweetmi a rôznymi hastagmi, vo svete kde zdanie absolútne prevláda nad skutočným bytím, sú všetky známosti viac než nebezpečné. Tak, ako si Choderlos de Laclos želal, jeho román stále rezonuje, dokazuje svoju aktuálnosť, plastickosť, adaptovateľnosť na akúkoľvek dobu. *Nebezpečné známosti* sú však právom z mnohých dôvodov pokladané za neprekonateľný román – a aktuálny prepis len dokazuje ďalšiu udržateľnosť literárnej kvality. Ide o román napísaný na základe filmového scenára, so zápletkou postavenou na pohľade mladej hrdinky objavujúcej lásku a so záverom eliminujúcim akékoľvek tragično. *Nebezpečné známosti* z roku 2022 sú príkladom posunu literárneho textu od „klasickej“ k „populárnej“ literatúre, presnejšie k podžáru dievčenského ľubostného románu. Našou otázkou teda je, do akej miery je popularizácia „klasických“ literárnych textov nevyhnutná na to, aby sme k nim priviedli čitateľov, resp. študentov vo výučbe literatúry? Ako píše Dominique Hölzle, jej hlavnou funkciou je „prelomiť neviditeľnú hranicu oddelujúcu dielo literárneho dedičstva od zažívanej skúsenosti čitateľa, navrátiť relevantnosť dielam minulosti“ (2017, online). Všetky stratégie modernizácie však by v konečnom dôsledku mali viesť k návratu k pôvodnému textu.

Zoznam citovanej literatúry

- DELON, M. 1998. Le succès actuel des *Liaisons dangereuses* ou la mise en épreuve des Lumières. In: *Op. Cit.*, n°11, s. 109 – 115.
 GENETTE, G. 1982. *Palimpsestes. La littérature au second degré*. Paris: Seuil.

⁶ Tu serais prêt à quoi pour être célèbre ? L'élite il y a deux cents ans, c'était avoir le sang bleu, l'aristocratie ! Il y a vingt ans, c'était être pété de thune. Aujourd'hui, avoir un titre ou de l'argent ne t'empêchera pas d'être un loser. Aujourd'hui, le pouvoir, c'est la *fame*... et quand tu y goûtes, tu es prêt à tout pour la garder, quitte à en crever.

- GOULEMOT, J. M. 1983. Le lecteur-voyeur et la mise en scène de l'imaginaire viril dans *Les Liaisons dangereuses*. In: *Laclos et le libertinage*. Actes du colloque du bicentenaire des *Liaisons dangereuses*, 1782-1982. Paris: PUF, s. 163 – 175.
- HERMAN, J. 2003. Un personnage en quête d'auteur. Sur quelques suites romanesques des *Liaisons dangereuses*. In: *Europe*, n°885-886, s. 128 – 147.
- HÖLZLE, D. 2017. Le sujet-lecteur face aux *Liaisons dangereuses* à l'âge des réseaux sociaux : stratégies d'actualisation et de contextualisation. [Online]. In: *Recherches & Travaux* 91 | 2017 [Cit. 15/10/22]. DOI: <https://doi.org/10.4000/recherchestravaux.952>
- LACLOS, Ch. de. 1999. *Nebezpečné známosti*. Preklad Dagmar Steinová. Praha: Academia.
- MATAR, I. 2016. Entre Camille de Peretti et Choderlos de Laclos : le Badinage sérieux. In: *Laclos après Laclos*. Paris: Hermann, s. 201 – 211.
- SETH, C. (ed.). 2016. *Laclos après Laclos*. Paris: Hermann.
- STEWART, Ph. 1973. *Le masque et la parole. Le langage de l'amour au XVIIIe siècle*. Paris: Corti.
- SUSSA, R., THÉVIN, W. 2022. *Les Liaisons dangereuses*. [Elektronická verzia]. Paris: Hachette.
- VERSINI, L. 1998. *Le roman le plus intelligent. Les Liaisons dangereuses de Laclos*. Paris: Champion.
- VITALI, I. 2011. Les « Liaisons dangereuses » au miroir du XXIe siècle. Une réécriture contemporaine de Laclos. In: *Francofonia*, n°60, s. 17 – 33.

Kontakt

Mgr. Andrea Tureková, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra románskych a slovanských jazykov
Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava
andrea.turekova@euba.sk

A CORPUS-BASED RESEARCH INTO COGNITIVE-SEMANTIC FEATURES IN ESP COURSE BOOK SECURITY PERSONNEL

KORPUSOVÁ ORIENTOVANÁ SONDA DO KOGNITÍVNO-SÉMANTICKÝCH PRVKOV
V UČEBNICI ODBORNEJ ANGLIČTINY

JOZEF BRUK

Abstract

Assuming preparation of teaching materials for English for Specific Purposes (ESP) courses requires analysis of existing being proven as examples of good practice for both teachers and learners, there arises the need to scrutinize such a lingua-didactic material used at UNIZA (University of Žilina) from a linguistic viewpoint. Therefore, the article examines the course book's *Security Personnel* texts. Specifically, the research addresses the cognitive semantics viewpoint, notably, Fillmore's *frame theory*. Accordingly, the analysis shall outline some features of the course book based on its semantic interpretation of selected examples. A kind of empirically driven research supplements brief corpus analysis.

Keywords: English for Specific Purposes, Corpus, Cognitive Semantics, Cognitive Frames, Security Frame, Idiosyncrasies of technical language.

Abstrakt

Príprava výučbových materiálov pre výučbu odborného cudzieho jazyka vyžaduje analýzu už existujúcich materiálov, ktoré sa osvedčili ako príklady dobrej praxe. Z tohto dôvodu je nevyhnutné sa z jazykového sehľadiska zameriť na lingvo-didaktický material používaný na Žilinskej univerzite. Článok sa preto konkrétnejšie zaobrá učebnicou *Security Personnel* (Pracovníci bezpečnostnej služby). Predmetný výskum vyzdvihuje pohľad kognitívnej sémantiky, menovite Filmoreovej *frame* teórie. Cieľom je analýza textu založená na sémantickej interpretácii vybraných príkladov. Krátka korpusová analýza dopĺňa celistvejšie prezentovanú sondu do problematiky.

Kľúčové slová: odborný cudzí jazyk, korpus, kognitívna sémantika, teória konceputálnych rámsov, konceptuálny rámec BEZPEČNOSŤ, špecifickosť technického jazyka.

Introduction

Language training features

Language training in English within the field of Security management lasts two semesters in the Faculty of Security Engineering (FSE, or more common FBI being abbreviated from Slovak name) at the University of Žilina. Students acquire the terminological basics from the field given. The basis for acquiring this knowledge is the *Security Personnel* (2017) textbook from the *Career Path* edition. This edition offers a wide range of textbooks ranging from Fundamentals of Electronics to Human Resources, Maritime Affairs, Public Relations, Construction, Railway Transport, and the like. The textbook contains, three sub-textbooks, meant for three term's language preparation, which is, however, limited to 2 semesters according to the new accreditation's requirements. Each book contains 15 chapters, of which teachers opted for the most appropriate thus being, *Traits of security officer*, *Types of security officer*, *Personal appearance*, *Uniform*, *Equipment*, *Patrol*, *Surveillance*, *Describing people*, *Crime*, *Security and Law enforcement*, *Criminal justice 1*, and *Criminal justice 2* in the winter term. Chapters, which are included in the summer semester include the topics *Physical security 1*, *Physical security 2*,

Information security, Armored vehicle security, Personal protection, Transportation security, Weapons 1, Weapons 2, Weapons 3.

Goals and methods in the case study

First, the study aims to assist especially trainers (or teachers) at the FSE to point up some engaging phenomena present in the lexis of the coursebook *Security Personnel*. The insights gained might well identify the polysemy cases between technical and the common English vocabulary, somewhere between the level B1 – B2. As shall be seen from the illustrations below, some words change their meaning significantly depending on the context. Second, although the linguistic approach and assumptions behind might pose some difficulties because of its abstractness, the investigation might help enthusiastic learners of ESP with sufficient foreign language level studying security management as well. Third, to shed light on methodology, writers goes into principles governing cognitive semantics. Our attention was especially drawn by the *frame theory*, which is meant to provide the basis for the establishment of some important facts within the lexis. Later on, the experimental part aims to handle the difference between corpus search and *frame-based* elaboration of its elements.

Theoretical background to *frames* and *frame semantics*

According to Evans' Glossary of Cognitive Linguistics (2007) a frame is identified as “*a schematisation of experience (a knowledge structure), which is represented at the conceptual level and held in long-term memory and which relates elements and entities associated with a particular culturally embedded scene, situation or event from human experience. Frames include different sorts of knowledge including attributes, and relations between attributes [...]*” (Evans, 2007, pp. 185 – 86).

The definition's-based assumptions formed theoretical prerequisites for establishing the cognitive lexical semantics or *frame theory* founded by Charles J. Fillmore. The objective of the theory is to describe a „*structured inventory of knowledge associated with words, and to consider what consequences the properties of this knowledge system might have for a model of semantics*“ (Fillmore, 2007, s. 185-86). More precisely, Fillmore clarifies these rather abstract definitions claiming that “*many objects, persons and experiences in the world are framed in terms of their potential role in supporting, harming, or enhancing peoples's lives or interests*” (Fillmore, 1976b, p. 128). Furthermore, using an example of adjective *good* Fillmore asserts that our mind just naturally elaborates “*head nouns [...] with ready-made function-identifying scenarios*” and he by closes stating that “*the process of language understanding is a creative process and that it depends on the language-users' ability to use language to indicate ways of framing experience*” (Fillmore, 1976b, s. 128). To put it simply, “*frame semantics theory asserts that humans understand word meaning by accessing a coherent mental structure of encyclopaedic knowledge*” (Yu-Xu, 2022, p. 2). Fillmore, yet within the golden age of generative grammar mentioned principles driving the creation of a lexicon which he summarized in the paper *Types of Lexical Information*. Despite the fact he states 8 principles, only 6 of them are considered significant ones being listed below:

- “(i) the nature of the deep-structure syntactic environments into which the item may be inserted;
- (ii) the properties of the item to which the rules of grammar are sensitive;
- (iii) for an item that can be used as a 'predicate', the number of 'arguments' that it conceptually requires;
- (iv) the role(s) which each argument plays in the situation which the item, as a predicate, can be used to indicate;
- (v) the presuppositions or 'happiness conditions' for the use of the item, the conditions which must be satisfied in order for the item to be used 'aptly';

(vi) *the nature of the conceptual or morphological relatedness of the item to other items in the lexicon*" (Fillmore, 1969b, p. 109).

From the writer's point of view, principles 3 – 6 proved to be helpful in making up a frame in particular. Nevertheless, even the text semantics can benefit from the Fillmorean theory: "[it]can be additionally combined for text semantics [by addressing slot and filter templates]" (Savova et al., 2005, s 1.). However, this frame theory application goes beyond the scope of the paper.

To discuss SECURITY-related frames being dealt with in the Faculty of Security Engineering involves associating the notions of frame with the topics in the ESP Course Book *Security Personnel*. One good example poses Book 1 Chapter 11 named *Crime*. In line with this, two types of crime are distinguished: *nonviolent* and *violent*. Accordingly, hyperonym *theft* comprises two co-hyponyms: *burglary* and *robbery* and *to steal something* is used as a verbal synonym for the nouns. With reference to the verbs *steal* and *rob*, Fillmore observes the verbs must have three referents¹, that is three noun phrases (or arguments). More precisely, he defines the referents' roles as the CULPRIT, the LOSER and the LOOT: "*It seems to me, however, that this sort of detail is unnecessary, and that what we need are abstractions from these specific role descriptions, abstractions which will allow us to recognize that certain elementary role notions recur in many situations, [...] Thus we can identify the CULPRIT of rob with the more abstract role of AGENT. [...] in general [...] the roles that [predicates'] arguments play are taken from an inventory of role types fixed by grammatical theory*" (Fillmore, 1969b, p. 76).

Next, let us now discuss briefly constituent elements governing frame set up. First, the word *abstractions* plays a pivotal role in the frame theory since they are an inevitable part of relativizing meanings to scenes (Fillmore, 1977a, p. 73). Second, the decisive element of dealing with semantics is the activation or creation of the cognitive scene. Third, the scenes rely on the speaker's encyclopaedic knowledge, that is, the way the world around us works. It should be noted that frequent usage of term *scene* refers to early stage of the approach presented. Accordingly, the term *scenario* designates the complex event frames and the term refers in linguistic terms to the paragraph of a text having cohesion and internal structure (Schulze, 2000, pp. 39 – 40).

In this context, it is the verb that primarily accounts for which referents are brought into perspective. The situation illustrates in a variety of ways an example of putting together a frame for REVENGE. For the sake of putting up a frame, a speaker's cognition (interlocutor) must list basic vocabulary in broad terms coupled with the frame. The examples illustrate the situation below: "*Verbs: avenge, revenge, retaliate, get back, get even, pay back Nouns: revenge, vengeance, reprisal, retaliation Adjectives: vengeful, vindictive*" (Baker, 2014, p. 13). After having listed the basic vocabulary, the interlocutor shall form utterances. As far as corpora (the computerized databases of text) are at hand, this poses no problem. Specifically, one of the relevant utterances found in corpus search is Victoria *retaliated* against her boss for being dismissed by leaving with the keys (Baker, 2014, s. 13). Next important Fillmores' point comprises constituent elements of a frame like various participants, props, and other conceptual roles, each of which is called a frame element (Fillmore, 1977b, p. 72). Henceforward, the exemplification of the potential frame constituents results, in turn, from the REVENGE frame as follows:

"Injured party: someone who was harmed

Injury: the harm done

Offender: someone who did the harming

Avenger: someone who did something in turn (maybe the same person)

Punishment: something done in turn" (Baker, 2014, p. 16)

---

¹ Referents are meant to be entities (people/objects in the real world) on the conceptual level.

Finally, the annotation of the initial utterance *Victoria retaliated against her boss for being dismissed by leaving with the keys* indicate the frame elements having assigned this way:

[Victoria AVENGER] RETALIATED [against her boss OFFENDER] [for being dismissed INJURY] [by leaving with the office keys PUNISHMENT] (Baker, 2014, p. 18).

It should be noted that Fillmore frame elements like subject and direct object within the ditransitive clauses designate as nuclear elements. More precisely, with careful examination of Coursebook *Security Personnel*, the nuclear elements *we-officers, officers – behaviour, mobile patrol – stationary patrol, you – information, and you* are to be found in utterances (1 – 5) respectively:

- (1) We expect officers to be loyal to our company.
- (2) Officers must report suspicious behaviour to the stationary patrol.
- (3) The mobile patrol should contact the stationary patrol for backup.
- (4) You may discuss confidential information with your coworkers.
- (5) The article recommends jobs with a lower risk of crime.

and specifically in Book 1 Chapter 1 named *Traits of a Security Officer*, next Chapter 6 named *Patrol*, and then Book 1 Chapter 11 *Crime* Book 2 Chapter 5 named *Information Security* respectively.

An example of *frame* creation within the ESP context

With reference to the frame theory outlined above, our proposal is to suggest creating frames for each ESP topic to be taught by elaborating on the whole image events, relations, roles, entities, and their features (Fillmore, 1977b, p. 72). Hence, in linguistic terms, these are verbs, nouns and adjectives. Thus, the frame made up for PHYSICAL SECURITY is to be coupled in the coursebook *Security Personnel* with this lexis:

Nouns: break-in, burglar alarm, (false) alarm, intruder, keyholding, keypad, motion detector, PCU, PIN, sensor, (silent) alarm, siren, (access) control, (access) point, barrier, biometric identification, credentials, entrance, fence, fingerprint scanner, gate, padlock, passcode, property, (retinal) scanner

Verbs: activate, go off, respond to, restrict, trespass

Adjectives: false, silent, access, authorized, retinal

To set out the basic semantic parameters, the paper must consider one of the Cognitive linguistics-driven premises that speaks in favour of only two primary conceptual categories emerging in our cognition: relations and entities. Specifically, the entities are man or object-like entities whilst the relations comprise abstract nuances among these entities. Regarding the linguistic expressions, the former is expressed by means of nouns, the latter by verbs or prepositions for the most part. Besides, putting a frame together requires making up of a scene i.e. the same way like the scene in a movie. In line with these assumptions, the movie-metaphor is very useful to get understanding of frame theory. Therefore, the following analysis addresses primarily nouns and verbs since they comprise “*nuclear elements*” of a frame (Fillmore, 1977b, p. 75).

Second, for the sake of finding the appropriate linguistic formulations expressed in utterances, the usage of the corpus BNC (British national corpus)² was necessary. The BNC involves more than 100 million words which were collected between 1980s and 1993. The corpus

---

² There are available subcategories like *Spoken, Fiction, Magazine, Newspaper, Non-Academic, Academic, and Miscelaneous* for searching in corpus. The subcategory chosen is always mentioned behind the examples in brackets.

is free available after logging in on the website with a limited amount of searched words per specific period.

Cognitive semantics places a lot of emphasis on the research of real language. For this reason it defines itself as a usage-based model. Therefore, employing the corpus search can help the ESP materials' creators to find collocations and, additionally, topic-specific idioms. Two examples of using the term *break-in* look as follows:

(6) A *break-in* at a *house* in Emley Moor Road resulted in a birthday cake being stolen. (W_newsp_other_social)

(7) Blonde Lesley, 29, had been called to a *house break-in* in the Wavertree area of Liverpool. (W_newsp_other_report)

After searching in BNC the most frequent collocations of *break-in* were *house, thieves, stolen, police, burglars, attempted, happened, centre, car, investigate*. When choosing an adjective, e.g. *authorized*, the most frequent collocates are *version, act, council, capital, president, statute, UN, institutions, vehicles, persons, parties, security council or court*. However, it is obvious, that the 7 most frequent terms (starting with *version* and finishing with *UN*) aren't, on the whole, closely associated with the frame PHYSICAL SECURITY being dealt with in here. Nevertheless, BNC notes that the collocates are from the contexts of social science, political law or commerce. The evidence from the corpus suggests that first collocate appropriate for our purposes could be noun *institutions*. Similarly to the noun *break-in*, the examples below indicate their mutual collocability:

(8) Particular *institutions* were to be *authorized* to carry out the 'main validation procedures' leading to the Council's approval. (W_non_ac_nat_science)

(9) Europe Act in 1993 provides for the EC wide abolition of exchange controls and *gives authorized financial institutions* the right to do business anywhere in Europe (W_commerce).

Surprisingly, the rest of the collocates that is vehicles, persons, parties, security council or court, tending not to be as frequent as the first seven, are straightforwardly coupled with frame PHYSICAL SECURITY. Hence, it is advisable to search also for the words not having the highest frequency in BNC, but since we do not discuss everyday language, especially those coming up in the context required. Surprisingly, searching for the collocates of the verb *respond to* indicates even greater complexity. Accordingly, it should be mentioned, that the verb has more than 100 hundred collocates according to the BNC. The verb which is in the ESP course book *Security Personnel* collocated with *all alarms*, doesn't occur in first 30 collocates: how, needs, able, failed, changes, treatment, changing, demand, ability, requests, demands, questions, cells, fail, slow, challenge, failure, capacity, unable, stimulus, concerns, listen, signals, failing, pressures, situations, enable, calls, individuals, stimuli.

Even though, more general terms like *stimulus* or *signals* are listed in 20. and 23. place out of 100 the most frequent listed collocates. These collocates might be possibly equivalent to more specific *all alarms*. The examples of sentences with the two terms collocate as follows:

(10) A conventional computer is turned into a 'thinking machine' by programming it to behave as if it consisted of a collection of brain cells -- neurons -- which will *respond to a stimulus* (W_newsp_brdsh_nat_science).

(11) A brain structure responsible for such a response is an innate releasing mechanism. Just as an animal without previous experience may *respond to* a complex *stimulus*, so it may produce a complex set of movements in response to a stimulus.

(W_non_ac_nat_science)

(12) Britain's manufacturing base is declining not just because the Conservative party seems to care so little about it but because of so many companies' wilful refusal *respond to* changing market *signals*. (W_newsp_brdsh_nat_misc)

- (13) Olfactory and taste organs closely resemble conventional hormonal systems in that they *respond to* chemical signals by membrane-bound receptors coupled to various second messengers. (W_non_ac_nat_science)

So far, the paper set out noun collocability with selected verbs in greater detail. Owing to the fact that verbs, in general, act as a meronym expression³, that is, a verb involves a whole image event. Analogically to Baker's example, let's set up the frame for the verb *respond to* listing the frame elements. The frame involves

Sender: someone or something who sends a signal or stimulus

Receiver: someone or something that receives a signal or stimulus

Data received: the bunch of information being transmitted

Medium: the air (or other technical means) which transmits sound (or electrical signals)

The Frame elaborated is author's own suggestion. Ultimately, our aim was to demonstrate the usage of the corpus with the identification of frame elements pointing out the usefulness of the approach.

The logic behind motivating context

As shown above, the frame semantics is to a great extent of empirical nature (Fillmore, 1982, p. 11). So far, rather than individual terms related to the FRAME security, the whole utterances have been considered. More specifically, the corpus of the relevant chapters selected in Coursebook *Security Personnel* contains 1448 word types and 6390 word tokens on the whole. Besides, only *even* pages of chapters named in the introductory part *language training features* were used for examination, since they contain new field-related terminology and texts. On the contrary, the *odd* pages solely contained the exercises for fixation of the vocabulary, e.g. listening or practicing dialogues. To conduct an exploration of the terms found in the Coursebook *Security Personnel*, some important Fillmores insights need to be pointed out. First, our attention attracts the notions of *motivating context*, *specific cognitive frames* or *framing words*. Beforehand, dealing with motivating context requires taking a following notion into account: "*words and other linguistic forms and categories are seen as indexing semantic or cognitive categories which are themselves recognized as participating in larger conceptual structures of the same sort* (earlier scenarios, now frame networks or network of frames, JB) *all of this is made intelligible by knowing something about the kinds of settings or contexts in which a community found a need to make such categories available to its participants, the background of experiences and practices within which such contexts could arise, the categories, the contexts, and the backgrounds [...]*" (Fillmore, 1982, p. 119).

Thus, specialized words emerged having access to specialized frames differing from everyday frames. Inevitably, this process goes hand in hand with categorization being followed by self-evident framing. This might be the case when the motivating context is idiosyncratic. In such a case, nevertheless, the knowledge of background context isn't sufficient precondition for knowing a word's meaning. The examples of such words (terms) emerging in our research text are *walkie-talkie* (Book 1 Chapter 5 named *Equipment*), *justifiable homicide* (Book 2 Chapter 14 named *Weapons 2*) or *inside job* (Book 2 Chapter 6 named *Armored vehicle security*) and lastly, *black swan*. The single course book text's exemplifications a) comes along with its definitions b):

---

³ Describing the verb as a meronym is currently associated with methodology of cognitive linguistics. Though, Slovak linguists put forward so called *teória intencie slovesného dejá* which origin is dated back to Ľudovít Štúr (*idea namerenosti slovesa*). In the recent past is *teória intencie slovesného dejá* associated with names like E. Pauliny, J. Ružička and J. Kačala (Turočková, 2012, p. 57). In short, the theory describes the ability of the verb to express linguistically Subject and Object (traditionally termed) (Bruk, 2015, p. 106).

Walkie-talkie

- (14a) A *walkie-talkie* helps people hear each other from some distance away.
 (14b) A *walkie-talkie* is a portable, handheld radio that is used to communicate with another person who also has a walkie-talkie.

Justifiable homicide

- (15a) According to state statutes, you committed a *justifiable homicide*.
 (15b) *Justifiable homicide* is the act of taking someone's life for reasons acceptable to the law, such as to protect oneself or someone else from death.

Inside job

- (16a) Bullet-resistant glass is ineffective against an *inside job*.
 (16b) An *inside job* is a crime committed against a particular company by people working inside that company.

The last example i.e. *black swan* is a prime example of idiosyncracy even though its context relates to the SAFETY, specifically to the topic of *resilience of the critical infrastructure: Black swan*

A black swan is a metaphor for an unpredictable, high impact, and rare (UHR) event. This type of event is also referred to as the "unknowable," i.e., a rare cataclysmic event with unforeseen or unobserved consequences upon random occurrence. The proliferation of the smartphones and the impact of Google search technology are examples of positive black swans. In contrast, the devastating consequences of the September 11 attacks (9/11) and the 2004 Indian Ocean tsunami are negative black swans. Obliterating impacts of a severe earthquake is another instance of black swans. To summarize, the key elements of black swans are rarity, extreme impact, and retrospective predictability (people make concoct explanations after the event). (Gholami – Shekari, 2018, p. 2)

Besides, despite knowing the general context of SECURITY (and SAFETY) frame, an ordinary learner of English doesn't grasp fine-grained notions exemplified by a) associated with them. To put it simply, "[...] the word's meaning cannot be truly understood by someone who is unaware of those human concerns and problems which provide the reason for the category's existence" (Fillmore, 1982, p. 120). Accordingly, the category of *black swan* events subsumes scenario of unknowable events like those stated above in general. Second, convincingly coupled with the category or specific cognitive frames like *black swan*, engaging such frames could categorize the psychological reality of the outer world more easily.

Next, the writer intends to discuss the salient insights into the existence of specific cognitive frames below. More precisely, the a) are prime examples explaining the frame-based approach to idiosyncratic cognitive frames whose understanding "involves retrieving or perceiving the frames evoked by the [...] lexical content and assembling this kind of schematic knowledge into some sort of envisionment" (Fillmore, 1982, p. 120) of a scene being attributed to so called *lexically signalled framing*. Thus, all the 17a – 21a examples illustrate *framing words* (*italicised*) referring to the SECURITY frame in general whilst, conversely, b) instances below account for affinity to everyday speech frames. The 17b – 21b examples come either from Cambridge online dictionary or Cambridge English Corpus.

- (17a) You will have only a short time to conduct *visual sweeps* of venues. (Book 2 Chapter 7 named Personal protection)
 (17b) I've given the kitchen floor a *sweep* (= I have swept it).
 (18a) Keyholding is a service in which a security company has access to a client's *premises*. (Book 2 Chapter 2 named Physical security 1)
 (18b) Starting from very different philosophical *premises*, they ended up arguing for very similar political goals.
 (19a) A *magazine* is a detachable container that holds several rounds for a firearm. (Book 2 Chapter 13 named Weapons 1)

- (19b) She has written articles for several women's *magazines*.
- (20a) Some firearms are not allowed at shooting *ranges*. (Book 2 Chapter 13 named Weapons 1)
- (20b) The price *range* is from \$100 to \$500.
- (21a) Only *discharge* your weapon when it is safe to do so. (Book 2 Chapter 13 named Weapons 1)
- (21b) Patients were *discharged* from the hospital because the beds were needed by other people.

Conclusion and further prospects

At most respects, the insight into frame semantics has basically identified two kinds of frames: general and idiosyncratic related to the Security (and Safety). Owing to the fact the background context might be very idiosyncratic, the same words frequently belong to various frames, or furthermore, they might represent category on its own (*black swan*). In traditional terms, these phenomena are linguistically subsumed as polysemy. As a result of the frames having been introduced, a brief overview of the both frame theory and its potential application was set out. Subjecting the frame theory to the empirical analysis, as well as simultaneously drawing on the exemplifications, lead the writer to suggestion for potential usage whenever there arises need for getting an overview of potentially unknown subject of interest, which, undoubtedly, technical frames pose for foreign language teacher. Additionally, in case the ESP teachers are supposed to prepare state-of-the art materials, the cognitive network of frames might be a useful assistant in grasping e.g. technical topics with ease. Nevertheless, the rationale for reviewing the *FrameNet* database relies on usage of exhaustive material to the mind mapping, brainstorming or brainwriting activities. Besides, technical advancement achieved by the *FrameNet* project provides a useful basis for machine language processing. Ultimately, the investigation of the ESP text could be easily extended using the Metaphor and Metonymy theory. Therefore, the article might serve as an introductory part to such a study and, in turn, it might contribute to the complex insights into principles governing technical language and its terminology.

Literature

- BAKER., C. F. 2014. *FrameNet: A Knowledge Base for Natural Language Processing. Session in Honor of Charles J. Fillmore*. ACL, Baltimore. 71 pp. Available on: https://www1.icsi.berkeley.edu/~miriam/fillmore-tribute/slides/Collin_Baker.pdf
- BRUK, J. 2015. *Relevancia slavistických pohl'adov pri nemeckých be-slovesách*. In: *Od textu k prekladu*. Praha: Jednota tlmočníků a prekladatelů, p. 98 – 112.
- DOLNÍK, J. 1999. *Základy lingvistiky*. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1999. 228 pp.
- FILLMORE, CH. J. 1969b. Types of Lexical Information. In: KIEFER, F. 1969. *Studies in Syntax and Semantics*. Boston: D. Reidel Publishing Company. 109 – 137pp. Available on: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-010-1707-7_6
- FILLMORE, CH. J. 1976b. Frame Semantics and the Nature of Language. In: *Annals of the New York Academy of Sciences*, vol. 280, pp. 20 – 32.
- FILLMORE, CH. J. 1977a. The case for case reopened. In: COLE, P., SADOCK, J. 1977. *Syntax and Semantics: Grammatical Relations*, volume 8. New York: Academic Press, pp. 59 – 81.
- FILLMORE, CH. J. 1977b. Scenes and frames semantics. In: ZAMPOLI, A. 1977. *Linguistic Structures Processing*, number 59 in Fundamental Studies in Computer Science. North Holland Publishing, pp. 55 – 81. Available on: <https://www.scribd.com/doc/25549985/Fillmore-Scenes-and-Frames-Semantics#>

- FILLMORE, CH. J. 1982. Frame semantics. In: *Linguistics in the morning calm. Selected pappers from SICOL-1981*. Soul, Korea: Hanshin Publishing Company, pp. 111 – 137.
- GHOLAMI, A., SHEKARI, T. et al. 2018. Toward a Consensus on the Definition and Taxonomy of Power System Resilience. In: *IEEE*, pp. 2169 – 3536. Available on: DOI: 10.1109/ACCESS.2018.2845378
- HASAN, K. S., NG, V. 2013. Frame Semantics for Stance Classification. In: *Proceedings of the Seventeenth Conference on Computational Natural Language Learning, August 8-9 2013*. Sofia: Association for Computational Linguistics, pp. 124 – 132.
- HERWEG, M. 2021. Dynamic Event Types in Frame Semantics: The Representation of Change in FAMEu. In: *Heidelberg University Papers on Language and Cognition 2 (1)*. Heidelberg: Heidelberg University, pp. 15 – 44.
- PANAGOULAKOS, N., EVANS, V., DOOLEY, J. 2017. *Security Personnel*. Berkshire: Express Publishing 120 pp.
- SCHULZE, W. 2000. *Modellierung einer kognitionsbasierten Theorie der sprachlichen Interaktion*. Mnichov: IATS Munich. 66 pp. Available on: http://www.ats.uni-muenchen.de/downloads/schulze_down/wpct1.pdf
- SAVOVA, G., HARRIS, M., PAKHOMOV, S., CHUTE, C.G. 2005. Frame Semantics and the Domain of Functioning, Disability and Health. In: *AMIA Symposium Journal*. Minnesota: AMIA, p. 1106. Available on: <https://experts.umn.edu/en/publications/frame-semantics-and-the-domain-of-functioning-disability-and-heal>
- TUHÁRSKA, Z. 2011. *Die Analyse der semantisch-kognitiven Ebene der Fachsprache. Untersucht am Beispiel von Texten aus der Biologie*. Hamburg: Dr. Kovač Verlag. 236 pp.
- TUROČEKOVÁ, M. 2012. *Zmena intenčnej hodnoty prefixáciou (Na príklade pohybových slovies)*. Bratislava: Kasico, s.r.o. 280 pp.
- VYVYAN, E. 2007. *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd 22 George Square, p. 251.
- YOU, L., XU, Y. 2022. Noun 2 Verb: Probabilistic frame semantics for word class conversion. In: *Computation linguistics 2022; 48 (4)*. Masssetschusets: MIT, pp. 783 – 818. Available on: https://doi.org/10.1162/coli_a_00447

Contact

Mgr. Jozef Bruk, PhD.

Žilinská univerzita

Ústav celoživotného vzdelávania – Sekcia CJ

Ulica 1. mája 32, 010 26 Žilina

Slovenská republika

Email: jozef.bruk@uniza.sk

Vydavateľ:

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta aplikovaných jazykov

Dolnozemská cesta 1

852 35 Bratislava

Email: casopis.faj@gmail.com

ISSN 2989-333X (online)

ISSN 1338-6743 (print)

Evidenčné číslo/Registration Number: EV 5817/19

december 2023